

5^{dk} Negyed.

Júliusz, Augusztusz, Szeptember.

1825.

J E L E N T É S.

E' Folyó-írási' ezen III-ik Negyedjével kezdődik a' másik félesztendei folyamat. Reménljük, fognak méltóztatni azon TT. Előfizető Urak, kik csak az első fél esztendőre praenumeráltak, a' másodikra is terjedő előfizetésök által minket kegyesen elősegíteni. Azon kedvezés és bátorító ítéletek, mellyekkel ezen hónapos-írást, annak, kivált most eleintén még több rendbéli fogyasztásai mellett is, a' tisztelt Közönség kegyesen fogadta, valamint hazánk' tiszteletben tartott több Literátorai hozzánk beküldött számos' b dolgozásaik, újabb készsége serkentettek, 's okozták, hogy ezen III-ik Negyedet mind árkusai' számára, mind tartalmára nézve az elsőnél testesebb állapotban nyújthattuk Olvasóinknak. Ezen törekedésünk is szolgáljon bizonyosságul a' nemzeti művelődés' minden barátja előtt, mint nem kíván a' Magyar tűznek minden Jóhoz/Hasznoshoz, és Széphez természeti szítása, egyebet, egy kevés ébresztésnél, élesztésnél és táplálataul.

A' Negyedeknek jövődöbeli szaporább elterjeszthetése végett a' két Hazában, úgy intéztük-el a' dolgot, az itteni Cs. Kir. Fő Posta-hivatal' segedelmével, hogy ezután minden Posta-hivataloknál a' két Hazában lehessen előfizetni. Magok a' Posta-hivatalok fogják ide a' TT. Előfizetők' neveit, valamint az egész vagy fél esztendei előfizetés' árát is 3 vagy 6 Conv. Rftokban megküldeni, 's így a' Titt. előfizetők' Postapénz fizetés nélkül fogják példányyaikat, címjek alatt, borítékban, lakhelyeiken vehetni.

Azon távolabb eső előfizetést beszélő Urak, kik az előfizetők' neveit, 's részünt az előfizetésből bégyült summákat is eddig elé nem méltóztattak beküldeni, ezeknek hova hamarább történendő átküldésére ezennel alázatosan kérettetnek; csak így fog lehetni az ez idei IV-ik Negyed' végével, a' TT. Előfizetők' neveit és címjeiket, teljesen és minden hijánosság nélkül kinyomtattatni.

Nagyvelin papirostra nyomtatott példányok is kaphatók, 10 — 10 Conv. Rftjával esztendőnként.

Kassán, Október 1-sőjén 1825.

A' Kiadó és a' Redakta.

GALANTTIAI
HERCZEG ESZTERHÁZY PÁL
EDELSTÄTTENNEK HERCZEGI'S FRAKNÓNAK ÖRÖKÖS GRÓFJA
MAGYAR ORSZÁGI NÁDOR-ISPÁN.
SZÜL. MDCCXXV. SZEPT. 8^d. MEGHALT MDCCXIII MÁRT. 26^d.

Trentsensky' Képmetsző Intézetében.

Felső Magyar Országi

MINERVA.

FOLYÓ-ÍRÁS.

1825.

Opto tibi cultum multa et praecleara minantia.

Horatius.

3da Negyed.

JÚLIUSZ, AUGUSZTUSZ, SZEPTEMBER.

A Felső Magyar Helystaró Tanács' kegyes engedelmével.

KASSÁN,

HELLINGER ISTVÁN, CS. KIR. PRIV. KÖNYVNYOMTATÓ ÉS ÁROS BETŰVEL 'S KÖLTSÉGERIN.

Él Magyar, áll Buda még!

KISFALUDY KÁROLY.

GALANTHAI ESZTERHÁZY PÁL,

Római Sz. Bir. Herczegnek, Aranygyapjas Vitéznek, Magyar-országi Nádornak, 's Kúnok' bírójának emléke.

Egyes hiányok és ballépések a Nemzetek' történeteiben, nem vonhatnak feledéshomályt az egészre; gyakorlott virtusok 's páros nemes tettek tüntetik-fel a' bár maroknyi népet is; 's magasabb dísz' sűgárosnak arra, mint a' világot hódoltató temérdek nemtelen csoportokra.

Az elsüllyedt hajdan' szűvevényes évei között tiszta fényű napok is világoltak — kívívni azokat a' jelennek megalázó részre-hajlással közzül, és általadni a' jövő kor' ápolásainak, szerénese is: hatalmaság is.

Íly fényt lüvell sírja' nyugalmából, 's dísz ad nemzetének Eszterházy Pál. Kismártonban született O az 1635-iki évben, September' 8-ikán. Atyja Miklós, ama dicső, 's Európa előtt híres Nádor volt; Anyja Bedeghi Nyári Krisztina; mindketten dúz birtokú, régi nemességű, 's fő hivatalokat viselt ősöknek maradéka. Már gyöngye korában nemes erkölcssei, józann életre, a' hadi életre hajló volta által, nagy reményt nyújtott maga felől: hogy Atyja' virtusait jövendőben követni, vagy felváltani fogja. Nyolczadik évében, a' tudományokat gyakorolván, a' szelidebbeket gyors elméje úgy párosítá a' komolyabb gyakorlásákkal, hogy kétkedni hagyná a' maradékok a' felől: melyükben jeleskedék inkább?!? Hogy tudományos kimiveltségét virág korában a' külfölddel láttatná: idegen ég-hajlatok alá, (nem mérő hivalkodás, és mulatság közét) útzott; és a' mi hasznost a' köztársaság' kormányozására tapasztalt, tulajdonává tette.

Honjába tért-vissza végre, az 1652-iki évben. Azomban testvére Gróf Eszterházy László, a' Barbarusok' dühe által Nagy-Vezekén mellett *) hült-el; Pál először Soproni Fő-Ispáni, majd 3-dik Ferdinánd által Tanácsosi, továbbá a' Pápai várnak Fő-igazgatói méltóságával tisztulték-meg. Reményén kívül lüdünt ez, annál inkább: minihogy magát ifjú kora miatt, íly súlyos hivataloknak megfelelhetni nem gondolta. 1655-ben Leopold Po'sonyban megkoronáztatván, a' józann életéről üsmért Pált Kamarásnak választá. 1650-ben Ország-hírói székbe emeltetvén, kitűnő nemes tettei által Leopold' szívét annyira magához vona: hogy ötlet 1663-ikban Fő Hadi-kormányozónak hívó-meg. Ennyi méltóságokba avataltván tíz év alatt Pál, tulajdon költségén egybe-gyűjtött Magyar hadseregével, a' csata-síkon megjelenve; a' tapasztalt hős Zrinyi Miklóssal együtt, Darda erősséget elfoglalja, az ellenséget egy lábíg levagdálja, 's temérdek költség' és nap' mivét, a' híres Eszaki hidat, kevés órák alatt hamvába dönti. E' nemes hős-tíz is dicsőitvén már Eszterházyt, Zrinyivel Pécs' és Kanizsa' ostromlása közben, halálos veszélyeket állalki. Mind-két részről nagyobb hadi-eszközök vétetvén elő, történt: hogy egy slyvú-golyó-bis, a' Kanizsai erősségből a' táborba vettetnék — hol Pál, népével állott — 's kolcsag-

*) Gróf Forgács Ádám' vesztése alatt történt ezen tükszer, 26-ik Augustusban, 1652. Nyolcz Eszterházy volt itt jelen; László 24. oriet vón, 's híres halálát mellék-ké. hősök atyjáival Eszterházy Ferenczel, Tamással, és Gáspárral; János, 'Sigmund, Miklós és Sándor pedig élethen maradtak.

tollal ékes süvegét fejéből kikapná. Megrettenthetett volna e' történet bár kit is; de nem a' nagy lelkű hóst, ki vihatatlan bátorságba öltözve sürgeté az ostromot, 's hős-tekintete alatt-valójit hasonlókra, vagy nagyobbakra ösztönöze.

Győzedelmeit magosítá Segesd, Bárcz, Turbek, Babocsa Török-erősségeeknek, majd erővel majd hódolattalással lett bevétele; A' Sz. Gothárdi kétes kimenetelű ütközetben, Montecuculi vezérleése alatt, szóval és tettel bizonyította hűvségét Pál; melyet Leopold is megösmér aranypecsétű királyi levelében, mellyben Pált, Római Sz. Bir. Herczegi czim-mel tiszteli: „*Ei quamquam non pauci tuorum varus ex conflictibus desiderarentur, tu tamen immoto animi robore persistens, et quindecim praeliis ipse praesens, victor ab hoste recesseris, atque insuper etiam confinia quaedam Turcico subdita iugo, nostrae subjeceris potestati.*“ Ez okért 1667-ben *Generális Antemontani Ujvarino oppositorum confinium* tiszteltetését nyert.

Csak hamar a' vallásbeli szakadás, Felső Magyar-országot polgári háborúba zavarván, pusztító lánlgal fogyasztá. Eszterházy a' Magyar lovasságot felültetvén, Kopífi Német Vezérrel, a' pártosokat Lőcse körül 1672-ikben megtámadja; 's nyolcz-százat lovagdalván, futásra kinszeríti. Abau-Vármegyében Győrke mellett, újra kemény viadalt állított-ki. Felsebb erő által nyomattatva, karja keresztül lövettetett, nem csüggede mindazáltal: míg a' magányos csapat, nyilvános diadallal meg nem bosszúlá. És így olykor több erőt nyujt a' bosszú-vágy, mint a' mit egy csapat elvehet.

Tökölinek párttűsével megerősödvén a' zenebona, hogy az ohajtott béke eszköz-telhetnék, minden módon, de híjába igyekeztek Eszterházy Forgáchal a' Nagy-Szombati gyűlésben 1681-ben, mellyel mind-ketten egyenlő hatalommal igazgattak. A' pártosok megintették: hogy a' Király iránt ne idegenkednének; 's hogy honjokat ne sanyar-gatnák. De nem lágyultak a' daczosok. Csak annyira sem vala bírható a' Török-részre hajlott Tököli: hogy a' Sopronban tartandó ország-gyűlésre leendő megjelenését ígérte volna; bátor Eszterházy, az alatt újat zálogul ajánlá bátorság' fejében. Így minekután-na Nagy-Szombathban híjába munkálkodnek Eszterházy, parancsot vón: a' hon' nagy-jait Sopronba össze-hívni. Nagyobb része a' nemességnek megjelenék itt; Tököli párt-hí-vei az alatt Felső Magyar-országban lappangván. E' gyűlésben Kollonics János, Erdődy Miklós Horvát-országi Bán, és Csáky Péter választottak előtt, Eszterházy Pál; a' hon' nagyjai által köz-akarattal *) Nádori méltóságra emelteték. Megnyugvék a' választá-son Leopold annál is inkább: mert Pálnak képzelt elméje, engedelmissége, 's tapasztalt okossága és hűvsége előtte érdem-becsben állott. A' hon' gyűléséből Bécsbe vissza-tért Császár, egész udvarával, Pál Kis-mártoni várában, fényes pompával fogadta. A' lakosok most is emlékeznek Pálnak azon gondjairól: hogy azon éjt számos vendégei a' várban megelégedve tölthessék. **)

Nádori méltóságát II-dik Károly Spanyol-Király, küldött arany-gyapjával díszesíté, az 1682-diki évben; mellyel Bécsben tisztelteték - meg, következő foglalató levél mellett:

„*Mi cognate! ut electio personae vestrae in charam Ordinis mei Aurei Velleris societatem peraga-tur, in eam adoptetur, ejusdemque Torque condecoretur. Intuitu laudabilium naturae donorum, meritorum, atque servitorum, cumque gratus animus vester sit mihi abunde notus; mandavi charo, et fidei nostro Carolo Moubouan Majestatis Suae Caesareae Secretario, ut idem minus peragat. Si-mulque rogo charissimum, et amantissimum fratrem, et avunculum meum Dominum Imperatorem ejusdem Ordinis Equitem, et Confratrem, ut vos in dictam societatem recipere dignetur, cum omni-bus ceremoniis, et solemnitatibus solitis. Casu quo dictus Carolus Moubouan, versus hanc Aulam jam*

*) V. Decret. Leopoldi I. Anni 1681. Art. I.

**) Ugyan öregeknek kell lenni azoknak, kik erőt mint tanácsnokoknak emélekednek.

in itinere rediis comprehenderetur, placeat Suae Majestati Caesareae, alium ex suis secretariis denominare, quia officio illo defungatur, eodem plane modo, quo actum est olim cum Marchione de Grana. His conformiter recipietis Torquem illum, et audietis (non secus ac a me ipso) quidquid Sua Majestas meo nomine dictatura est volis, parique erit apud vos aestimationi, ac si ipse in persona loquerer, ac minus peragerem. Interim mi cognate, Deus eum custodiat. Datum Madriti 27. Decemb. Anno M.DC.LXXXI.

CAROLUS. "

E' tájban a' Török nagy vezér, és Tököli, — szomorú emléki a' honnak, számos hadi-erejök által, vég-vésszel fenyegeték Magyar-országot, és Ausztriát. Hogy a' Nádort részökre hajtsák: temérdek ígéretek; 's ha külömben cselekednék, esküvéssel állíták: hogy tetemes kárát vallaná. A' Nádor kötelességére figyelve, a' hon' belső lázadásai között oly módon alkalmaztatá magát, melly által nyilvánossá tevé: hogy egy Nádor, úgy a' hon' mint a' király' ügyében, hívség és tántoríthatatlan engedelmesség által, a' köz-jó' boldogságát és csendét munkálhatja. Ennél fogva Leopoldnak hódolva, az 1683-diki évben, három-ezerből álló Magyar hadi-seregével fegyvert ragad. Azomban a' Császári hadi-nép elszélesztvén; minekutánna Bécsis ostrommal vétetnek körül, hadi-seregeit vissza eresztí, maga Fraknoi várába vonúlni kénytelen: dúzs birtokait szomorú lángok által emésztetni látja. De a' Tököli vért-hívei által meglepett Steier-országi hegyeken, nagy veszélyek között Leopold Császárt Linczbé követvén, inkább ohajtott vész-üzve, mint hűtelenül 's állhatatlanul élni! Mennyi kárvallás érte birtokaiban, újra bizonyítja Leopold: „*Reiectis, spreisque sollicitationibus illis aequae, ac minis, neglecta etiam aliquot millium subditorum tuorum caede, et captivitate, pagorumque et domorum devastatione, immensoque ac duos florenorum milliones excedente damno immobiliis, et inconcusso etc. aulam, sortemque nostram secutus sis.*“ Bécsnek felmentésére érkezvén Szobieszky János Lengyel- király, a' Szász és Bajor Választó Fejedelem, 's a' Lotharingiai Herceg; kimozdúlt Linczből Eszterházy is, és e' Fő vezérekkel egytel-értőleg a' Török-tábor elszélesztvén, ama' világ-szerte nevezetes győzelelemnek méltó részese lett.

Eképpen Nagy-Leopold szerencsése által megtörettvén a' Török vad-kény; Esztergomnak, Vácznak, Pestnek 1684-ben, Újvárnak pedig 1685-ben történt megvétele után, a' Lotharingiai Herceg, és Bajor Választó-fejedelem által, Buda-várnak ostroma határozaték-meg. Ennek mint Karthágójoknak védelmére, a' Törökök egy szívvel ügyeltek. A' Magyarok, több hajdani királyjok által diszesített, e' helyet vissza nyerni ohajtván, hadi-erőt, költséget, élelmet 's hajókat gazdagon szolgáltatnak-ki. Igyekezete a' Nádornak kiűnt: midőn tulajdon lovas-seregével megjelent; 's Nádori hatalma szerint felkelést hirdetvén, az ország' nagy zászlója' kiűttetésével, a' hon' népet viadalra szólította. Felle számmal jelentek-meg. Ezek között Eszterházy János Nagy-Győri Vár-igazgató, három-ezer gyalogsággal; Battányi Adam, Eszterházy Miklós és Sigmund, Dráskovics Miklós, Nádasdy Tamás, Pálffy János, Pálffy Ferencz, és Pálffy Károly Lovasság' vezére, 's többek számos vitézekkel állottak-ki; kikhez tartozik a' Megyék által küldött derek Hadi-nép; 's ezeknek Fő-kormányozója a' hon' Nádora volt.

A' czélba vett Budai ostromnak híre, mintha Európa' boldogságáért harcoltatnék, az akkori időnek miveltebb nemzetét edesgeté Magyar-országba. A' húzamos ostrom, és puskapor' kártekonysága által leomladozott kőfalak, berontást javallának. A' vezérek' végzéséből a' betörés, Július' 27-ikére határozatván, a' Nádor, Magyarjait rövid beszéd által tüzelé: hogy rettenthetlen lélekkel roncsanak-be, 's a' csövek láng-záporait, vitez eldődeikre emlékezve, annyi nemzetek' vetélkedései között, nagy lélekkel fogadják. Tüstént Magyar-gyalogsággal terhelt 12 sajkát indit a' vízi rész felé; 's hogy a' Dunai torony-védők kiűzteszenek: három százat csöves fegyverekkel rendelt hozzájok. Más részről pattantyúsokkal ösze-kevert 200. merész hajdú a' golyóbisok' ezer villámain, 's a' föld-alatti pus-

ka-pór' szerete-pattant kártételeit vitézül kiállotta; míglen egy Nagy-Győri erősségbeli hajdú, az ellen-félnék harmadik tornyába, a királyi zászlót, véres sebek, 's hadi-társainak faláldozatai között felútván, a hely' elfoglalásával az ellen-félt rómúlni 's futni kiseríté. Nevét e' hősnék eltörlé az idő; de a' diadal-díszben véle Eszterházy János osztozék, kinek seregéhez tartozott. A' vízi oldal felől pedig, bátor a' Nádor több Magyar-vitézzel keményen harczolt, de mivel a' Török-erő számmal múltá felyű, 's a' sebese' helyébe folyvást újak állítottak, és e' felett a' bástyák is meghághatatlanok lévén, az ellenfél' kirontásainak megtartóztatásán kívül egyebet nem használhattak.

A' Török Nagy-vezér, a' városnak hova hamarébb leendő megvételét által-lótván, többször kirohant az ostromlókra, de annyiszor vissza verettetett, 's futásra velemedett; mely diadaloknak a' Magyarok nem kevés eszközlői voltak, kik, kivált a' Lovasság, majd minden nap csata-díszat arattak. Végre Szeptember' 2-ikán, a' városba berontván, ez, az ostromlottak' konzultatai között, az Európai világ' ürméere, a' diadalmas Nagy-Leopoldot kebelébe fogadá; minekutánna 145. évig, súlyos Török-iga alatt nyűgött.

E' munkás ostrom alatt, a' felette sok veszély között forgott Nádor, továbbá a' béke' őleben is hasznosan élt. A' következt évben, a' Hon-nagyk' számos gyűlekezeteiben, melyben I-ső Jós'ef örökös Magyar-Király, Szécsényi György Esztergomi Érsek által megkoronáztaték, Nagy-Leopold, Eszterházyt Római Sz. Bir. Herczegi címmel magosítá, az 1687-diki évben, December' 8-ikán, és a' nemzeti czimhez I. befűt, — mely a' Nagy-Fejedelem' nevére emlékezteté — ragasztott. Ennyi méltalom által Nagy-Leopold, csannyra lekötélezé Pált: hogy míg élt, tántoríthatatlan hívséggel viseltetett Ausztria iránt; 's honja' boldogságán meg nem csüggedve iparkodott. Mert mind a' Szász Választó-fejedelmet 1696-ban, mind Eugeniuszt, ki 1697-ben hadi-sereggel érkezék Magyarországra, úgy fogadta: hogy tekintete által mind a' belső csend virágzék, mind az élelembeli szerekben a' hadi-nép foglalkozást nem szenvedett. 1697-ben I-ső Jós'ef Római és Magyar Királynak menyegzői ünnepein, Bécsben Battyáni Ádám Horvát-oroszági Bámul, nyolcz-száz Magyar és Horvát fényes öltözetű, 's drága fegyverű nemes kísérettel megjelenvén, és által Jós'efnek a' Magyarokhoz a' nélkül is hajló szívét, még annál inkább megnyeré.

Ismét gyász-émlékbe vezetlek nemes szívű olvasó. I-ső Rákóczy Ferencznek fija Ferencz, az újítások' kedvellője 's a' pártoskodó Beresényi Miklósnak, 's Villanius Francziának tanácslássikra, polgári zendülést forralt, De Longevallius által, ki Lajos Francia-Királyhoz történetből levéllel küldeté, elárúlván, Sárosi kastélyából az 1701-iki évber Aprilisban, Gróf Szolári által őrizet alatt a' Neostádi várba hurczoloták; honnan azon évben November' 7-dikén, e' napon vizgálaton volt Lechnann Százados' közbenjárása által, elsőkkik. Nem sokára Beresényivel Lengyel-oroszágból vissza tévén, Magyarországot fegyveres kézzel megtámadja; mely által Morva, Ausztria, és Stajer-ország, de kivált hazánk tetemes károkat szenvedett; Eszterházy pedig a' szövetségese' kénye által, hírtokaiban tűzzel vassal pusztítotték. Végre sok vér-ontás után 1707-ben, a' pártosok, Onodban tartott gyűlésökben, Jós'efnek tett hódolásokról, állított több okaiknál fogva lemondottak. Itt Rakovszky Melchior, midőn a' haza' temérdek kárát szív-illetőleg emlékebe hozná, életétől fosztaték-meg, a' Jós'ef részén állott Okolicsányi Kristófniak pedig — előbb bilincsebe verettetvén — feje véték; a' mint a' Po'sonyi 1715-ben tartott Ország-gyűlésen hozott 46-dik törvény-cikkely bizonyítja.

A' Nádor, hogy némely földjeinek Királyjoktól lett elpártolását megboszszálja, nemely Hon-nagyokkal tanácskozva, az Onodi gyűlés' végzéseinek ellene mondott; 's szerete bocsátott köz-hírdetményében némes tűzzel állíta: hogy Eldődei' szüntető példájára, kész inkább életét 's vérét feláldozni, mint hódolásáról lemondani; bátor birtokait, napról-napra lángok által émszétetni látná. Továbbá az Onodi gyűlés' végzéseit, tisztí hivatala szerint kárhóztatá; 's e' szándékát Európa előtt, közhírére tett levele által bizonyította. Elolvastatván az ellent-mondó levél Jós'ef előtt: hogy azt királyi jóvá-hagyásával megerő-

sítené; mind maga' mind számos nemesség' részére, királyi pecsétes levelet nyert; melyben Jó'sef, Pál Herczeget *rokonának* nevezi, 's abban sok előkelő Magyar nemzetséget előszámál, kik a' szabvtségek' fenyegetéseit 's hízelkedéseit megvetették. E' levében említetnek 2 Érsek, 8 felszentelt 12 fel nem szentelt Püspök, 11 Ország' Bárója, 10 örökös, 16 nem örökös Fő-Ispán, 6 Káptalan, 40 Ország' Nagyja, 13 Szabad Királyi-város. Ezenek kivül Horvát, Dalmata, és Sclavonia-országok, Gróf Pálffy János *Bánjokkal* együtt. Megsemmisítettén idővel a' pártosok' veszélyes csádjá, Jó'sefnek gyászos elhúnyta után, Eleonóra Császárné' kegyes kormányja alatt, Gróf Pálffy János hadi Fő-vezérnek közben-járása által, az ohajtott béke, 1711-ben, 26-dik Májusban eszközölték; melyre a' pártosokat annyi vezérek, 's annyi véres csaták reá nem bírhattak.

A' költött béke után, szerencsés év derenge a' Magyar hon felett az 1712-diki évben, VI-dik Károly megkoronáztatván; a' Nádor méltóságához képest, költséges készüllettel, 's pompás kísérekkel díszesíté e' jeles innepet. Különös öröm-érzés ömlék szívére, maga körül látván a' megyék' 's várak' igazgatójait, 's a' hon' reményére serdülő Esaterházy Sándort, Antalt, Gáspárt, Ferenczet, Jó'sefet, Lászlót, Mihályt, Pált, idősb és ifjabb Pétert, rész-szerint véreit, rész szerint rokonait. Nevelő örömét azon környüllálás is: mely szerint Károly Király, a' Római Sz. Birod. Herczegi czímet, Pálnak első szülött fijára, 's ennek maradékaira át-ruhász. E'képpen Pálnak felemeltetésében öt hatalmas Fejedelmek munkálkodtak: 2-ik Károly Spanyol-Király, 3-dik Ferdinánd, 1-ső Leopold, 1-ső Jó'sef, és 6-dik Károly. Sőt 12-dik Innocentius Római Pápa is, érdem-díjban ötet Sz. Konstantiusz tetemivel ajándékozta meg, mely a' Kis-márton várbán, köz-tiszteltetés végett kiszokott tételt.

Az Ország-gyűléséből Kis-mártonba vissza térvén, súlyos gyűngékedése alól, hazánk' köz-siralma felszabadíta ötet a' halál, az 1713-diki évben, Mártiusz' 26-dikán, 78 esztendő korában; minekutánna a' hazáért, vallásért, 's előkelő nemzetségéért, életnek nagyobb részét feláldozta volna. Tetemei, Sz. Ferencz Szerzetesinél, részére 's maradékai számára készült sir-boltnak, nagy pompával, 's az egybe-gyűlt számos Fő-nemesség' jelenlétében tétettek-le. Gyász-márvány emelkedik a' ravatal' közepén, melynek minden oldalaira írt versek közül ide függesztek néhányat:

Hic jacet Estoras Paulus Palatinus, et idem

Imperii Princeps conditus in tumulo.

Qui postquam pace, et bello sudavit, et alit

Quaesit hanc requiem corporis ecce mihi etc.

His decies quatuor commisit praelia, nunquam

Vidit terga hostis, sed tamen hic jaceo.

Victor eram semper vivus, nunc mortuus essem.

Victor, ni Numen dei mihi jam requiem.

Ergo victoris braviu non deprecor ullum

In mundo, ast coelum victor adire peto.

Vivus eram quondam, sed nec nunc mortuus hic sum

Dum mea pars melior vivit in arce Dei etc.

A' boltozaton, Magyar-ország' felfüggesztett czimere alatt:

DILECTA HUNGARIA LIM VALE,
PAVLI AVTEM PALATINSI RECORDARE.

De nem csak hős-tűz, nemes lélek is dicsőíté Eszterházyt. Bugzó imádója volt Ő a' Teremtőnek, kegyes az ügye-fogyottak iránt. Innen közönségesen szűkölködők' atyjának nevezteték. Igazságos volt ezek iránt, mert ezekben is a' jó erkölcsöt, 's a' szorgalmat, egybe-kötve még is a' nyomorúsággal ápolta. A' tudományokat, kivált a' költeményes és hisztóriai darabokat valamint maga becsülte, úgy azok' kedvelőjít is szeretetére méltatá. A' Nagy-Szombati Fő-Oskolát, az 1693-dik évben Játék-szinnel díszíté, 1000. forint költséggel. Az ahoz megkívántató öltözeteket, 1696-dikban Velenczéből hozatá. A' szép tudományok' terjedésére, már 1673-ikban ezer forintot áldozott. A' Soproni oskolákban a' jelesebbeknek érdem-díjt osztogatott; 's bőkezűségének jutalmat arató áldásait, több helyeken is érezteté.

Az igen meredek fekvésű Fraknoi, 's Atyja Eszterházy Miklós által 1635-ikben, bástyákkal erősített várat, mindennemű fegyverekkel meggazdagítá; 's a' barmúlásig szép festésekkel ékesíté. Építettőjökhez méltó remek-miv! A' Kis-mártoni vár, mely az Európai épületek' híresebjeivel egybe-vehető, a' Herczeg' nagyságát látszatik magasztalni. Eldőlt Vissegrad, el Buda, Mátyásnak egykori boldog lakhelye! Azoknak porba-dőlt fényeire emlékezett ez. Alkotatásának ékeit megpillantatva csudálván 1683-ikban a' Török; — bátor Eszterházy' birtokának minden várossait alapostól felforgatá — kegyre olvada vadsága, 's épen hagyá. Szembetűnő annak négy magas tornya, melyeknek egyikében 17500. fontos harang függ, 's hangjának muzsikai rendes vegyülettel felelnek meg a' más toronyban lévő apróbb harangok. A' harmadikban egy felette nagy orgona foglal helyet. *Hafas-tó* jutott a' negyedikbe. Ez *Európsban* a' leghíresebbek közzé tartozó *palota*, a' festő' écszétének 's a' képfaragás' és *kristályozás* műveinek remekeivel tartóztatja barmulásban a' vészlő szemeket, melyhez tartozik H. Eszterházy Pál Antal által azon csudálatos mesterséggel építettett hid: mely a' palota mellett fekvő kertbe szállit-állal.

Ki lehet képes előszámolni hány templomokat, oltárokat, klastromokat építettett? A' Nagy-Szombati Bazilikát, melyet Atyja kezdé építtetni, 1699-ikben faragás és festés által díszítve, tökéletességre hozá. Kis-mártonban, az Apácáknak lakhelyet 's Sz. József' tiszteletére templomot emelt. A' Landséri Camadulensziisz Szerzet, klastromát neki köszönheti. Több szent czeíra emelt hajlékon diszlik Pálnak ősi czimere: kijelelni azoknak nagy lelkű Alkotóját.

A' Boldogságos-Szűz' tiszteletétől, csak a' halál választhatá-el. Szóval és tettel bizonyítá azon áldozatokat: melyeket e' szent czeíra ajánlott. A' Máriai mezőségben templomot emelt annak. Fraknóban a' Szerviták' részére lak-helyet, 's az Isten' Anyjának templomot építtetett. A' Kis-mártoni várbán Apátságot, 's Szent-egyházát emelt, a' Magyarok' oltalmazójának tiszteletére. A' Csesztóchi, és Czelli templomokat bőkezűséggel gazdagítá. Az utóbbiban, öntött ezüst-oltárt állított. Véghetetlen lennék: ha számos jótéményeit egyenként emlébbe hoznám. Megjegyzésre méltó mindazonáltal azon előrelátó okossága Pálnak: mely szerint nemzetségének javára 's boldogítására törekedve, gazdag birtokairól olly rendelést tett: hogy azoknak hirtokossa, mindenkor az első szűlt lenne.

Belépett széles uradalmaiba 1713-ban, Mihály Római Sz. Bír. Herczeg, Eszterházy Pálnak fia Eszterházy Orsolyától, mely Feleségével Pál, a' Pápa helyben hagyása mellett váltá-fel nőtelenségét.

Áldás, és csend hamvainak Eszterházy Pál! Szerencse, boldogság késő Unokájdának is! Ha felejtett magányomban fontolgotom kit rejt sírhalmod' békes éje: sohajtvá óhajtom vissza gyász-halmod' alól létedet, mint egy tévelygő éji vándor, a' holdnak sötét-űző világát.

Debreceni Bárány Agoston

Tornafi Vármeztől.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI

M I N E R V A.

Hetedik Füzet.

Július 1825.

I.

Wieland Adelung ellen: Mi a Tiszta Némettség? (*Wielands Werke. Supplem. VI. Band.*) — Tükkörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdeztetik: Mi a Tiszta Magyarság? — 's intésül a' szere felett merészeknek.

I.

Adelung Úrnak állítása szerint Német-ország a' maga Írói-Nyelvét, az az, azt a Nyelvet, mellyben mind azoknak kell írniok, a' kik jól skarnak írni, legalább három ízben változtatta-meg; az, előbb *Fränkisch* volt, azután *Südbichdeutsch* (a' Birodalomnak déli kerületeié), 's végre *Hochdeutsch*. Az első a' XII. Száznak mintegy közepéig tartá-fenn magát, azon korig, mellyben a' Császári méltóság a' Höhen-Staufeni házra ment-áttal. Akkor Schwáben, a' maga legszélesebb kiterjedésében, vagy a' Délesti-német-ország volt Adelung Úr' vélekedése szerint az a' föld, melly gazdagságban 's izlésben az országnak minden egyéb tájait felülmúlta. Szomszéd lévén Olasz- és Francia-orzágnak déli részeivel, ezeknek virágzó kereskedésében, gazdagságában 's fakadni-kezdő izlésében részt vett. A' Höhen-Staufenek' és az ezektől függő kisebb Fejedelmek' udvarai Német-országban a' legragyogóbbak voltak, 's példányai lettek a' többieknek. Ez által a' Hazai Nyelv a' felsőbb rendekben kicsinosodott, az ezen időszaki Poéták által elterjesztetett, 's Írói-Nyelvévé vált volna Német-orzágnak, ha a' Német korona a' Schwábeni házra soha által nem szállott volna is. Az idővel *Hochdeutsch*nak, az az, a' felsőbb rendek' Német Nyelvének neveztetett, hogy nem csak a' más tartományok' Német dialektjétől, hanem a' Schwábeni közemberek' beszédétől is megkülömböztessék.

F. M. Or. *Minerva* 3. *Negyed.* 1825.

Ex az Írói-Nyelv, úgy mond Adelung Úr, a' maga tekintetét a' XVI. Száznak mint-egy közepé' tájág tartotta-meg, midőn az *Újabb-Hochdeutsch*nak mind nevét mind elsőségét általengedte. Erre előszámálja azon történeteket, mellyek ezen új változást és a' Nyelvnek tökéletesedését szülték. A' Déli-német-ország apródonként elveszté gazdagságát, melly által a' hazának legvirágzóbb része vala; ennek helyébe most a' Déli-Sachsen a' maga bányái, kézművei, 's mesterségi szorgalma által a' legvirágzóbb tartományá emelte-fel magát; 's így juta-el az Ízlésnek azon megkülömböztetett tetőjére, mellyel később a' hazának minden más részeit felülhaladta. A' hogy a' Felső-Sachsenben kultúra és ízlés gyarapodának, azon szerint tűnt-el észre-vétlen' a' felsőbb rendek' társalkodása között a' provinciális dialekt, 's helyt ada az idősb Írói-nyelvnek. De a' hogy a' Felső-Sachsen mind kultúrában, mind ízlésben a' délesü Német-országon feljebb emelkedett, a' szerint pallérozta-ki mind inkább inkább a' maga Társasági Nyelvét; 's ebből erede az *Újabb-Hochdeutsch*, melly e' nevet a' legnagyobb jussal viseli, — ha tudniillik *Hochdeutsch* annyit mint felsőbb, az az kicsinosított Németége a' nép' tisztelt osztályainak.

Adelung Úrnak vélekedése szerint a' Nyelvek következő módon jutnak a' maogok' kimíveltetéseknék 's csinosításoknak pontjára:

A' műveletlen vad sokaságnak Nyelve is vad és műveletlen. A' mint az maga kultúrában, népesedésben; mesterségi-szorgalomban, kereskedésben 's gazdagságban előre megyen, úgy gyarapodik Nyelve is. Ha az említett okok alkalmas ideig hatnak a' nemzetnek egy részére, végre felhozzák az *Ízlést*. A' jó *Ízlés* Sachsenben már meg volt, minke-előtte ott a' Literatúra szembe-tűnő lépéseket teve. Mert elébb szebb szokásokat és erkölcsöket, kényesbb érző-tehetségeket 's ékes'bb Nyelvet kelle képeznie magának. Hogy mind ez megtörténhessék, az Ízlésnek magát minden felsőbb és közép' rendeken végig, sőt még egy részén a' legalsóbbnak is, ki kelle terjeszkednie. Ez időt kívánt, 's sok időt. De elég, hogy eljött végre, ez a' boldog idő, mellyben a' Jó-Ízlés a' Déli-Felső-Sachsen' felsőbb és alsóbb rendek' közt eléggé közönséges vala, a' Nyelvre 's az egész érző tehetőségre hathatni. A' fabrikák és kereskedés által nyert gazdagulás, a' mindég gyarapodó népesedés, az itt újra helyre-állított, megtisztított és közönségesé-tett Philosophia, az Augustok' pompás udvarai, mellyek a' Képző és Szép-mesterségeket bőv kezekkel ápollták és ez által a' Jó-Ízlésnek teremtői lettenek, a' Goitschéd *) által megtisztított 's idegen szennyektől megmentett Nyelv, stbb. ezen egyesült okok sebesen 's ellentétlathatlanul hatottak. Felső-Sachsen most Attikává lón, és Toskánává **); Felső-Sachsen gyámola lett 's vezetője az eddig bizonytalan lépéssel tántorgó Ízlésnek; Leipzig vala a' Német-országi Athén; 's Adelung Úrnak vélekedése szerint az az idő legszebb epochája nem csak a' Német Szép-Literatúrának, hanem a' Német-Ízlésnek is, melly 1740. oltá a' héteszentei kártékony háborúig folyt vala le, — az az epochája, mellyben ez a' maga igazi, egyetlen férfiu-szépségű lépcsőjét, mellyen a' Németeknek túl lépni soha nem kellene, el-

*) A' Hamburgi Párisiét és a' Zürichi Sitten-Műhelyek tehet, mellyek már akkor, midőn Goitschéd egy igen kicsinykötetű Magyarságra vala, neki az írat oly derekasan elkészítették, nem érdekelnek e' említés? 'S a' mi Szászországnak leg-virágzóbb, legrendesebb és ízlésesebb Német fejei tovább is megmaradjon és ezen becsülettelök országú birokában, hogy a' Nyelv leginkább neki tulajdoníthatja a' maga tisztulást!

***) A' Görög Nyelv Attikában beszéltetett legkorábban, az Olasz Toskánában.

érf. — De jaj! mely nagy méltán nevezi Adelung Úr e' háborút kártékonyak! Az a maga pusztító lehelletével Nyelvünket és Literaturánkat is elmérgesítette! „Sachsen megszünt fénye által vakítani, és mások felett harsánykodni: a kiviveltetésére itten jutott Izlés elveszté ható-erejét az Egészre; Német-oroszának egyéb tartományait azt hitték, hogy ők most már a' nekik-idegen segéd nélkül is (a' Vakmerők! 's Ők azt merték merni?) tovább mehetnek. De minthogy a' Német Athénből vett kultúra az Izlésre nézve még igen is hiányos vala; a' más tartományokban az Izlés igen hamar elfajult, mert a' kényesebb érzés még nem hágott azon tetőre, hogy önn-magát vezethesse, azonban az idegen vezérletet követni szégyenlette. Ez szülte a' Nyelv' törvényeivel nem gondolást; ez az idegen szókkal tarkázott élelt ottan, a' hol honi szokat is lehetett találni, még pedig jó szokat; ez az elavult 's provinciális szóknek fel-felkapkodását, mely a' Jó-Izlés által képzett Írói-Nyelv' természetével egyenesen ellenkezik; ez a' porbeszéd' szavainak 's szállásainak megnevesítését: ez szülte a' Bardengesang', Minnegesang' bohókodásait, az idegen metrica' szolgálai követését, 's holmi más efféle tévelegéseket, mellyek által Literaturájának szebb korában semmi más nemzet nem tevő magát vétkössé 's nevetségessé.“ — Mind ez a' baj és nyomorúság, mind ez a' nagy inség Nyelvünkön és Literaturánkon, azért áradának el, mert a' Német tartományok, nem elme 's egyéb tehetségek, hanem Izlés nélkül vannak; 's az az egyetlen mód, melly által bajaktól 's nyomorúságuktól megszabadulhatnak, az, hogyha azon példányokhoz, mellyeket a' Németeknek Felső-Sachsen 1740. és 1760. között ada, visszatérünk, és az ezen 'tartomány' felsőbb rendű nyelvének korlátjaiba zárkózunk. Mert, úgy mond Adelung Úr, Felső-Sachsen vagy egészen eltűnvetette 1740. és 1760. között az Izlést, vagy azok az utak, mellyeket a' több tartományok azolta tesznek, átutak és csavargások.

Ebben áll Adelung Úrnak, a' mennyire csak lehete, igen rövidre öszveházott, és csaknem mindenütt tulajdon szavaival előterjesztett értelme az eránt, a' mi *Hochdeutsch*, az az, a' mi jó és tiszta 's igazi Németiség; mellyet mind azoknak kell követniök, kik az alnép közzé számítani nem akarnak; ezek azok a' korlátok, mellyek között a' Német Poetának és Prosaistának állania kell, ha nem akarja hogy a' rossz Izlés' bélyegével megjegyztessék, 's a' Felső-Sachsen' 1740. és 1760. között élt Íróijhoz iskolába ne hajtassék.

Nekem koránt sem szándékom ellenkezni akarni a' mi ezen állításban való és dologra tartozik, sem a' kérdésnek környülményes vizsgálataira bocsátkoznom; melly, a' mint ugyan én hiszem, felette szükségtelen munka lenne. 'S ugyan-azért elmellőztem mind azt a' mit Adelung Úr a' maga Ertekezésének Bèvezetésében, a' kérdés' megvilágosítása végett, az Athéni, Római 's Toskáni szójteésekről felhordott; mert annak szomorú meghatózása, hogy ezek eránt mit lehet állítani, 's a' példák mireának mint alkalmazhatnának, magyarázatokat vonnának magok után, mellyek tárgyamtól igen messze elvinnének, 's végtére is azon perben, mellyet Adelung Úr a' Déli-Felső-Sachsen' nevében Német-oroszának minden más tartományai ellen támaszta, nyomni semmit nem fognának.

Légyon tehát elég, ide nem értvén némelly Jegyzéseket, mellyek Bérekesztésemben fognak előfordulni, ezen állítások ellen támaszt kétségeimet az itt következő kérdésekbe és azoknak Adelung Úrnak elébe nyúlni semmiképen nem akaró feleleteimbe öltöztetnem:

1.) A' Német Nyelv, a' szerint, a' hogy az a' Schwábeni Császárok' időszakában beszéltetett, és íratott, és a' hogy' azt a' Minnesingerek, a' Wolfram von Eschilbach', a' Heinrich von Ofterdingen verseikben, a' Winsbeckben, 's Nyelvünknek 's Literaturánk'nak ezen arany-korabeli sok egyéb maradványaiban találjuk, nem tökéletesebb állapotban vala e, mint azon időkben, melyek reánk a' Höhen-Staufeni ház' kidőlése után következtek? Bodmer, kinek bizony egészen más érdemei vannak Nyelvünk körül mint Gottschédnek, nem bizonyította e meg a' Minnesingerek' Manessi Gyűjteményében, hogy a' régi Schwábeni Nyelv a' maga törvényeihez hívebb, hajlékonyabb 's kedvesebb-zengésű vala mint a' XV. és XVI. Század' Nyelve és még a' miénk is? Mondhatni e tehát általjában, 's minden különbség és kifogás nélkül, hogy a' Schwábeni Császárok' virágzó időszakának Írói-Nyelve szinte közepéig a' XVI. Századnak a' maga tekintetében magát fenn-tartotta? 's nem az tesz e inkább a' XV. és XVI. Századok' Német írásainak összehasonlításából az I. és II. Friedrichék' idejebeli költőknek írásaikkal, hogy ez a' mi Nyelvünk a' XIII. Század' közepe után a' maga már elért ragyogó polczáról újra hátra-rogzott, és az elhatalmazó vadonsággal 's a' Német Birodalom' elbomlásával, a' kihalás felé közelít? A' Nyelv nem *elakadt*, hanem a' szónak legvalóbb értelmében *sziszterogott*. 'S minthogy a' Minnesingerek' Nyelve és az új Hochdeutsch közt, a' szók' hajtogatására a' öszveszerkeztetésre nézve, essentialis különbséget láthatni: mondhatjuk e elégségs ok nélkül, hogy a' Felső-Sachsen' XVI. Századbéli Nyelve az egykori Hochdeutscheot, (az az, a' Schwábeni nyelvet) maga után messze elhagya?

2.) Miként mutathatik-meg, hogy a' Déli-Felső-Sachsen, a' XVI. Század' közepe óta 1760-ig, a' Német Literatúrabeli Jö-Ízlésnek lakhelye, 's így ezen tartományak Nyelve is az igazi Hochdeutsch volt legyen?

Teljes szívvel adom-meg mind azt, a' mit Adelung Úr a' nagy Luthernek a' Német Nyelv körül szerzett érdemei felől mond — ámbár a' Luther' Bibliai fordításában Adelung Úr ön-maga is annyi avultat és Oberdeutscheot, az az, a' maga által felállított principiumok szerint annyi Nem-német Németéget talál, hogy ezt a' Bibliai fordítást classzikai szépségű művnek nem ismerheti. De hol vannak tehát a' Felső-Sachseni első rendű Német Írók a' XVII. Százban? A' mi akkori legjobb Költőink és Prosaistáink, Opitz, Dach, Flemming, a' két Gryfius, Wernicke, Logau, Moscherosch, (Philander von Sittenwald), Lohenstein, 's mások, 's minden egyebek felett az Octávia' és Araména' tiszteletes Írója, ezek Felső-Sachseniek voltak e? Én nem mondom, hogy ezeknek egyike 's másika classzicus Írónak vétethetik, 's közöttök az Ízlésre nézve is nagy különbséget találunk. De miként fog az megmutathatni, hogy a' Költők között Opitz, a' Prosaisták közt pedig Braunschweigi Anton-Ulrich Hérczeg, egyedül azért birtanak jobb Nyelvet mint korabeli társaik, mert ők a' Wirtenbergi, Meissen, Drezdai 's Leipzigi fennebb classzicusok' Nyelvöket tanulták-el, 's példányaiakká ezt tevék? Német-országban az elmúlt századbéli Írói-Nyelv való Bábeli Nyelv volt: kiki úgy írt, a' hogy legjobbnak vélte. A' híres *Gyümölcsös Társaság* igen egyontlen és a' hazának minden tartományaiból 's szögeiből gyűilt tagokat látott a' maga társainak számában. Ezeknek egészen különböző természetű fáradsatlan igyekezetök nyelvünkben egy forródást okoz, mely által vilárosságra jöve ugyan az ő- szók' és kifejezésbeli egész gazdagságok, de a' melyből az írás' módja legbadarabb zavarának

kelle támadnia Literaturánkban. Minden Író maga csinált magának Írói-Nyelvet azon mérték szerint, mellyben fejének tehetségei, érzése, izlete, leginkább pedig az általa leginkább kedvelt régibb és újabb, bel és külföldi példányokkal szerzett ismeretsége, engedte; noha, a' mi elkerülhetetlen vala, mindenik a' közönséges, mindentől értett, Német Nyelvet, az előtte élt, és olvasójától leginkább javalt Német Költő' vagy Prosaista' Író-nyelvét szóllá. Senki sem fogja tagadni akarni, hogy némelly régen elholt Berliáni, Drezdai, Hallei, Leipzigi Íróji a' XVIII. Század' első felének tettek bizonyos érdemeket a' Nyelv' és Ízlés' tisztogatása körül; de reméljük, azt sem fogja tagadni senki, ha ismeretes az előmenések' történeteivel, hogy e' szorencsés változásra Hamburgban lakó férjfiaink, nevezetesen a' *Hamburgi Patrioták-Társasága* adá a' legsikeresebb első impulsiót. A' mi Professor Gottschédet illeti, ha az ő szorgalmas hiúságától azt az érdemet, hogy ő a' Német Literaturának és Nyelvnek némelly hasznos szolgálatokat teve, meg nem tagadjuk is: annyi bizonyos, hogy ő, mint Peldány, a' közepszerítéség alatt állott, mint Tanító inkábbára a' Francia Criticusoknak csak echója, úgy pedig mint követőjinek feje 's vezére, minden korabeli gubók' pártfogója, buzdítója 's magasztalója volt; és így semmi tekintetben nem vala az a' nagy ember, kivel a' Német Athén kevélykedhetik, és, a' mennyire tudom, kevélykedni akar. *Nem a' Chür-Sachseni bányák' művelése, nem a' Manufactúrák,* mellyek ott virágoznak, sem nem a' Leipzigi sokadalmak, vagy a' Sachseni Auguszto'k' pompás udvara, hol; ha vallást kell tennünk, keveset írtak, keveset beszélttek németül — hanem egy mind ezektől nem függő környülmények' össze ütközése okozta, hogy 1740. és 1760. közt Leipzighban néhány jófajú ifjak találkoztak össze, kik, egy alkalmasint nyilván elpártolás után Gottschéditől, a' rossz-Ízlésnek vagy inkább Ízletlenségnek akkori Coryphaeusától, jobb alakot kezdének adni Literaturánknak, 's neveiket a' nemzet előtt olly munkák által ismérteték-meg, melly a' Genienek bélyege által voltak megbélyegezve. De ezek közül Leipzighban a' legkevesebbek maradának; a' legnagyobb számban Alsó-Sachsenben fogtak lakást, némellyike a' haza' határain túl veretelt. A' hét-esztendei háború ebben nem vala vétkes, 's igen hihető, hogy a' Német Athén a' maga kevély nevezetét, nélküle is, sem inkább sem kevesebbé nem fogta volna érdemlenni.

3.) Egyik vagy másik Nemzetnek jó Íróji mivelik, tisztogatják, simítják 's viszik é el annak Írói-Nyelvét a' tökéletnek leginkább elérhető fokáig? vagy inkább a' nemzet' legvirágzóbb Provinciájának felsőbb karú lakosai azok, a' kik mind ezt teszik, és a' kiknek ezt tenni jussok kirekesztőleg vagyon?

Ekkoráig, ha igen nagyon meg nem csalatkozom, mind azon nemzeteknél, mellyek a' kimiveltetésnek és tudományak fennebb lépcsőjire eljutni szerencsések voltak, az elsőbb állatás vala igaznak ismerve. Mert egyedül a' Francziát hozom-fel példaképen. Az alkalmasint azon állapotban látta magát, mellyben a' XVII. Század' második felében a' miénk állott, a' midőn vele, harmincz, negyven esztendő'k' elfolyása alatt egy változás történt, melly által az a' legtökéletesebb Nyelveknek egyikévé, 's egyszerűsámd, a' legkedveltebbé 's az egész Európának mintegy közös Nyelvévé leve. Ninek és kinek kelljen e' sebes, e' nagy változást tulajdonítani, az, magok a' Francziák közt nem kérdés. Az egész nemzet egy' szójjal azt vallja, hogy az nem a' XIV. Lajos' pompás udvar-tartása', nem a' szőlő-mívelésnek, nem a' selyem-tenyésztésének; nem a' manufactúráknak 's kereskedésnek

munkája, mellyek akkor az országban virágoztak, hogy ezt nem némely szerencsés tür-
ténetek' egymásba lánczolódása cselekedte, mellyek a nagy Király' uralkodásának első fe-
lében Francia-országot a' gazdagság' fényes polczára juttatták: hanem hogy azt a' Fran-
czia nemzet Arnaud, Pascal, Bourdaloue, Fenelon, Bossuet, La-Bruyere P rozaisták,
's a' Poeta Corneille, Racine, Moliere, Boileau, La-Fontaine által érte- el, kik, a' sors-
nak végezése szerint egyyüvé-találkoztak, 's írásaik által a' Francia Literaturának arany
korát felhozták. 'S mi által lettek e' férjűk a' magok népének classzicus íróji, 's remek-
jei a' szép-írásnak? Az által e, hogy ők a' Párizsi felsőbb rendű lakosok' izlése után kép-
zették magokat, 's azt a' nyelvet írták, mellyet ezek szóllottak? Pascal, kinek Lettres Pro-
vinciales nevezetű munkája mai napiglan a' Francia nyelv' és írás' legszebb példányai gya-
nánt tekintetnek, ifjúsága olta nagy magányban élt, 's az ő idejében még Clélia volt, 's
's a' nagy Cyrusz, 's egyéb hasonló-nemű munkák, a' Párizsi felsőbb classzicok' módi-ol-
vasáss. A' nagy Corneille semmi sem vala kevésbbé, mint a' mit *Világ emberének* hívnak;
életét dolgozó-szobájában 's háza-népének csendes körében töltötte; ismeretéss a' hajdani
Róma' 's Hellász' nagy caractereivel 's ideáljaival mint a' Párizsi Nemeséggel. Mi ok in-
dithatna tehát benatunket ezekről, 's a' XIV. Lajos' korabeli más írókról, azt mondhatni,
hogy ők a' Jó-Ízlést, melly nekik oly tetemes elsőséget ad a' magoknál elébb-élttek felelt,
a' magok korabeliektől vették? midőn az egész világ épen az ellenkezőt hitte. Igen is,
hogy egyy vagy más nemzetnek legelső' jó íróji nem szóllanak egyy üelöttök senki által
nem hallott, ötölök magoktól talált egészen új nyelvet, 's az ő nagy tisztetben álló
munkáik azt tétetik-fel velünk, hogy a' Nyelv lépcsőről lépcsőre hágdosván, szokbat és
szóllások' formájában igen meggazdagodott, és a' kicsinosodásnak bizonyos grádicság' elju-
tott légyen. Sok jó íróknak kellett elébb a' Francia nyelvvel megküzdeni, míg a' legjob-
bak azt a' tökélyhez közel vihették. De mi által léptek ezen utóbbiak a' magok előtt éle-
teknek minden nemben oly igen elükbe? Az által e talán, hogy izléseket a' magok nemze-
teknek felsőbb rendjei után, vagy az által inkább, hogy a' régieknek legszebb remekjeik
után képzették? Olvassuk őket magokat, halljuk az ő vallásaikat, 's megfogunk az utolsóbb
állatás' valósága felől győzetettni. A' Calprenédek, a' Boyerek, a' Pradonok, ezek voltak
azok, kik magokat Publicumok' ízléséhez alkalmaztatták, 's ez által egyy kevés perczekig-
tartó javallat' galád szerencséjét koldulva nyerték-el. A' Corneillek és Racinek egészen
más úton jártak; ők, az ő classzicai tudósság' legszebb virágzatjaiban táplált géniejek, az ő
izlések által, mellyet mind a' Régiség' tökéletes remekjein, mind az előtök élt Francia
íróknak 's azoknak is a' kikkel egyy időben éltek, munkájikon élesztettek, felül-emelked-
tek Publicumoknak ízlésén, 's ennek a' Publicumnak törvény-szabóji lettek, a' helyett,
hogy martalékjaikká lettek volna. Az az idő tehát, mellyben mind e' nagy férjűk virág-
zottak, nem a' deszpota Richelieu' rendelései, hanem azon munkák' kecsé által, mellyek
a' Génienek, az igazi elmének 's a' legkényesebb, legtisztább Ízlésnek bélyegével voltak
megjegyezve, a' Francia-nyelv' legszebb epochája. A' ki tetszeni akart, annak úgy
kelle írnia, a' hogy ezen munkák' íróji írtak. De épen ez által történt, hogy a' mit egyy
oldalról tökéletesülésben 's törvényességében nyere a' Nyelv, más oldalról gazdagságban,
és mivel az írók a' politurának nem tevének semmi határt, erőben is; végre veszte. So-
kára érzette a' nemzet, hogy a' XIV. Lajos' korabeli nagy írók hagytak valami tenni-valót

a' későbbi kornak is. A' mindég-nevekedő értelem' felvilágosodásával, az érzések' nemesülését, az újabb, nagyobb, tisztább ideák' nyertésével, bővülni, változni kell minden Nyelvnek. A' Párizsiak zajgottak a' Neologismusok ellen, 's vádjuk nem voltak mindég igazságtalanok: de a' másokat gyáván követő sereg' visszaélései 's elméletlenségei a' való-gémiejű 's érdemű Írók' elveszthetetlen jusaiknak semmit nem írhatnak; ~~'s egy időbb~~ Crebillon, egy Montesquieu, egy Büffon, egy Jean Jaques Rousseau, éppen az által, hogy ők tulajdon gondolatjaikat 's érzéseiket belé nyomták a' Nyelvbe, e' Nyelvnek olly alakokat adának, mellyekkel az addig még nem bírt. Nem tagadhatni hogy a' jó Íróknak ezen kérdésbe még sohol nem vett jussa ismer határt; de ez a' határ inkább szabatik-ki mindég a' Nyelv' természete és az igazi Logicianak 's Stylisticianak örökös principiumai, mint azon beszédbeli mód által, melly az ország' legvirítóbb részében a' főbb rendek között uralkodik. Ha a' törvényszabói hatalom az Írói-Nyelvben ezen utolsóinak adatnék, nem szükségesképen eredne e' épen ebből a' legmegtartóztathatlanabb 's legszabadabb-kéjű Nyelvbeli változás? Egy vagy más tartománynak virágzó állapotja felette ingó dolog. A' XVIII. Századnak első két tizede körül a' Német Athén Hamburg volt; harmincz esztendő múlva Leipzig levé az; miért ne jöhetne a' sorba Bécs, München, Mannheim, Nürnberg, Augsburg, Stuttgart, és minden város, mellyeknél előbb városok, mellyekben ezek a' fő-városok, nem fognak é azon jussal bírni az Írói-Nyelv' meghatározásában, mellyet Adelung Úr Leipzig városának, ennek az 1740. és 1760. közti praetendált Német Athénnek, megadni kíván? Vagy igen nagyon megkelle tévednem, vagy azon Bábeli Nyelvezavar ellen, mellyet ez bizonyosan magával hozna, nincs bizonyosabb szer, mint a' dolgot a' maga régi alapján meghagyni, hogy a' lelkes Írók azok, kik a' népnek igazi Írói-Nyelvet képzik, és, a' mennyire azt az élő, és így szükségesképen mindég változó Nyelveknek természete nem tiltja, megállapítják.

Ezen utolsóbb, a' mennyiben valaha valamely Nyelvnél helyet találhat, a' dolog' természetére nézve egyedül a' minden nemekbeli legjobb Írók által érthetik-el. Egyedül ők alkalmasok erre, mert az ő munkájuk *fen-maradnak*, holott ellenben a' nép' Nyelve', a' legvirítóbb Provinciák' felső szakaikban is, legalább minden negyed-században változásokon megyen-végig, 's szüntelen arra hajol, hogy törvényeitől elvetemedjék 's megromoljon. De ha való, hogy minden élő Nyelv, bár melly tökéletes legyen, a' változhatatlanság' pontjára már eljutottának soha nem tekintethetik, míg a' nemzetnél az ismereteknek 's politúrának lehetséges még egy fentebb lépcsője, míg még új ideák szereszethetnek, új érzések fejtethetnek, 's ennek vagy amannak új változásai taláthatnak, és így ezekhez vagy egészen új szók és új szóllás' formái, szokatlan metaphorák, figurák és constructiók kívántathatnak: mennyivel inkább kell.

4.) Annak lenni szükségesnek, midőn egy Nyelv alig kezdé még kevés év-tized előtt ízlással iratni; midőn ennek Szép-Literatúrája csak nevekedésben vagon; és midőn az némelly nagytekintetű nemekben a' való mestermiveknek nem látja elegendő számokat? Már az is, eléggé illetlenné látszik, hogy a' föld' kerekége egyik legelső népének Nyelve az ismereteknek, elmésségnek, 's ízlésnek azon szűk korlátjai közé rekesztessék, mellyekben az egy tartományban és egy rövid időszakban találtatik: de melly képtelennek fog ez a' szándék akkor tetszeni-osztán, ha megmutathatjuk, hogy a' nemzet Literatúrája

azon ház esatendőknek körében, mely közzé annak Nyelvét egy tartományán végig örökké kívánnák megállapítva látni, legfenntebbi tetőjétől még igen távol vala, és még csak kevés nemekben szült oly remekeket, mellyek, a' külföldieknél is, a' maradéknál is, azoknak ismertethetnek. Hogy a' mi Nyelvünkben ez az eset, arra Literaturánknak el nem foglalt becselői előtt nem kívántatik más bizonyság, mint egy tiszta pillantat annak állapotjára 1740. és '60. között, 's az elmének és izlésnek azon gyümölcszeire, mellyekkel a' Német nemzetet a' Déli-Felső-Sachsen ezen idő alatt megajándékozá. Én távolabb vagyok mint sokan azok, a' kik e' tartományban lának, hogy sok itten-termett gyümölcsöknek szépségüket 's izlésüket tagadjam: de viszont nem kellene semmi képzeltemnek lenni arról a' mi e' részben más nemzeteknél téve vagon, a' mi nálunk akkor még meg nem vala, melly nálunk nagy részben megnincs, és a' mi Literaturánkban meg lehet és meg fog lenni, hogy más nemzeteknek Literaturájokkal öszvemérkezhezzünk; ha megeggedhetném; hogy az az időszak melly közzé Adelung Úr a' mi Írói-Nyelvünknek jó izlését rekeszti, a' non plus ultrája legyen az ő tökéletének. Az a' génie, elmésség, érzés, tudomány, világnak ismerete és izlés, melly a' Felső-Sachsen' akkori Íróinak jutott, talán csak nem az a' legnagyobb mértéke ezeknek, melly gondolthatatik. És ha nem az: melly jussal kényszeríthetnek az olly Író, (ha olyan találtának valaha) ki az elmének ezen tulajdonságából többet bírna, mint egy 1260. és 1269. között élt Felső-Sachseni Tudós; és a' ki így elég erőt érzene magában; ezeket sok dologban túlhaladni; melly jussal kényszeríthetnék, mondom, az olly Író, hogy fejt lelkét egy mértékbe szorítsa, melly annak kicsiny volna, 's másokat kövessen; holott ő vezethet másokat? 'S a' Költő, a' Történet-Író, a' Philosophus' nyelvét, ha az több is lehet mint az előtte-élték voltak, azon Írói-Nyelvre szorítani akarni, mellyet a' Hazai Literatura' virágzani kezdő korában a' Könyvíróknak csak kised száma irt, nem annyi volna e az, mint a' Literatura' előmenését, melly, úgy szólván, semmi határt nem ismer, a' legzűkebb rakonca közze szorítani?

Nem mondom én, hogy a' Nyelvben is nincsenek bizonyos határvonások, mellyeket majd a' Nyelv' természete, majd a' Logica 's Aesthetica jegyez-ki, és a' mellyeken túl a' legnagyobb, leghevesebb, legszabadabb Génieének sem kell kilépni, ha magára a' legigazságosabb vádat vonni nem akarja. Azt sem kívánom tagadni, hogy némelly ollykor igen tiszteltes Íróinkon is meg nem történt legyen, hogy e' határvonásokon túlléptek vagy túlbugdostak; hogy részint az Imitátorok' servum pecusai, részint a' féketlen-gengefű Aspiránsok, mind a' józan ész' mind a' Német Nyelv' és Stylistika' törvényei ellen holmi szabadságokat nem vettek-ki magoknak, mellyeket javálni épen nem lehet. De azt állítom, valamig az ellenkezőről elégséges okok által meggyőztetni nem fogok, hogy

a) a' Hochdeutsch, az az a' helyes németség, nem valamely virágzó tartománynak szőjejtése, hanem hogy az egyedül a' legjobb írónak Munkájából határozthatatik-meg;

b) hogy ezeknek számokból a' XVI. és XVII. Századok' Íróit is kirekeszteni nem lehet;

c) hogy még fel nem jött az idő, mellyben a' Nyelv' egész gazdagságát-tevő Íróknak száma bérekesztettnek tekintethetik;

d) hogy addig a' régbib dialektet még mindég úgy lehet néznünk, mint kőz jószágot 's az igazi Német Nyelvecnek tulajdonát, 's mintegy gazdag aranybányáját, melyekből a' közönséges Írói-Nyelv' szükségére, a' hol az esetek kívánják, merítenünk szabad.

II.

Minden Európai Nemzetek közt mi vagyunk, a' mennyire tudom engedtetett, az az egy, mellynél kérdés még, melyik az ő Írói-Nyelve? A' Külföldiek, kik, megtévesztve újabb Íróinknak neveik által, nagy képzeleteket csináltak magoknak Literatúránk' virágzó állapotja felől, kénytelenek lesznek e' feszült ideákat eggyeszerre igen megáresztani, midőn meghallják, hogy a' mi legtiszteltebb Nyelvtudóságainknak eggyike e' kérdést: Mi a' Hochdeutsch? még 1782. is szóba hozni szükségtelennek nem lelta, 's olly módon oldotta-fel, hogy ez által, az egy Chur-Sachsen kivévén, Német-oroszágnek minden tartományaiival, és így legalább kilencz tizedrészszel, galibába keveredett. Azonban a' baj koránt sincs olly igen nagy, a' mullyeténnek látszik; 's valamint a' Németek még mindenkör igen jól tudták, kik az ő legjobb Írójik versben és prózában: úgy a' külföldiek, Nyelvünkét tanulmányozták. Új Akadémiai szótara, erede még meg kell épülni, Adelung Úrnak Nagy Lexicona 's Grammatikája mellett azon Írókhoz lesznek kénytelenek tartózkodni, kiket a' Publikum' köz voka ilyeneknek tekinteni kíván; és ha ezeknek írásaikban nehánykor olly szókra 's szóllásokra találunk, mellyekről Adelung Úr hallgat, Frischlinek német-deák, vagy Schwánnak német-franczia Szótárjaikra szorulnak.

Való azonban, hogy valamint Adelung Úr az előbbi Szakaszban felhordott okok szerint a' Német Nyelvnek tisztaságát annak kiterjedésébeli 's gazdagságabeli kárával igyekez fenntartani: úgy más részről Felső-Német-oroszágnek némelly fiatal Irkálóji, 's némellyek talán Felső- és Alsó-Sachsenben is, a' másiak felen messze mennek. Sokan, épen semmit nem gondolván a' Nyelv' tisztaságával, nem áttallanak írásniknak majd-nem minden lapján olly vastag botlásokat ejteni, mellyet csak a' nép' tanulatlan részének lehet elnéznünk. Mások, nem tudom melly idétlen provinciális-patriotismusból, minden szükség nélkül, és a' nélkül hogy ez által írások hathatosságban, kecsességben, vagy valamely egyéb' szükségre nézve, valamint nyerne, elavult vagy provinciális szokat, mellyek a' nemzet' legnagyobb része előf' egészen ismeretlenek, 's holmi alacsony szóllásokat, mellyeket az Írónak homjában is csak a' nép' seprejénéi hallhatni, munkájikba nagy szorgalommal felszövnök. Amazoknak gondatlansága, ezeknek féltelensége valóban annyira megyen, hogy épen nem csudálhatom, ha az a' Tudósunk, ki életének legszebb részét Nyelvünknek Kritikai vizsgálatai alatt töltötte-el, nyugtából kiforgattatik. Azonban nekem úgy tetszik, nagy okunk épen nincs, rettegni, hogy ezek által Nyelvünkre tetemes kár háramlánd: az olly Könyvírók, kik anyanyelveket sem tudják, hiszen azok csak galád könyvgyártók; egy nap' élnek 's eltűnnek, a' nélkül hogy Olvasójiknak agyokban az ő rővid íttélek felől több nyom maradna-fenn mint Literatúránk' Évkönyveiben. Az ő botlásai, az ő grammaticájis törvénszegésük, az ő bedar beszédek nem fog senkit elszédíthetni azok közzül, a' kik érnek valamit. Ellenben az olly regulák, mellyeket egy köz tiszteletben álló Tudós tanít, egynél több tekintetekre nézve lehetnének veszedel-
F. M. Or. Múrcya 3. Negyed. 1825. 37

mesek, ha ezeknek az volna céljuk, hogy a' jó Írókat szabad kéje szerint korlátozza. 's a' Poezis' Nyelvét a' Poezis' természetével összeérhetetlen szorultságba rekeszse. Úgy látszik mintha a' mi nagyérdemű Grammaticusunk a' Poetai-Nyelvnek az azt-illető elsőségét 's szabadságát eddig még nem vette volna elégséges figyelmének tárgyává. Pedig azt alaposan venni vizsgálatba annál szükségesebb volna, minthogy az némán mindég megismertettet ugyan, de, a' mennyire tudom, illendő világosságba soha nem tétetett, úgy soha meg nem határozottatott, hogy a' Poeták és Grammaticusok közt támadható összevetődések' elkerülése végett, a' határ a' kettő közt oly szorosan ki legyen vonva, a' mennyire az kivonva lehet. Talán az, a' mit én az ő következtetéseire e' részben elő fogok adni, reá bírhatják, hogy e' munkához maga nyúljon, reguláji közzül némellyiket azorosabban szabja-meg, 's a' Poetáknak még mindég ingó királyi elsőségeket, a' nélkül hogy nyírbálásai által annak kárt tenne, a' magok való korlátaikba állítsa. De elébb légyen szabad az említett következtetéseknek első cikkelyét közelebből felvilágosítanom:

1.) Minden Írói-Nyelv a' legszelesebb értelemben véve, 's ide fogván a' felsőbb rendűk' Társalkodási Nyelvét is, mindenkor beszéde a' legvirágzóbb tartománynak, mellyben a' Jó-Ízlés leginkább és legszelesebben terjedett-el, — ezt mondja Adelung.

Úgy tetszik, ez nem annyira következtetés az Adelung Úr' előre-boesított állatásából, mint inkább azoknak első és egyetlen alapja. De légyen, a' mint lenni akar: ez az állítás azon egyetlen környülmény által is megczófoltatik, hogy egy városnak vagy tartománynak virágzó állapota igen mulásdeköny, könnyen megváltozható dolog. Nehány századok alatt a' sor Német-országban minden Kerületein végig-mehet, 's így, ezen állítás szerinst, a' mi Írói-Nyelvünknek gyakorta elkellene változni. Osztan e' kérdés: Huszonöt év olta mellyik város vagy tartomány volt Német-országban a' legvirágzóbb? részre-hajlás nélkül nem oly könnyen fogna meghatározatni; 's minthogy a' sok ratio dubitandi et decidendi témérdek vizsgálatokat, mérgetéseket, szabogatásokat, számolgtatásokat kívánni látszik, utoljára is a' véget nem érhető pörök' renczéjébe juthatna. Ha Népszerűség, Mesterségi-szorgalom, Kereskedés, Hajózás, Tehetőség, Gazdagság, Pompa, Tudomány — és miért ne? még Szabadság is, az a' nagy rugó-tolla Athénnek, Rómának, és Florentziának, mellyeknek példajokra bennünket Adelung Úr' oly gyakran emlékeztet, — egy szóval, ha egy városnak legvirágzóbb állapota a' maga beszédét az egész nemzet' Írói-Nyelvévé teszi: mellyik Német-országi városnak volna ezen elsőre igazságosabb jusa mint Hamburgnak? Vagy, ha tudniillik egy fényes Udvar' bírása e' részben a' Szabadság' bírását földre üthetné, mi ellenzi, hogy Berlin ne legyen a' tiszta németiség' törvényszabója? 'S meddig tarthat még, hogy Német-országnak egyik tartománya sem fog, a' legvirágzóbb maga jól-bírásának minden okaira 's következéseire nézve, Austriával öszvemérkezhetni? A' fenntebb megvetett állapítás szerint tehát, hihetőleg 1800. táján, az Ausztriai dialekt léssen — nagyobb ékességben ugyan mint a' hogy most beszéltetik, de még is mindég Ausztriai dialekt, a' Németeknek Írói-Nyelvek, 's így a' Sonnenfelsek és Dénisek, kik a' magok Nyelveket a' Felső-Sachseninek hasonlóságára képzék, dolgaikat elhírtelenkedték volna. 'S a' helyébe őket, mint mind azon Írókat, kiknek neveikkel nemzétünk negyven esztendő olta kevélykedett, nem várja jobb sors, mint a' melly a' Minnesingereket, kiknek Nyelvek hatszáz évek előtt a' Hochdeutsch Írói-Nyelv vala, éré: mert akkor

Schwáben volt az országnak legvirágzóbb tartománya. Kevés századok mulva ők azok lesznek maradékainknál, a' mi most a' *Liet der Niebelungen*. Az, hogy minden Írói-Nyelv, Adelung Úrnak gyakor allítása szerint, *Iszlésnek munkája*, nekik kevés vigasztalás volna. — Az Iszlés, melly itt értetik, épen oly mólándó mint a' gazdagság. A' felsőbb classzisok' kicsinosodásától függ; 's mi lehet változóbb 's meghatározatlanabb, mint a' felsőbb classzisúak' kicsinosodása? A' XIV. Lajos' virágzó idejébeli Francia Nyelv a' Párizsi felsőbb és alsóbb classzisoknak véget nem érő csinodása miatt érthetetlen volna, a' sírjából életre viszzatért Író előtt, ha mindég nem voltak volna oly lelkes férjfiak, kik magokat ezen csinodás' árjának ellene-szegeztek, 's nyelveket és stílusokat, trucczára a' módinak, ama' már megavult idők' példányai után képzették. Ez a' Franciaéknál megtörténhetett, kiknél megállapított dolog az, hogy a' tiszta Francia Írói-Nyelvnek a' XIV. Lajos' korabeli Szász' legjobb Íróinak Munkájik után kell képzetnie, és az szokéik után, kiknek ezek lettek példányaik. De ha nálunk Németeknél az tételnek alap-állításá, hogy a' virágzó tartományok' felsőbb classzisának beszéde határozza-meg mi a' jó és tiszta Németség: úgy Nyelvünknek azon rettenetes változását, melly lelkem előtt lebeg, semmi a' világon meg nem tartóztatná. Adelung Úr ugyan jó okkal mondja, hogy — „a' mint valamely tartományban az Iszlés, úgy a' Német nyelv is kézen-talált Írói-Nyelv idősebb időre a' felsőbb classzisúaknak társalkodási Nyelve“ *) — 's ez valami reményt még adhatna lehetatlanság után szomjuzó Könyvróinknak. De reményök az által, a' mi ezt nyomban követi, fájdalom! fűdőz-veretek. Tudnüllik a' már kézen-talált Írói-Nyelv a' megnevezett felsőbb classzisúknál „a' nevedő iszlés' és gazdagság' mérték szerint mégyen-elő a' csinodásban — 's ezen csinodás szerint osztán az egyéb tartományokban is Írói-Nyelvnek vétetik, "s'ibb. minthogy a' felsőbb classzisokban a' gazdagság és iszlés egy polczról más polczra kelhet, a' Nyelv' kicsinosodása is mértéket és határt nem ismerve változhatik; és minthogy ~~kéjtlenebb semmi nincs, mint a' legfőbbek' és leggazdagabbak' iszlése~~; annál sincs semmi kéjtlenebb, mint a' hogy ők bannak a' Nyelv' csinosisában. Az esik a' Nyelvel köztük, a' mit blützetben és bútorokban a' módí parancsol, 's a' dolgot a' mi Rhénuson túl lakó szomszédink' példája a' legtisztább fénybe teszi. Oltattassék tehát a' várt Austriai jó és tiszta Németég a' mostani Felső-Sachseni Írói-Nyelvre: mindég meg fog az tartani-~~valamit~~ a' maga vad törzökének eredeti izéből; sőt ez az új Hochdeutsch a' csinodásnak számba-vehetően lépcsőjén, mellyeken azt keresztül-~~viszi~~ a' Bécsi, Prágai, Linzi, Klagenfurti felsőbb classzisok' iszlése, addig modificáltak, míg a' mi mostani Nyelvünk ahhoz, a' mi kétszáz esztendő mulva fog Ékes Németégnek nevezetnie, oly formán állandó, mint a' Kaisersberger' Postillájik állanak a' Rabener' Satyrájik Németégéhez. — Megvallom, talán hajlandóbb volnék tulajdon nyitva-~~álto~~ szemeimnek nem hinni, mint hogy azt tartsam lehetőnek, hogy egy oly értimes-ember, mint a' kivel itt dolgom van, a' maga hypotheziseinek ezt a' tartatlanságokat úgy ne látta volna, mint akárki más. Azonban fagyialó szavai előttem állanak; 's ámbár előttem igen kedves lesz megtanítanom, hogy szavai jobb értelmet engednek; míg az megtörténend, más értelmet benne nem találhatok.

*) 's ezek lehet e' igazabb okát adni, mint az ezen Írói-Nyelvben írt könyvek' csinosisát?

2.) Wieland ezen második Cikkelyben a Déli-Felső-Sachsen' fenntebb classzissai felől szóll. Minthogy itt semmi nincs, a' mi a' Magyar Olvasót interesszálhatná, 's czélunkra tartoznék; azt egészen elmulasztjuk.

3.) A' Nyelv leánya a' Szükségnek, 's a' Társasági-életnek gyámgyermekke; az ő kifejtése 's gazdagítása az Iddő munkája, az ő szépítése az Ízlés' műve, 's legtetősbbs tökéletesítésén egytet-értve kell dolgoznia mindenik Műzának. Egy nagy nemzet' Írói-Nyelve, mely a' vad természet' állapotjából, a' sivatagság' minden lépcsőjén, lassan és egyedül másoknak nyomaikon emelkedik a' culturának mindég fenntebbi polczaira, egész sor századokat kíván, míg a' tökéletnek valamely grádicsára felverekedhetik. E' végre igen nagy-számú kedvező történeteknek kell, a' mint azt Adelung Úr igen helyesen jegyzi-meg, öszveszerkeztetődni. Azonban még is az ő Tudósai, 's Tudósai között az ő génievel-, talentommal-, és ízléssel-bíró Könyviróji, az ő Poétái, Orátorai, Historicusai 's populáris Philosphusai azok, a' kik leginkább segéllik-elő gazdagulását, kivimveltetését, pallérozását; 's az ily férfiak a' hazának minden táján elszórva találatnak. Az Ízlés épen oly kevésbé van a' fő városokhoz, vagy egyik 's másik megyéhez kötve, mint az elme és értelem. A' talentom mind ezekre, a' léleknek legszebb, leggyengédebb érzései, nem-keresett, nem-érdemlett ajándéka a' természetnek; a' kifejtődes és elkészűtet nemelly kedvező történetek', jó példányok' és tartós szorgalom' munkái. Mind az ismételhetőkhatik egy ismeretlen szűgben, 's a' Könyviró valóbb ízléssel jöhet-elő a' legrejtettebb magányból, mint a' mellyet a' nagy-világ' legelegánsabb társaságában szerezhethet volna. De míg egy nemzet a' Stilianak és Compositionának minden nemeiben nevezetes számú igen jó Munkákat nem mutathat-elő, az a' mit Ízlésnek neveznek, oly szép, oly jó, oly kényes lehet a' maga felsőbb classzissáiban, a' milyennek kívánjuk; de Írói-Nyelve mindég csak nevékűdési állapotjában lesz, tökéletességére még elnem jutott, az új szókat és szóllás' formáját még felveheti, az elavultakat ismét életbe hozhatja; a' Nyelvnek sok-századi kincse előtte nyitva áll, minden megyék' dialectje övé, 's az Író azok közül azt választhatja, a' maga földjébe azt ültetheti-által, a' mire szüksége legyen, és a' mi abban megfogamzhat. Csak épen akkor vétethetik Lexicona telesszámának, midőn már a' Stílnék minden nemeiben Mesterműveket bír; csak akkor lehet szoros határvonást rajzolni a' közönséges Írói-Nyelv között! melly egyszer'mind Nyelvé a' minden tartományok' jó társaságának is, és az egyes megyék' különös Nyelvé között. Akkor intézik-el osztán a' minden nembeli jó Írók-, mi Hochdeutch a' fenntebb Oratóri 's Poetai Nyelvben; mi Hochdeutch a' Comicusok' Nyelvében, melly ismét a' nemesebbre, a' humoristicusra és a' bürlészkre osztatik; mi Hochdeutch a' Tudományok' és Mesterségek' Nyelvében, és mi Hochdeutch a' felsőbb classzissok' társaságában. Ezen Nyelv-Districtusoknak mindenike ismét a' maga (ha így szólanunk szabad) járásaira van felosztva; 's ezeknek külön constitutiójok, külön törvények, külön municipaliások, külön határszéleik vagynak; és egyedül ezeknek egygyűvé-fogásokból áll a' Mesterségek és Tudományok által alkotott nemzetnek Írói-Nyelve. Mind ez, úgy hiszem azt, természet a' dolognak 's nem kíván megmutatást. Világosításául ismét a' Francia Nyelv szolgálhat. Mind a' mellett, hogy az ő Poetai Nyelveket talán az Ízlésnek makacssága szorosabb kapcsolatok közzé rekesztette mint azt más nemzeteknél láthatjuk; még is bizonyos, hogy az ő Tragediájok és magasbb Lyrica-Poesisek' Nyelvé között, az ő nemesebb Comediájok vagy a'

Jó társaság' Nyelve és a' dévajkodó Nyelv (az úgy nevezet Stíl de Marot) között, igen szembe-tűnő különbség vagon. Az igazi Etymologia és Syntaxis, az Illőség és Elegantia ónások, igen méltán, elengedhetetlen tulajdonságai minden beszéd' és írás' nemének és módjának: de azért mindenik stíljeknek megvannak a' maga tulajdon törvényei, mellyeket kérdésben senki nem vészen. Még nem jutott eszébe egy Francia Criticusnak is, hogy a' Corneille' és Racine' bajnokjainak nyelvét dögályosnak mondja, minthogy egyik vagy másik Maréchal de France nevetségessé lenne, ha Dámásjának toilettje körül, vagy Fejedelmének antichambrjében, úgy szállana mint Mithridát és Bürrhusz; vagy hogy a' Voltaire-Püszellének nyelvét izetlennek számlazzza, mivel semmi Kisasszony nem tart oly beszédet mint a' szép Agnes Sorrell.

A' melly igen messze vagyok attól, hogy javallani azt akarjam, midőn minden dialektékból egy undok pokröcz szövetik, vagy a' midőn oly provinciális szók emittetnek, mellyeket eddig a' közönséges Írói-Nyelv nem ismért, és a' mellyeknek helyébe abban kész és ugyan-azon értelmű szókat találunk: oly kevéssé adhatom arra voksomat, hogy minden megavult 's megyei szók innen eltiltassanak; noha megvallom, hogy a' mellyek mintegy húsz eszt. óta hozattak forgásba, kivévén a' humoristicus, comicus és bürlesk Szókat, hova magok helyébe a' közönséges szók helyettesíthetők, nagy részben egyebet nem érdemlenek. Azonban Quintiliánnak közönséges törvénye itt is való: „Minden szó, kivévén azokat a' mellyek a' szemérmot sértik, valahol legjobb szó; mert van szükség néha alacsonyokra és közönségesekre is; 's a' mellyek más helyen illetlenek fognának lenni, illendők és dologra tartozók lesznek, mihelytt a' magok helyeiken állandanak *) — „Ez a' nagy Nyelvmester tilja ugyan, — és ki nem fogja javalni mondását? — az Orátort minden szokatlan szótól, minden igen merész metaphorától, minden elavult és csak a' poétai szabadságnak engedett szállásoktól (IV. c. L); de e' tilalmat a' Költőkre terjeszték ki; az neki eszébe nem jutott, 's e' részben mindég az a' tanítás marad tiszteletben, a' mit egy más Régi adott, kinek kényes izlését kétségbe még senki nem vette:

Jó léssen a' vers,

Midőn az elnyűtt szót egy nem remelt

Ravasz helyezettetés újjá csinálja.

Ha még nem ismét dolgot kell nevezni,

Szabad lesz olyan szót kovácslanod,

A' mellyet a' Cethégusz meg nem ért,

Csak hogy szerényen bánj az engedellel.

Hogyan? 's az, a' mit Róma Plautusának

'S Ceciliának engedett, nem fog megadni

Virgílinek 's Váriusznak? — —

Mindég szabad volt, és mindég szabad lesz,

Bélyegtelen, de jó szót hozni-elő. —

*) Omnia verba, exceptis de quibus dicit (28. sz. parum verborum) sunt alicubi optima; nam et humiliter loquuntur et vulgaribus opus est, et quae in cultiori parte videtur sordida, ubi res possit, proprie dicuntur. Institut. Orat. X. c. 1.

Életre jön sok már elhalt szavunk,
Sok el fog halni, bár tiszteltetik,
Ha úgy akarja azt a Szokás, ki ebben,
Mint teljes-kéjű Biró 's Úr, parancsol.

Az Író, kinek izlése van, az az, a' ki elevenen érzi, mi szép és mi illő, és a' ki ezek felett biztosan és művelt értelemmel ítél, mindég legjobban tudja, mit csinálhat és mennyire szabad mennie; de a' midőn hibát ejt, akkor igen is helye legyen, hogy az igazi Aristarch, 'ki magának Homérnak sem néz-el semmit, kimutassa, miként, miben és miért tévesztette-el az illőt. De az a' vakmerőség az ilyeneknek soha meg nem engedtetetik, hogy szabad kéjjel szabjon törvényeket, 's a' géniének, az elmének, a' dévajás' szellemének béklyókat, adjon, valamig azok a' szabadsággal, melly nekik elementumaik, szembe-tűnőleg vissza nem élnek. A' Költőnek e' szók: Színadás, Rhythmusz, Melő-diai-zengzet, egyszerre vannak. Adelung Úrnak ítélete szerint az *Érthetőség* egyetlen célja a' Nyelvnek. Ha azt mondotta volna, hogy első célja, szava ellen nem volna semmi ellenvetés; hogy annak egyetlen célja az legyen, azt a' tudós férjfunak egy Poeta sem fogja megengedni. Ez a' maga Nyelvével még sok egyéb czélokat akar, 's annak a' maga Nyelvével még sok egyéb czélokat kell, elérni. Egy elavult szó, egy provinciális szó, mellyert az úgy-névezett Hochdeutsch semmi más azon-jelentésút nem bír; olykor azon a' helyen, a' hol azzal ő akár élni, épen az az egyetlen-egy szín, melly az ő magának kitett szándékához illik, és a' mellytől az egész hatás fligg. A' Felső-Német-oroszági szó olykor egy syllábbal rövidebb, hosszabb, vagy benne más vokálok, más consonák állanak, mint a' Hochdeutsch szóban, 's a' Poeta épen ez által adja meg versének a' fenntebb zengést, periodusának a' szép gömbölyűségét. 'S ha a' szó ezen felül olyan, a' mivel Luther és Opitz már éltek, ki fogja várni, hogy azt egyedül azért vessen-meg, mert az a' Déli-F. Sachsenben 1740. és 1760. között nem vala forgásban?

III.

A' két elsőbb Cikkely a' *Német Merkúr*' 1782-dikbeli Novemberi 's Decemberi Füzeteiben jelent vala meg Levél' formájában, mellyeket Musophilusz irt az említett Journal' Kiadóházhoz (Wielandhoz), noha mind a' két Levél magának Wielandnak tollából erede. Adelung ezekre egy két polemizáló Értekezését adta-ki *Magazinjának* I. Köt. 's Musophilusz úgy hitte, hogy azokra nem kell elhallgatnia. Számos részre-hajlatlan Olvasók azt itélték, hogy ezen kis tudományi-harcban Adelung Úr a' maga ellenkézője ellen nem kürdé eléggé hideg vérrrel, és hogy azzal egy kevéssé rá-tartósan 's rossz-kedvűen bánt volna. Azonban minekutána Musophilusz is a' maga feleletében (Német Merkúr. 1783. Apr.) valamivel melegebb leve mint a' szükség kívánta, 's a' csatának hosszabbítása semmi hasznot nem ígérhete: a' Kiadó tulajdon személyében lépe-fel, és egyszer'smind mint Békéltető a' csatázó felek között; 's oly nyilatkozatásokat teve a' villongást-okozott kérdés eránt, melly a' versenynek méltán végét szakaszthatá.

Úgy tetszik, Musophilusz igen jól tette, hogy abba hagyá a' csatázatot, melly alatt a' felek észre-vétlen' melegebbé lesznek mint ezejénten lenni akarhattanak, és, a' melly

által, minthogy az érzékenység és valami kiábránd macacszkodás minden vigyázás mellett is játékba avatja magát, a Való végre is keveset nyer. Mi hasznát fogja vehetni a maga Appellatiojának a Publicumhoz, azt nem igen láthatni előre: de érzem, hogy minckor utánna a törvénykezésnek e' szeréhez vak szerencsére kapott, nekem most még kevésbé illik mint eddig illehetett volna, magamat e' perben Bíróvá tenni akarnom. Azonban legyem szabad próbát tennem; nem hajlanának e' barátságos egyezésre a' perlekedő felek, 's kívánságaiknak sanyarúságából nem engednének e' el mind két oldalról annyit, a' mennyi őket összebékélthetné. Annival inkább reményem pedig, hogy e' próba nem lesz téve haszontalan', mivel nekem lehetetlennek látszik, hogy Adelung Úr és az én pseudonymusz Levelezőm a' dolog' veleje felett végre is egy értelemre ne hozattassanak, mi helyett egymás felé hideg vérrel 's barátságosan fognak közelíteni. Adelung Urat e' kérdés' feltételére egy időben, midőn annak felfejtése Literatúránkra nagy következtetéseket vonhat, igen sulyos hazafői okok indíthaták. Azon szabadságok, melyeket magának Nyelvünk ellen mintegy tíz eszt. óta sok Könyvtárhoz veszen; azok a' Grammatika' törvényei ellen elkövetet vastag vétek, melyekkel újabb könyveink 's könyvecskéink tele vannak; az a' példátalan merészség, mellyel az Író minden Szokással a' Nyelvben, minden Törvényt nem gondol, egy szóval, az a' nevetleges és az egész nemzetet megmocskoló Nyelvzavarék, melly onnan ered, hogy Tudományi Respublikánknak nem egyedül némelly Mágnsái, (kiknek a' vad községek rossz példát adni valóban nem illenek) hanem csaknem minden a' ki valamit nyomtatott, maga csinál magának egy tulajdon Nyelvet, egy tulajdon Heterographiát — már rég óta borzadással tekintetek minden józanon-maradt fejtől; 's minthogy ideje, hogy az árnak valaha gát vettessek, kihez ille inkább, mint Adelung Úrhoz, hogy a' Reformatio' nagy munkájához hozzá fogjon?

Ez a' keservesen-panaszolt Nyelvzavar egyenesen az Íróktól eredvén, már e' tekintetre nézve is szükség vala, hogy Adelung Úr a' maga által kitett kérdés' megfejtése alatt: *Mi a' Hochdeutsch?* vagy *Mellyik az a' Német Nyelv, mellyel az Íróknak élniük kell?* oly alapot keressen és vessen, melly által a' Nyelv az Író' kéjétől függetlenül tétessék. Ó úgy hitte, és a' mint ugyan nekünk látszik, igen nagy okkal, hogy a' zavar másképen meg nem szűnhet, hanemha az Írók a' magok törvényt nem ismerő állapotjaikból, mellyben mindenike azt tévé, a' mit akart, egy közönséges zászló mellé egygyüvé-hívattnak. Ezt ő a' Felső-Sachseni Nyelvben találta, 's leginkább a' hogy azt a' Déli-Chur-Sachsen' felsőbb classisai beszélik. Az ő vélekedése szerint minden élő Nyelvnek egy fő városának, legalább egy tartományának kell lennie ('s természetes hogy az ilyen a' legmiveltebb, legvirágzóbb), melly mintegy Depositáriusa a' Nyelvnek; 's ha ez Német-országra is való: melly Kerület merne e' részben a' Felső-Sachsenivel az elsőségért versenyzhetni?

És még is az alap, mellyet Adelung Úr a' maga Értekezésében vetett és előterjesztett, minden ebből kihúzott következtéseivel oly annyira új, oly annyira halhatlan, hogy azon, a' Felső-Sachsenieket kivévén, minden Olvasójának fel kelle akadniok, mellyet az érdemes férfiu maga is előre-láta. Sok értelmes emberek, kik a' mi új és legújabb Könyvtárhozinknak törvényei nem ismerő merészségeket épen úgy kárhoztatják mint Adelung Ur maga, de a' Gottschédi Secta' rettenetes Purismusának káros következtéseit feledni még nem tudják, azt hitték, hogy a' Déli-Felső-Sachsen' felsőbb classisának Társasági-Nyelve nem lehet sem

elégéses sem felforgathatlan Kánon a' jó-írásnak minden nemeire. Mert, ha megmondhatni is, hol kezdődnek ezek a' felsőbb classzisok, ki fogja meghatározni merni, hol végződnek? 's ki nem retten-el azon gondolat előtt, hogy nemzet-e legelső Írójának elméjeket egy városnak, ha az bár az egész Ország' első városa volna is, szűk kerületébe rekesztve lássa? Mi fogott volna lenni egy Aeschylusból, egy Pindárból, egy Arisztophaneszből, ha az Athén' és Théba' felsőbb classzisai illy elsőséget kívántak volna magoknak az ő legelső rendű Írójknak genieje felett?

Kétségen kívül illetén nemű okok indíthatták arra a' mi Musophilusz név alá rejtett Levelezőnket, hogy az Adelung Úr által vetett alap ellen megszólamljon.

De valamint Musophilusznak nem lehet az czéja, hogy Nyelvünket az Írók' szabadkéjének játékaúl egészen általengedje: olly bizonyosnak veszem azt, hogy Adelung Úr minden kifogás nélkül semmi szót, semmi szóllás' formáját, semmi inversiót, semmi kieszóktetést, semmi fordulatot ne akart légyen az Íróknak szabadon hagyni, melly a' jobb nevelést nyert Felső-Sachseniek' mindennapi Társalkodási-Nyelvekben nem hallatik.

Helyesen teszi a' nagyérdemű Nyelvtudós, hogy annak, a' mi, a' Horátr' szavaként, az Íróknak mindég szabad volt és mindég szabad lesz, mindennemű visszaélései ellen kikölt, és ezen visszaéléseket gáncsolta: *de Adelung Úrnak czéja nem lehet az ezen szabadsággal mértékletes okos és czéla-tartozó élet tilalmazni.* Azt sem fogja, a' mint hinni merjük, tagadni, hogy Literatúránk, melly csak 1750: oltá kezd emelkedni, még mindig csak emelkedőben vagyon; hogy az élő Nyelvnek kölcsönös befolyása az Írókra, 's az íróké a' Nyelvre, olly szükségesképen vagyon a' dolog' természetében gyökerezo, hogy sem a' legvirágzóbb tartomány' legfelsőbb classzisai, sem a' megnevezett eszt. oltá élt Írók nem szóllják és írják épen azt a' Nyelvet, mellyet az öelőttök éltek harmincz negyven esztendőök előtt szóllottak; és így, hogy a' Német Nyelvet még nem vehetni *élségszett* Nyelvnek; 's hogy, valamint azolta némelly idegen és új szók, mivel azt úgy akarta a' Szokás,

ki ebben,

mint teljes kéjú Biró 's Úr, parancsol.

egészen honi szókká lettenek: épen úgy némelly szók, mellyek addig a' Német Nyelv' Idiotikájába tartoztak volt, jó Íróinknak értelmes használásaik által javalást nyertek, 's az Írói-Nyelvből észre-vétlen' a' Hochdeutschok' szájába eljutottak, 's szokásban meg is maradtak.

Nem kétljük, hogy ha Adelung Úr magát ezen dologban bővebben fogja kinyilatkoztatni, azoknak, kik az ő dicséretre-méltó törekedéseivel, a' rendet és egyformaságot vissza hozni Nyelvünkbe, eddig ellenkezni mertek, kevés vagy semmi okok nem marad, állításával továbbá is ellenkezni.

Erre nézve óhajtának, hogy Adelung Úrnak tetszenék az itt következő kérdések eránt gondolatait bővebben és meghatározottabban előadni:

1.) Mennyire terjed az Írók' jusa a' Nyelv felett, (azokat értvén leginkább, kik Bácsónak felosztása szerint, a' Képzelet' classzisának Írójai közé tartoznak) — a' mennyiben a' Nyelv úgy tekintethetik; mint egy lány anyag, mellybe ők a' magok leikeiknek érzéseiket 's gondolataikat benyomhatják? Adelung Úr nekik megismeri ezen jusajkat, sőt kö-

telességek ké teszi, hogy Nyelvek körül éljenek több gonddal, figyelemmel, válogatással, mint a' mennyit a' szokott társalkodási-nyelv enged. Mellyek tehát határai ennek a' jussnak? Mennyire terjednek e' részben az Íróknak kötelességeik? A' figyelem, válogatás, gond, a' Költő' jussait a' Nyelv körül egészen kimeriténé e? A' lyricus, epicus, tragicus és comicus Költő' Nyelvét teljességgel belé kell e, belé lehet e rakasztani a' Felső-Sachseni Társasági-Nyelv' határai közé; a' mint azt Adelung Úr állítani látszik?

2.) Mind azon örök habzás és visszahabzás mellett, melly alá az élő Nyelvek vetve yagynak, nincsen e' kérdésbe-vehetetlenül, akár az egyes szokat, akár azoknak össze-szerkeztetésüket tekintsük, minden Nyelvben valami állandó, valami, melly legalább egész századoki vefe-élés által egy közönséges, tartós és mintegy megszentelt Nyelvezokássá lett? Nem lehet e' ezt az állandót, ezt a' közönségest, mellyen a' Nyelvnek törvény-szerűsége egyedül épült, a' Nyelv' Természetének nevezni? 'S nem kell e' ennek a' Nyelv' Természetének minden Író előtt illethetetlennek lenni?

3.) Van e' elég ok kifogás nélkül állítani, hogy minden elavult, az az, a' Felső-Sachseni Társasági-Nyelvből kimaradtott szavainkat ez a' sors azért érte, mert olyknak talál-tattak, a' mielőtt szükség nem vala? Nem okozhatták e' azt némelly történetbeli környülmé-nyek, mellyekből ezen szók béce ellen bizonyítani semmit nem lehet? És ha bár resjok a' Társasági-Nyelvben semmi szükség nem volna: szükségtelenek e' azok a' jó-ízűsű Író-nak is, 's kivált a' Poétának, ki nem ritkán van olly esetben, hogy egy jelentésű, de egymástól csak alig érezhető nüansokban különböző szóknak látja szükségét? Nincsenek e' példák a' mi Nyelvünkben, szinte úgy mint az idegenekben, hogy az illy nemű szók bizonyos célra 's gonddal választatván a' jó Írók által, javulást nyertek és ismét folyamat-ba hozattak? És ha ez így volna, kitől remélhetnénk inkább mint Adelung Úrtól, hogy bennünket a' Szókáshól kiíttynent, de felvételt érdemlő szóknak rénczejekkel megajándé-kozzon; vagy, a' mi még nagyobb-érdemű munka volna, minden ilyen szó mellé azt a' Hochdeutsch szót tegye, melly ugyan azt tegye, a' mit az elavult jegyez?

4.) Nem ugyan-ezt lehet e' mondanunk sok szavainkról, mellyek, ha a' legfennebb, legnemesbb írás' és szóllás' nemében nem használhatók is, minden megkülömböztetés nélkül nemteleneknek, alacsonyoknak nem nevezethetnek, mihelyt jó Írók által meg-nemesítettek, és a' jó társaságba-bemenetelre alkalmasokká tettekk? 's nem épen ezt tanítja e Horátz (kinek e' két Pizához irt Levele méltó hogy minden Poeta és Criticus előtt Códexnek ismertessék), midőn így szóll:

A' mindeneknél járatos szavakból
Új nyelvet képeznek, hogy Olvasóm
Ezt mondja rá: Oh, így én is tudok!
De majd, ha izzad 's hasztalan gyöttrődik,
Csüggedtt elmével tollát élőkki.
Ennyit tesz az, ha tudjuk, melly helyet
Kívánnak a' szók, 's melly szerkeztetés!
'S a' legközönségesbbre mint vet új színt
És tsitata csillogást a' gondos Író.

5.) Állíthatni e, hogy a' melly próbákat némelly Íróink tenni merészlettek, — a' dévaj szesznek azt a' sztiljét teremteni, melly által Chaulieu, Hamilton, Voltaire 's mások olly közönséges javallást nyertek — azok a' próbák, a' legközelebbi húsz esztendő'k' izetlen bolondságaiknak számokba elégséges okokkal számíthatnak? 'S ha Adelung Úr, a' mint ezt tőle bizonyosan várjuk, azt állítani nem fogja, nem engedtetik e meg egyik vagy másik lelkes Írónak, ki e' nemben magához bizni valamit mer, hogy a' Német Nyelvnek egész gazdagságából 's annak mindenik dialectjéből, e' végre annyit vehessen, a' mennyit kényesebb ízlése 's szerény bátorsága venni jónak látand? Néhány esztendő'k' előtt ezen nemnek egy felette szerencsétlen próbáját látánk, melly javallást, igen is, nem nyerhete, minthogy annak Írója azt (*Drey Lapsche Märchen*) az Illónek minden érzelme nélkül dolgozá, 's hat hét századoknak szöllása' 's írása' módját ollyanképen mászóla-eggyüvé, hogy az által minden mívelt-ízlésű Olvasójában kénytelen vala csömört támasztani. Arra, hogy a' Poezisnek azon nemében, mellyhen a' *Ne olly sokat és Ne olly keveset* soha el nem tévesztani még nehezebb mint más nemekben, olly Író kívántatik, a' ki szokatlan adományokat kapott a' természetől, 's ízlését igen szerencsésen képzezte, ha olly Publicumért dolgozik, mellynek eleget tenni valamivel bajosabb mint a' Római volt a' Horátz' idejében és a' miénk most. De az illyen Íróknak nem kellene e' mind azon szabadságokat engednünk, mellyre neki a' *dolog' természete és az ő génjeje* juttat. És ha a' nemzetnek közönséges javallása, hogy erre csak egy példát említsünk, Bürgernék Leonóréjét megkoronázta: mint lehetne ezt a' szép Mestermívét a' Köznépi Romanzének mind azon nyavalósá mimelmenyekkel, mellyek azt követték, egy kutlanba vetnünk, 's a' szemet-domb-ra egyetemben kitölnünk?

Kazinczy Ferencz.

2.

A' Magány.

A' Magány legkedvesebb mulató-vidéke, legbájosabb szférája a' nemesírzésű Halandónak; 's egyedül ez az a' virány, hol ama' felséges, hervadhatatlan virág nyílik, mellynek neve — *Fantázia*. Midőn már valaki még olly igen a' zajos világhoz szokott is, felkeresi néhanéha még is az édes Magányt, ha szeret ön-gondolataival és képzelődéseivel mulatni. Itt mintegy felülemelik őt tulajdon érzései a' földi határokon; kényje szerint elmélkedik mind azon tárgyokról, mellyek' képeit leginkább szereti magának többszer is elébe tüntetni. Nem hallgatom-el sokáig szenvedelmemet, kimondom én is, óh örömmel valom-meg, hogy a' Magány nekem is olly Templomom, mellynek szent küszöbére legforróbb vágyással sietek olyankor ki, midőn magamat egyéb foglalatosságimtól és az embercso-

portól csak néhány szempillantatokra is elvonhatom! E' tekintetben boldognak érzem magamat, hogy a' faluk' csendes Magányjait gyakorta meglátogathatám. Ezekben írom e' gondolatimat is; ezekben tanultam érezni; 's oh, mint visszatetszék, midőn olly nagy városba vevém egy időre lakásomat, hol a' csendes Magányt színtolly nehéz feltalálni, mint e' világban a' tökéletes szívű émbert. A' kedves tájt mindúntalan óhajtam, de hiába; 's minél nagyobb volt utánna kívánczóságom, annál inkább általlátam, mi nagy jótét az érzőnek és a' gondolköznitűdónak a' — csendes falusi Magány. De nem nyúghatik a' szívnek igazi vágyása mindaddig, míg a' keresett bálványt fel nem találja; így valék én is! Bár mint akarám magam' embertársaimtól elvonni, bajosan lehet; mikor néhanéha gondolám, hogy magánosan vagyok, emberi lépéseket hallék, 's oda lett reménylett boldogságom. Egy tágas és gyönyörű kert adá-meg végre nekem az óhajtott kört, a' boldog csendes Magányt. Az édes természet' anyai kertészkezőre bízott sűrű ligetek 's néhány meglepő grottok fogadának engem' boltjaikba, mint nyúghelyet keresgélő Vándort; mert azt mondja Plinius is: *Undique silvas et solitudo, ipsaque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt.* *) Itt a' falun, itt, hol mindenütt a' szívetelvasztó ligeteket találok, itt van most az én Tempém, itt Ellizionom, mert a' Magány kedves, oh igen kedves nekem, ~~és tudom, kedves másoknak is; kiknél az élme szakadatlan munkálkodásban vagon.~~ Ebben hányom vetem olly gyakorta meg az életet; ebben tanultam annak hibáavalóságait ama' kevés boldogságtól, melly vele jár, — megkülömböztetni; 's amazokat megvetém, ezért pedig untalan olvadék, csak úgy mindazonáltal, mint rövid, igen rövid ideig tartó boldogságtól; mert azt is megtanultam magányaimban, hogy e' világi öröm ollyan, mint a' szappan-golyó, melly mikor legszebb színekkel játszik, akkor enyészik-el. A' Magányban kedvelém-meg azon Tudományokat is, mellyekből holmi kis tapasztalásom 's ismeretségem vagon; mert az ember mindenütt maga és a' magában lakó erő által léssen mindenné. **) Ebben fordítám-el fűlöimtet, gondolatimat és szemeimet azon felotte sok zajos háborgásokról, életterhekről és fonákságokról, mellyek által az emberek magok teszik életüket unalmasabbá, terhesebbé. Itt vizsgálgtám-meg azon számtalan sok Comicumokat, Drámákat és Tragoediákat, mellyek az élet' Játékszínén — többnyire mint megannyi Chimaerák — fordulnak elő. Magányomban érzém mind azt is, valamit holni kis verszetimben 's más egyéb munkáimban leírva, részint már nyomtatásban másoknak is megmutattam, részint pedig kézirati Gyűjteményembert fog egykor találni halálom után valamely jó barátom. Magányban lehetnek a' lelkes gondolközónak olly elmélkedései, minők Herveynek a' nyugalmas sirhalmok felett, Youngnak pedig a' csendes andalító éjszakákon valának. Hihető Young azt tartá: *Mire silentio et tenebris animus altur.* ***) Hogy a' Múzák leginkább a' Magányban szeretik az áldozatot édesen fogadni, tagadhatatlan igazság. Nem ok nélkül, de nem is hiába túlté azért Euripidesz a' maga életidőjének nagy részét egy magányos és csendes barlangban; 's nem ok nélkül mondá már Ovid. *Carmina sacrasum scribentis et otia quaerunt.* Magányban lehet csak az embernek olly nyugalom-pontja, mellyben a' pihenő lélek elfelejtve minden bajokat, kényjére járja-be gondolatival az egész világot. Felséges a' Fantázia; ez pedig csak a' csendes Magánynak Istene. Széplelkú Fi-

*) Lib. I. Epist. 7. **) Lásd Erdélyi Muzéum. III. Füzet. 22. lap. ***) Plinius. p. 530. in edit. Corii.

dényiák is, elhiszem hogy csak tréfából nevezi a' Fantáziát az 5 elmés *Értekezésében* fa-lónak, melyen sok ember lovagol, *) érezvén maga is, minő bájvilágokat teremt az embernek a' Fantázia. Megjegyzem mindazonáltal, hogy én itt azon Fantázia alatt, melyet említek, nem valamely bódult elméjének Fantáziáját értem, ki úgy fantáziroz, hogy létét sem tudja; hanem azt dicsérem én, a' melyet magának a' józan és tiszta lélegész teremt. A' ki még sincs eléggé meggyőződve a' felől, hogy minő remekeket szülhet a' Magány, olvassa — sőt megérdemli, szóról szóra tanulja-meg — közönségesen tisztelt Poétáknak, Gróf Teleky Ferenc Úrnak *Fantáziáját*; **) ez az egy munka maga is koszorúra tévé méltóvá e' Méltóságos Férjfiúnak homlokát. Hát Schiller' Ideáljai ***) mik egyebek, mint oly képek, melyek a' Fantázia' gyönyörű fátyolán által ötlenek csak az elmébe, hogy a' szívet játszadtassák? 'S ki nem hagyán Schiller' boldogítani tudó Ideáljait helyben? — Magányba siet, kinek bánatos szíve vérhabokat áraszt, tudván, hogy embertársai közül úgy is kevesen, 's azok sem igazán vesznek bajában részt. Magányba siet, kinek szívében a' földi boldogság' tiszta ege mosolyg; mert örömlünk és szerencsénk több sokkal több irigyekre 's fondor indulatúakra talál, mint olyanokra, kik boldogságunknak őszinte szívvel tudnának örülni. A' csendes Magányban kedvünkre kiönthetjük fájdalminkat, hol néhanéha legalább utánnunk nyögik a' *faj* szót a' Visszahagok. Ennek kebelében önthetjük ki örömlinket is, a' helyett, hogy azt embertársinkkal elébb közöltük volna; 's így legalább senki sem fog minket kikacagni, ha viszont hirtelen balra fordulna kockánk; mert, fájdalom! az embéri szívek közül sokan már oly igen érzéketlenek, hogy midőn balsorsunkat látják, tapsolnak, — ha pedig örülnék, elszomorodnak.

A' Magány' dicsőségének bővebb magasztalására méltó 's idomos ecsettel nem bírván, a' többit csak szívében fogja kedves Magányjaiban érezni

N. A. Kis Sámuel.

3.

Némelly elmésen gunyoló jegyzések Lichtenbergből.

Ha *Tudomány* Aszszonyáságnak genealogiáját jól esmérem, a' *Tudatlanság* az 6 öregeb-bik testvére; 's avagy olyan égbe kiáltó véték-e az öregeb-bik testvért elvenni, mikor az if-jabbikat is megkaphatná az ember? Egyéberánt valakik őket esmértek, mindazoktól azt hallottam, hogy az öregeb-biknek különös kellemei vagynak, hogy egy kövér, jó leány, a' ki éppen azért, minthogy többet alszik, mint ébren van, igen jó feleség.

Sokan tudósokká lesznek, mint némellyek katonákká, csupán azért, minthogy más állapotra alkalmatlanok. Mint Tudósok, jobb kezezből élnek, mint a' medvék, melyek teletszaka tenyereket szokták szopogatni.

K. L.

*) L. Szep. Literatúrni Ajándék. 1821. **) Lásd: Hés e. Ziebkönyv. 1824. ***) Lásd: Schillers Gedichte. „Die Ideale.“

4.

SÁNDOR LEOPOLD a' Nádor, és Birkenstok Menyhért.

A' II-ik Negyed' 123-ik lapján, a' Jegyzékben említés 'tevédrén Birkenstok' Római nyelven és Római lélekkel Sándor Leopoldra készített Elet-irási sir-sorairól; — mivel ezen felséges, tárgyához illő dolgozásnak, örök emlékezetet érdemlő nyomtatványai úgy elfogytak, hogy már most a' könyves-boltokban kaphatatlannak, — nem fog talán a' F. Mr. Or. Minervának olvasói előtt kedvetlen dolgozt tselekedni a' Redakció, ha azokat Istenben boldogult Ifj. Gróf Teleky Domokos' Magyar fordításával egyetemben, a' fordításnak, T. Kazinczy Ferencz álnézés és igazítása után, a' remeknek egy nagyobb Kötetben bizonyosabban remélhető telmaradandóságá végett, mind a' két nyelven, ez által közzé

Dahály Mihály.

Labitur saevo rapiente fato,
Ducitur semper nova pompa mortis.

Seneca Oedipes.

A' kemény Fátom ragad, — a' halál kér
Szüntelen más más temetési pompát.

D. Leopoldi II. ac D. Lodovicae Bourbonno-iberac

— *grata aevo, veneranda nomina* —
ad Arnium

XIX. Cal. Sept. MDCCLXXII.

inter masculos quartum genitum
optumorum Parentum blanda sollicitudine
a teneris

ad pietatis officia, ad praeclara quaevis
liberalissime institutus,

jam tum edoctus, quae meminisset senex,
corporis praestantia, decore frontis, animi datus
nobilissimus,

aquillinae haud degener prosapiae,
optatissima dedū in venturam aetatem anguria.

Istenben boldogult II-ik Leopoldnak és a' Spanyol Bourbon Ágból származott Ludovikának örök kedvességben 's tiszteletben maradó Nevek! —

MDCCLXXII. Aug. 14-dikén az Arnus vize mellett született negyedik fiú-magzatjok, a' legjobb szüléknek nyájás szorgalmatoskodások által még mint kised a' kegyesség' tiszteire jeles tettekre nemes buzgósággal serkentettetett, a' mikről majd az öregebb korban megemlékezhetne ifjan oktatattott.

Deli forma, szízes visélet külsőjét, szép elme ajándékal lelkét nemesítvén, sas módjára felemelkedett Osoinek emez el nem fajult maradványa már a' gyenge csirában kimutatta nagyságá válandóságát.

*Placuerat Etruscum adempti Patruo,
magna ex alacritate ovinanti,
prima sparsus lanugine, jam factorum avidus,
jam ludens militari hastula
adolescentulus,
placuerat in praetexta virile pectus:
mox legione hungarica
cum sago genis, nunquam dehinc commutato
donatus;
jam nunc e Tusco
ad omnem leporem, festiuitatem composito
gravis, erectior adpenso acinace Panno.*

*Vindobonam
cum Patre imperii clasum capessente advena
ad Pannonum comitia,
detumescentibus a diuturna tempestate animis
antiquo ritu indicta,
ad coronationis solemniam comes,
optatur
in primam erga regem pietatis tesseram,
consono Procerum congregatorum voto
Posenti XII. Cal. Dec. MDGCLXXX.
D. Corynii sanctione Magnus Regni Tribunus,
Archon Nomophylax,
in ambiguis Conciliator,
Palatinus.*

*Adnuu
delectis e Magnatum ordine internunciis rogatus
Rex, Pater,
hortatus natum,
efficiorum primaria deberi regno,
nullo nunquam tempore morari,
qui filium cum parente coniungit, nexum,*

Tetszett a' Heltruriába úlázott,
a' gyermek elevenességéből sokat jóvendőből
Nagy bátyjának
az első pihely serkedezése mellől is
már nagy cselekedetekre vágó
már akkor is katonai játékokban gyönyörködő
ifjacska,
tetszett a' gyermeki köntös alól
ember-kort mutató sziv.
Majd azért egy Magyar Ezerezd Sereggel
ötlet megajándékozta,
mellynek attól fogva vitézi öltözetét
mással többé fel nem cserélve viselven:
már az Olasz Tusciának csinoskodó,
játszogató 's mulatságra nőtt fija
szabályját oldalára felkötvén
magára tekintetet von,
és — Magyarrá változék.

Atyjával,
kire most az országzás terhe következék;
Bécsbe jöven,
Ott onnan
a' Magyar Nemzetnek régen óhajtott
Országos Gyűlésére,
hol már az elméknek szelvesze
lecsilapodott,
és a' koronázás fényességére kísérvén,
a' Rendek egy akarattal
Királyokhoz vonzó hív indulatjoknak
legfőbb bizonyosságául
Pozsonyban Novemb. 13. Napján MDCCXC.
Nádor Ispánnak kívánták;
hogy ő legyen a' Nemzetnek
a' nagy Mátyás' törvénye szerént,
Első Tisztviselője,
Közben-járó Szószóllója,
Királyával Eggyezetője,
Jusai' Védelmezője.

A' Király és Atya kérettelvén a' Fő-Rendek'
Választott Követeitől,
enged a' köz kívánságnak
intvén fiját,
hogy leg-főbb köteleltségeit
az Országhoz tartaná,
és hathatós beszédében szívébe nyomván:
„hogy azok a' szent kötelek,
„mellyek atyjához szorítják,
„tisztjének viselésében

Se observantiam filialem
a strictissima palatinalis muneris adimpletione
metiturum
professus ponderosa oratione palam.

*Alta quies. Hauriunt tam lacta momentis effata
pendentes ab ore Proceres;
occupat animos ~~an~~ incerta voluptas;
gestiunt universi, exsultant
jucundissima sativantes;
pars circumplaudentes manibus,
pars vix a lacrimis temperantes;
~~pars exclamantes pectora triumphanti~~
Io Pean Leopoldo Pater, hae Pater!
Io Palatine!
Io dulcis paterna tellus, Io Pazan!
Summum Deorum munus
pacata sub Custode Legum civitas,
gratissima sub Rege pio libertas.*

*Suscipit tactus honorificentissimo adfectu,
grata mente, egregio ardore gravem spartam
verecundus,
nec diffidens hameris,
nec ingenua virtute tumidus aut praiceps temere.*

*Primordia curarum
in scrutandis nova patriae annalibus,
perquirendis legibus, sermone, habitu,
muro ingenio, mira sodalitate
omnia pervolvens profundo haustu,
semper haerens, unde fluxerant, fontis;
mox e throno magister, par incanescenti veterano.*

„nem hátráltatandhatják,
„hogy mint atya fiai indulatját
„Nádor-Ispáni hivataljának
„szentül való teljesítéséből
„becsülné, mérsékelné.

Csend leve. —
Az ily kedveseket mondó arany szavak
a' mélyen-figyelmező Rendeknek
szíveikig hatnak,
és a' régen nem ismét vigáság és kedv
orcásjokat elfogja.
Felderültek, örvendeznek,
szép jóvendőket látnak;
egy rész tapsolva vigadott;
a' más öröm-könnyeket hullata;
más rész öröm-kiáltással
a' szíveken győzedelmeskedőnek
„Éljen! Éljen! Leopold Atyánk!
„Éljen Atyánk!
„Éljen Nádor-Ispánunk!
„Áldott, áldott légy oh édes Honunk, Hazánk!
„Most már boldogokat várhatunk.
Az egektől a' legdrágább ajándék
egy csendes Ország
Törvények' Or'-állója alatt;
Ott legkedvesebb a' Szabadság,
hol kegyes Király igazgat.

Illetődve megtiszteltetésierő
a' nehéz Hivatalt
köszönve szemérmesen,
nemes indulattal elfogadá.
sem a' vállára tett terhektől irtózni,
sem felfuvalkodni virtusa' nem engedti.

Első gondja vala,
új Hazájának
Történet-könyveit vizsgálni,
nyelvét, törvényeit, szokásait tanulni,
éles észszel, nagy szorgalommal
mélyen merítvén,
mindent kút-fejekből,
a' legelső kifolyásból vévén
tudományt mindenekben:
szinte tanulóból Mester,
és már hasonlóná lón a' belé-észültekhez.

*Perfectit ordines constanti,
 parcus ruentis horae, mulcentis somni,
 sub galli cantum aut vigili lucerna intentus operi;
 legem sibi scripserat,
 nil, quod dies reposceret, infectum relinquere hespero,
 nil concedere, nisi expleto munere, recreanti otio,
 visus a palatii limine libello oblato regrediens,
 consensurus cum venabulo cornipedem
 visus e stapia reversus,
 nauseans, dum religiose exhausisset laborem,
 clamorosus in silvis malosus, cornuum clangorem,
 Dianae jaculatricis spectacula,
 anxie sollicitus,
 neu mora detrimentum capiat respublica,
 neu periclitetur cœni,
 neu adfligatur fortasse adrepens ex longinqua miscer.*

*Vilae ratione
 sine vitio, sine labe, nivea,
 insidente pectori pietate,
 Numinis, Sacrorum reverentia
 prægnanti malis seculi prodigium;
 nunquam tam Omphale colum,
 nunquam ducens inepto lusu cum Aspasia fusum;
 inter Proceres,
 inter suas, inter provectoris ætatis cives,
 inter Christiadum, nullo cultus discrimine, coetus
 virtutum omnium concertu,
 quod optumus imitetur, præcellens exemplar.*

*Inter Primores emittens, in Curia sublimis,
 major omnibus nemine depresso;
 nec angustus fastidiosas lares;*

Vitte szoros renddel foglalatosságait,
 a' sebes-mentü órákkal,
 és a' nyugtató álommal kimélve bánván,
 éjfélig, vagy már napvirradtával
 munkához látván,
 magának törvényül szabta:
 hogy, a' mit ma megtehetne,
 más napra ne hagyja,
 hogy semmi kedvtöltéséért
 dolgot ne tartóztassa.
 Palotája' küszöbéből már indulólag lévén
 egy vadászati-mulatságra,
 sőt szinte már lován a' nyeregben ülven,
 levél, vagy egy könyörgő' kérésre bényújtatván
 vissza tért;
 csúfolván — ha híven végzé munkáit —
 a' vadász-kürtöt, 's Diana' játékait,
 aggóva gondoskodék:
 nehogy csak egy késedelme
 köz-dolgokat megakasztana;
 nehogy egy Polgárnak sérelme
 az orvoslástól fojzatnék;
 nehogy egy mézszünnen fáradt
 szegény panaszlónak ügye,
 károsan halasztatnék.

Élete tiszta,
 vétek, ászelő nélkül vala;
 szivében kegyesség,
 Istenhez tisztelet,
 vallásban büszkség
 lakozának.
 — Ti rosszakkal terhes Századunk' csudájai! —
 Omphalékkal guzsalýokat,
 Aspásiákkal orsókat,
 piperés játékok közt
 nem forgata kezében.
 Annyi szép Virtusoknak
 benne lett egyesülése
 ötlet Fő-rendeknél
 idejében volt ifjakknál,
 már ért-korú férjfiakknál
 minden Keresztényi Gyülekezeteknél,
 nevek' külömsége nélkül,
 tündöklő példának tevé,
 hogy mint legjobb, követették.

Legelsőbbek között kitetsző,
 a' Tanácsban felségs,
 mindeneknél nagyobb volt,
 a' nélkül, hogy másokat alá nyomna.

*nec ab accessu voluisti arceri quemquam,
 seu linctam murice trabeam,
 seu plebei puram absque nitore togam,
 seu peryium vento centonem;
 stans promissis,
 nunquam perperam datis, nunquam inconsulto;
 volupe erat beneficentia innumeros,
 mos comitate singulos devincere,
 penuria domestica erubescens tibus,
 orbis conjuge, patre, fato miseris,
 morbo, pauperie squalentibus
 larga stipe opitulans;
 saepe tacita liberalitate obvius,
 rogantium ingenia, conditionem acriter discernens,
 indignatus turpes supplicantes,
 aut praedae inhiantes fallaci specie milvos.*

*A consillis langiore usu cognitos
 singulari urbanitate occupans,
 familiaritate sociali coonestans
 amicitia junxit;
 re domestica, famulatus adstrictos
 parentem, non dominum nactus credidisses;
 moderari juvabat, nunquam premere imperio,
 inde obsequii, fidei, affectus certior.*

*Ad horam usque a medio die secundam
 seu instans litterarum studijs,
 seu negotijs continuo immersus,
 nec chartularum,
 nisi accurate perlectae, diligenter ponderatae
 adpositurus nomen,
 seu vocem poscentis Curia*

F. M. Or. Minerva 3. Nagyd. 1825.

Sem a' szegénység lakhelyeit meg nem vetette;
 magától az ötlet-keresőt el nem zárta;
 a' gazdagot ki bitorba öltaközött,
 mint a' szegényt kinek testét csupa szőr fedezte
 vagy szelektől által-járatott rongya takarta,
 magához egyaránt eresztette;
 szavainak megállott, azokat hibája's ok nélkül
 semmire nem vesztegetvén,
 gyönyörűségét-találta:
 hogy jótéteményekkel számtalanokat,
 szokásává csinálta, hogy nyíjas erkölcsével
 egyenként mindenek
 megnyerjen, lekötelenzen.
 Azoknak, kik szemérmességéből
 eltűkolták szükségeket,
 kiket férjől avagy szüléktől
 szomorú-esetek fosztottak;
 a' kiket sanyarú inségre vagy betegségekre
 keservesen juttattak, bőséggel adakozék;
 kéréseket megelőzván titkos segedeimeivel.
 A' kérések megválaszolásán állapotjukba
 mély nézéssel belátott.
 Egy rüt készséget útála,
 ravasz rókákat, hamis kányákat
 szinétől távoztatott.

A' bölcs tanácsokról próbálva ismértteket
 Különös becsüléssel hódítván,
 bizodalmas társalkodásra választván,
 hársítva tette.
 Háza' tartásában azok a' kiktől szolgálatot
 benne nem Urokat hanem atyjokat
 szemlélték.
 Ezeket csak kormányozta
 de semmiképpen nem nyomta
 rajtok volt hatalmával;
 tudván, hogy ekképpen az engedelmesség
 a' szeretet, és a' hűség bizonyosabb.

A' dél tájtól két óránsál tovább
 vagy a' Tudományok' mezejében
 vizsgálódott,
 vagy a' köz-dolgoknak vitelében
 fáradozott szüntelen.
 Nevét egy írásnak, míg azt gondossággal
 nem olvasta, szorgalommal nem foztolta,
 alája nem tehetvén. —
 A' fő Törvény-székben
 mind az Előbírói tisztjét tudta
 rendben tartván,

*Orator aut rerum Praeses,
cunctis interfuit, cuncta cognovit,
perspexit.*

*Excepit matutinos labores
alienum a coaeorum sardanapalaeo luxu,
frugale prandium,
paucis satiatum
aut hortorum umbra,
flore fragrans, dives arbore,
pars propria insertis manu,
aut siletium
in montium ad arcem jugis
publico dicatum commodo.*

*Nec meridiana indulgens,
mandato citiori, topiario, insulari opere,
ad conclave redus; quae supererant, absolvit,
absolutis
equo vectus agrum Budensem lustrare,
apta ad naturam commotiuuncula
corpus ad conatus firmare crastinos,
seu euchaestis doctrinis,
machinarum,
pyrotechniae penitus compertae
experimentis delectatus
defessam laborum serie mentem exhilarare siveerat,
procul sybaritarum roseo cubili,
procul
prona in vetitum; indecora viro
oscitantone, ignavia.*

*Haec temporum; horarum
iugis, perpetua partitio;
effluxisse sine novo republicae decore annum,
diem perdidisse*

a' dolgoknak folyását
mind nyomosan voksát adta bíróképen.
Mindenben megfordult, mindent értett,
mindenbe mélyen tekintett.

Reggeli munkáját,
mérteklertes ebéd követé,
nem egy mostani Sardanapáloknak
döbzódó vendégsége, —
hamar meglegedvén,
a' kastélyát felemelő hegyeknek
tetejében lévő
köz mulatságra szánt,
virágoktól illatozó
résztint kezeitől plántált fákban
gazdag kertcskéknak árnyékai
fogadák-be.

A' déli nyugodalomnak
semmit nem engedvén,
a' kerti munkákat
nemenként kirendelvén
szobájába tért,
és hátra lévő dolgait végezte;
végezvén, vagy Budának vidékét
járta-bé paripáján,
testét helyes mozgás által
a' jövő nap' fáradságának törésére
tévén alkalmatossá;
vagy az Euclides' tudományában
és a' megtanult tűzi-mesterség'
eszküzeivel való próbákban
gyönyörködvén,
munkáktól fárasztott elméjét
vakítani szokta vala;
távol a' buja Sybaritáknak
rózsás ágyaiktól
távol a' tiltottakra-hajlandó
a' férjfiat szegényítő
henyélő ámolygástól.

Így vala az időnek, az óráknak
rendes felosztása.
Nem folyt-el egy oly estendő
mellyben az Országra
új dísz ne ruházott volna:
nem történt, hogy csak egy napot

*non conūgit;
sæpius octavus illuzerat,
quin egredieretur penatibus,
desudans in opere, alio ex alio nascente, nascituro:*

*Et ferūs, strepitu forensi vacuit
utī, quam frui maluit,
Vindobonam properans,
refectum
in Cognatorum amplexibus, suavi contubernio
patriæ dicitas vires,
simul de momentosis cum Rege consultum.*

*Suis redditis plaudente Buda Pannonibus,
confestim iterat tumentibus veīs
ingens laborum æquor
in omnia sigil, providus ventorum navarchus.*

*Vasi, secti,
justitiæ, virtutum dominæ, civitatum vinculi,
legis caste servandæ cum cætonia gravitate tenax;
impersius mendaci, maledico, subdolo adulant;
mirabantur,
dum pro trionali sederet,
Patrum Conscriptorum exercitatusimū
acre in abstrusissima Themide,
lene in temperanda Nemcsi ingenium;
venerabantur in senatu Proceres
circumspectantem in monitu, in sententia virtutum
in consiliis vim,
mentis ultra ætatem maturum robur;
strepabant provinciæ
pro Augusto Fratre
ad Scaldim, Mosam, Sabim fulminante*

elvesztene;
érte gyakran már a nyolczadikot
a' nélkül, hogy küszöbén kilépné;
egymásból-eredő,
egymásra-születő
munkákban izzádván.

A' Törvény folyástól üres
idő-szakaszokban is
inkább hasznot mint mulatságot keresett.
Bécsbe sietvén,
hogy ott Vércinek ülelgetésében
társaságoknak gyönyörűségében
a' Hazának szentelt erejét
újra öszve szedhesse:
egyszer'smind hogy a' Királlyal
az ország fontos dolgairol tanácskoznék.

Vissza érkezvén az Öreibez
Budának s a' Magyaroknak
örvendezési közzit, azonnal ismét hajóját
kiterjesztett vitorlakkal
a' munkák' nagy tengerének bocsátá,
vigyázva mindenfelé
minteggy a' szélveszeket előre ellátó
okos Kormányozó.

Az egyenesség, az igazság
mint Virtusoknak legfőbbje
mint Országoknak össze szorító kötele,
úgy a' Törvényeknek szüessége mellett,
Kátoi keménységgel tartott;
hazugnak, árulkodónak,
álnok szinmutatónak
rét nem adván.
Midőn legly-székében ülne,
a' Hazának legyakorlottabb Fő-bíráji
álmétködtának
a' legtekervényesebb törvénykezésekben
éles eszén,
a' büntető Igazság mérséklésében
szelid elméjén;
a' Tanácsosok a' Kormány-székben
messze-látó megjegyzéseit
értelmes ítélet-téteit,
tanácsának erejét,
lelkének idejét-haladát érett-voltát
tisztelve ismérték,
midőn királyi bátyjának,
míg a' Mosa, Scaldis, Sambris vidékein

*sublime munus gerentis
 junctas in uno dotes tantas,
 incredibilem negotiorum congerie prudentiam
 auctoritatis modestiam,
 oris eum mollis adfatus dignitatem,
 et dum abnueret,
 rationum pondere, serenitate vultus
 in repulsa salamen.*

*Tutus colonum, vitae sustentaculum,
 anaxima ponens in honore, reverentia voveris,
 omnes civium ordines continuo hustravit,
 idoneo quemlibet in commune bonum
 exerceri sudore
 vehementer exoptans.*

*Musis amicus,
 doctrina clarorum, fama florentium
 Maecenas, praesidium,
 gnarus,
 abique tuleris
 marcescere quaelibet, obbrutescere gentes.
 sermonem patrium, in omni venustate exponendum,
 quae praeelo prodire, clara ingeniorum specimina
 adsensu, suffragio condecoravit,
 institutionem a diplomatam scientia nuncupatam,
 ni adminiculis nitatur, inclinaturam,
 talento sustinuit;
 caeterum adspersatus lilicellorum cacoethes,
 scriptitantium agmen, solutum legibus, decentia,
 facem in obnubilis praeferre jactitans,
 venditans pro luce fumum, pro vero nugas,
 abripiens in devia, voraginem
 improba titillatione, fallaci cantu.*

tüzesen harczolna,
 felséges képét viselné;
 bámultak minden Tartományok
 annyi szép ajándékoknak
 benne lett feltaláltságokon,
 az egymásra halmozott munkáknak
 hitelt-műló okossággal való folytatásán,
 határán túl nem rontó hatalmán,
 beszéde' nyájas méltóságán.
 Bár megtagadott egy kérést fontos okokkal
 orczája vidámságával,
 akkor is vigasztala.

A' Föld-mivelőket, mint élet' támaszait,
 fő becsületben tartotta,
 tisztelvén az eke' munkájit;
 minden Rendeiben a' Polgároknak
 szüntelen vizsgáldódot
 buzgó kívánsága lévén,
 hogy kiki az alkalmas
 magához-mért és tulajdon fáradsággal
 verőjétekezék a' Köz-jó' elő-mentén.

Muzsáknak barátja,
 a' Tudományokról híreseknek,
 jó-nevekről ismérteknek
 Pártfogója, segítéje vala;
 jól értvén:
 hogy az elmének mívelése nélkül
 mindenek ellankadnak,
 nemzetek eltompólnak.
 Az anyai nyelvnek dízes pallérozására
 gondját vetette;
 a' szép észnek sok jeles példájit
 kedvelésével, helybe-hagyásával
 becsesítette;
 a' Hazát illető Köz-Írásoknak 's Leveleknek
 elkezdett nevezetes Gyűjteményét,
 melynek nevedése támaszokat kívánt,
 költségével segélléte, —
 külömben átúlván az Írások' gazát
 —és az Irkálóknak csoportját
 kik megvetnek törvényt, ilendőséget,
 kik kérkedvén; hogy ök homályban
 fiklyát bordonának,
 világosság helyett részeltetnek füstbe,
 hamisságot ültöztetnek igaz színbe,
 álnokság csiklándoztatásokkal,
 csalogató énekekkel
 ragadnak tévelygésre, taszintnak Örvényekbe.

*Aegre tolerat aritum**in patria, omni industriae, omni politurae apissima**dis nimis languentem fortunam,**iniquam tantae genti fabricarum conditionem;**statuit mereri;**ad incunabula auctioribus,**ad profectus sagacitate pollentibus,**suppeditatione faventibus,**ipse saepe officinis immoratus,**experfactis ad tentamenta,**ad propria commoda animis,**cohortatione, blanditiis, stimulo profuit**munificentia adrisi,**collatis in singulos annos**alsque aerarii molestia talentis X.**pervigil quasi e celsa turri in omnes plagas speculator,**opportuna quaevis provehens, corroborans, adangens,**vitam instillans cunctis, alter Deucalion saxis.**In Republica totius,**numquam laetatus lucro, quo jure ingemisceret civis,**turpem ratus in acerbe conquisitis fasci industrias;**privatorum nescius,**pariter**Fratris felix et regnantis domestica commoda**a publicis, a regis non unquam divergere,**facultates principis, optata, agendi rationem**in uno**vassissimae, qua Patria constituitur, societatis,**in communis lucri, decoris**colligenda, defigenda cento,**rectissime autumans;**cardo rerum**parvorum nutrit, amplissimorum tutamen,**universi murus aheneus,*

Sajnálva néz

a' Mesterségeknek

minden pályéozásra alkalmas:

Hazájában,

igen sokáig való csüggedt sorozokat:

egy oly Nemzetnél

a' Fabrikáknak mostoha állapotjokat;

orvoslását végezte;

a' kezdetekben, a' szerzőknek

az előmenetelekben, az eszes hozzá-értőknek

kedvező segéllőknek,

— maga gyakran a' műhelyekbe tekintvén,

és az embereket próbákra

a' tulajdon hasznokra serkentvén —

javaslása, nyájassága által ösztönül,

bőkezűségével jutalomúl volt.

Eszteendőként a' Kincstárnak

terhelhetése nélkül

tiz ezereket

ezen tizen százban,

valamint egy a' magos toronyból

az egész környékre szemes Vigyázó

minden jókat, hasznosokat elő-mozdított,

megerősített, gyarapított;

élesztett mindeneket,

mint egy második Deucalion

köveket lelkesített.

Egészösen a' köz-társaságnak élt

oly nyereségen, mellyen csak egy Hazafi

méltán jaldúlt volna nem örülvén,

a' Fiscusnak szorgosságát

a' sérelemmel öszve-kereszttekben

rútnak-vélvén;

hasonlóképen

hogy dícsőségesen uralkodó hátyjának

személyes hasznai

a' Királyiaktól, és a' Köz-jótól

sohá nem különböznek,

hogy a' Fejedelem' tehetségeit,

kivánságait, cselekedeteit

ama' kiterjedt társaságnak, mellyből a' Haza áll,

a' közönséges nyereségnek, dísznek,

egy közép pontjára kell öszsze vonni,

attól határozni;

a' Királynak a' Rendekkel

semmi panaszok, fogások, vetélkedések által

meg nem szakasztatott,

törvény ellen való Uralkodás' szabótlanságától

meg nem rontatott

Regis cum Ordinibus
nullis rupta querelis, nullo ambitu, aemulatu,
nulla frangenda circa legem dominatus intemperantia
alma, genialis Concordia;
sotorum summa
imperii majestas, opulencia, jubar.

Tam laeta,
tam pura inceptu, tam praecleara expectatione
rupit, extinxit lactuosum nimis,
quod infrequentissimum, acerbius,
malorum genus,
aeschylaei materies colturni,
sau grande sonantis cimbrici yatis lyrae;
extoruit
in rebus morialium arbiter,
singularis incertum, cunctis potentius,
altius turgio, culmine,
nulli exorabile Fatum.

Annos non jam XXIII natus,
virentissima aetate sospes, vernans,
VL Idus Quinctilis — refugium meminisse
MDCCCLXXXV.
Sorori suavissimae festivarum ignium spectaculum
natali luce ipse parans,
narrati puberis improviso exardescens explosione
crudeliter ictus
jacet
echa!
dissimilis sui, semianimis, ingens pubas.

Adsunt Chirones, adolanti Machaones,
stipescens oltius,

áldott szívessége
 minden dolgok között a legsarkalatosbb
 kicsinyeknek nevelője
 legnagyobbaknak védelme
 és az Egésznek ércs kőfala lévén.
 Kivánságinak summája
 a' Birodalomnak felsége,
 tisztessége, lényessége
 vala.

Illy örvendetéseket
 illy gyönyörű kezdeteket
 illy kedves várásokat
 's annyival keserveesebb,
 egy hallatlan,
 felette gyászos eset leronta,
 semmivé tön,
 — egy Aeschylus' szomoró Műzsija
 vagy a' Cimbriai Költő' fennhangzó lantja'
 méltó tárgya —
 illyeket rontale
 ama szabad kéjű Ura 's Rendelője
 a' halandók' sorsának
 a' mindenek előtt végzésit előrejtő
 mindennél hatalmasabb
 kunyhókon, palotákon felül-emelkedő
 könyörületlen Fátum.

Huszonharmadik esztendejét
 még el nem haladta egészségé' virágában
 idejének zöldellő tavaszában elhala:
 a' midőn Júliusz' havának 10-ikén
 — fájdalmas emlékezet! —
 kedves testvér huga' születése-napiának
 meginneplésére
 egy tűzi-játékot maga készíttván,
 hirtelen — véletlenül —
 a' salétromos és bűdös-köves pornak
 egy pusztító szikrától lett felgyúládása által
 szárnyúen leveretettek össze szaggattaték.
 Oh Egék!
 Fekszik
 képét leveitkezve, fél holtan
 csak egy — egy nagy seb lévén egészen.

Chironnak, Aesculapiusnak
 legpróbáltabb fiai
 sebességgel oda sietnek

*experiantur maxima,
nequiquam,
nos-vitae in heredis, artibus,
nec doloris medullas exurentis
nisi morte terminandi
moestissima spes;
Conclamatum.*

*Jactatur contenta inter cruciatus nec
infelicissimus.*

Audii

post longa consilia cum singultu pronunciantes:

Morire!

*Audii imperterritus, rectorum conscius, Christianus,
adorans decretum Osmopotamitae,
recipiens amici consolatorem sacrorum ministrum,
mox in conspectu constitutus Judicantis,
mox captaturus integerrimi curriculae praemia,
perennem laurum in consortio Divum.*

*Discruciat mansuetissimum pectus
corarum ultima,*

*famulantium pari adreptorum fato tristis interitus,
superstitum futura sors;
ultima ad Augustum preces,
prospiciat miseris, pereunium conjugibus, natis,
servet integros,
probata in dominum fide,
strenuo commendandos obsequio.*

*Pauca jam, ut fari poterat, de rerum statu
ad Augustum, remotis testibus, narrao.*

*Nunc vicina sub morte natans, deficiens,
Cognatis fletu madidis, mutis dolore,
modo, officiorum memor,
Achaia in paucis dilecto,*

már a' tekintelen meglátódvén,
mindeneket, legnagyobbakat elkövetnek,
de hujába!

Nincs a' füvekben, nincs semmi szerekben
módokban, mesterségekben
nincs semmi **segedelem**
a' csontokat és agyvelőt emésztő, égető
fájdalomnak megszüntetésére
az egyetlen — de szomorú remény
csak a' Halál! — Oda van!

Kinjaitól már százszor meglöletve
fetreng a' Szerencsétlen.

Megérti

hosszas tanácskozások után
e' zokogva kimondott vég-ítéletét
Halnod kell!
megérti, de rettegés nélkül,
jó-tettekre vissza néző lelkesmérettel,
mint **Keresztívén**
a' Mindenható végzését imádvá,
vigasztalóját az Egyházi-szolgát
baráti képen fogadva.
Majd az örök Bíró előtt álland,
veendő majd a' Szentek Gyülekezetében
igazul-futott pályája' jutalmát,
hervadhatalan koronáját.

Szelid érzékeny szívét
még egy utolsó bú, még egy végső gond epefíté,
a' hasonló esettől éretett szolgáljainak
szomorú halálok
az életben-maradtaknak
jövendőbeli sorsok.
Az lón a' Királyhoz utolsó kérése,
hogy a' szerencsétlenség' árváijáról
gondoskodnék,
és hogy megismért hűségű
szorgos engedelmességű szolgálját
tartaná' kegyelmében.

Ezután — a' mit még szólhat vala —
Ország' dolgairol beszélt, —
tanúkat elzárván a' Királlyal.

Már az ötlet környező halállal küszködven,
fogván erejéből,
most, könnyekbe borult, bánattól megnémult
édes Véreinek
majd, ama' kiválva szeretett barátjának

paalo ante — noluerit Dii,
optimum, amicissimum intuleri coram tantum funus—
alio profecto Szaparyo,
jam nunc vita carioris Patriae
ingemens supremum Vale
 III. lu. Quinctilis sub diei ortum
 exhalat animum.

Horrui, horruit nuncio
attonita immanitate mali, crudeli jactura
in fetus, in ululatus effusa
qua late patet, regio.

PALATINO,
aeternum flebilis, aeternum memorando,
atro caput involuta peplo,
ad sacras prostrata cineres,
exosculata ingentem ruinam,
cum lacrimis posuit
devota Manibus
 PANNONIA.

— fontos szolgálatjairól megemlékezve —
 a' csak nem régen tőle eltávozott Szapárynak,*
 — a' kegyes Eggek eltiltották vala
 e' kedvellett hívét
 egygy oly szörnyű esetnek látásától. —
 Immár az életénél kedvesebb Hazának,
 végső-bűtöt sóhajtván,
 Júliusz' tizenkettődikén, a' napnak keletekor
 lelkét kiadá.

Rettene — iszonyodék
 ennek dobbantó hírére,
 az illy irtózatoss esefén, illy nagy vesztségen
 elrémült,
 sírásra, keserves jajokra fakadt
 sok egyesült Ország, Tartomány.

Az örökké-síratandó
 örök emlékezetben maradó
 Nádor-Ispánnak
 gyász-fátyollal elborítva,
 lebukva a' szent hamvakhoz,
 ölelve e' nagy romladékok,
 bús szívvel, könnyhullatással állította,
 eltűnt lelkének is hive,
 PANNONIA.

Ergast, quod jam epulo edomante ostentat
 Decretum, — revocare parans; immobilis obstat
 Gansarum series, et iseluctabilis ordo.

Claudianus.

Sípált, a' gyémánt tollal bűlékre fel-tűszett
 Végzetten, — elfenné: — de megől bűkössén a' Sacz-szend,
 És az okot süvevénye' során folytatja csapást.

* Uőv. Fő-mestere, Gróf Szapáry János Eszék. Árvai Várm. Fő-ispán, 's Szent István Vitéz Rendjének Nagy-Mestere.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI

M I N E R V A.

Nyolczadik Füzet.

Augusztus 1825.

5.

Laszky Hieronymus Élete, 's titkos követsége Szolimán Török Császárnál.

§ I.

Megtörténik naponként: vagy hivatal, vagy gazdaság, vagy barátság, vagy néhánykor hazánk bővebb ismerete kívánsága kicsalja fészkeből a Magyar honfit, és sokszor örömmel ül kocsjára vagy nyerges paripójára, hogy a házi szától és gondoktól porázzon elméje; azt csülekedvén pedig hogy észre vehetetlenül lépjen szándék' határára, alig ér-ki lakása helyéből, meg nem elégedvén pipája' karikássan emelkedő füstje szemlélésével, valamely tárgyat vesz'fel elmélkedése gyakorlására, mellynek választásában éppen nem sok időt tölt, látván a' füveket, fákat, vizsgálgatja azok kimeríthetetlen természetét; de mintha még ezen tudomány sem volna elég téres mezeje elme-futtatásának, addig hánnya veti szeméit, míg végre zörrenés után tekintve mellyet a' vércse elröpte okozott komoly mel-tóságot mutató váracska fogas dűledékeire pillant, ekkor könnyek gördülnek szemeiből az érzékeny Magyarnek, 's szánakodó sóhajtasokat bocsájtva törülgeti szeméit; úgy hogy néhánykor nem nézheti szó nélkül az ezeket nem érző inas, vagy kocsis, ura bajáról tudakozolódik és okoskodik a' vissza menetelre; ekkor már többet lát szikrázó szeme mint az egész világ' láthatárán szemlélhetne, mert ekkor minden okokat felhány elméje, a' mellyek ezen dűledékeket okozták; átkozza Omár' durva fattyai' kegyetlenségeit, átkozza Öcsink ön' haszon-keresését, és gyalázza azok' szünet nélkül egyenetlenségét; világossan képzeli, a' gyászos Mohácsi csatát, 's eszében jutott Királya' 's Nemzete' veszte, ismét megindúlnak könnyárai, mert mintha látná azok' vére omlását. — Mintha szemlélné edes Nemzete' csordáiként a' Török iga alá hajtattasát; itt megakad — részént a' fájdalom' nagyságától

F. M. Or. *Minerva* 3. *Negyed.* 1825.

tompíttatva, részént hosszabb idő előtt történt olvasásától feledékenységbe ment néven, gondolkodik: ki volt légyen azon semmihonni, a' ki vissza csábitotta a' vérszopó Török-séget? Ki volt a' ki ezek Császárijánál János Király nevében követséget viselt? — Én akarok ezen kérdésekre felelni midőn Laszky Hieronymus' életét, 's titkos követséget szándékozom elől adni; leginkább azok' kedvéért: kiknek minden törekedések mellett is nincs alkalmatosságok Laszky' tetteit több féle Történet-íróknál olvasni, a) és titkos követséget halhatatlan Bél Mátyásnál, ki ezen alább előladandó követséget nagy részént Laszky tulajdon kéziratjából iktatta önnön vjtatásaként az: *Adparatus ad Historiam Regni Hungariae* nevezetű Gyűjteményébe. — Nincs szándékom bölcsőtől fogva sirig élet írását adni Laszky'nak, megelégedvén azok' előadásával, mellyek Országunkat, 's Nemzetünket közelebből 's különösen érdeklik.

§ II.

*Laszky' Nemzetsége Magyar-Országban jövele, és dicséretei. *)*

Laszky Hieronymus' nemzetségére nézve Lengyel, hivatalára pedig Szirádi Palatinus volt. b) Magyar-Országban jött 1527. c) Zápolya János Királlyal, kivel való megismerkedésre volt alkalmatossága Lengyel-Országban, midőn t. i. Országától megfosztatott 's Tar-nóvi nevezetű Lengyelnél tartózkodott, a' hová Laszky több fő rangú emberekkel járos volt János Király' vizgatására; mindenek közt kitűnt Hieronymus, kinek mind hadi-tudomány, mind a' tanács-adásban léng esze páratlan volt abban az időben, úgy hogy minden író, a' ki csak Laszkyról emlékezett, szép dicsérettel tetézte őt. Sleidan a' ki minden részre hajlás' szeplőjétől ment: „*excellentis ingenii virum*“ nevezi. d) Bővebb dicséretet mond Jovius, midőn: „*virum inter Sarmatas ab illustri nobilitate, eruditaeque virtutis nomine clarissimum*“ nevezi; és ismét: „*Excelso solertique ingenio gravissimarum rerum consilia agitare, atque terminare solitum*“ írja. e) Ezekhez alkalmatavva szállott Istvánfink is mondván: „*Eminobat Hieronymus Laskus Siradiensis Palatinus, vir et bello bonus, et consilio ac rebus agendis prudentia et experientia singulari.*“ f) Ezen Virtusok kedvéssé tették Laszkyt nem csak a' Fejedelmeknél, hanem a' Tudományok barátjai is különös tisztelettel viseltettek eránta, lehet ezt tapasztalni Roterodami Erasmus Leveleiből; melly barátságot azonban és össze kapcsolást nem csak a' Tudományok okozták kö-zöttök egyedül, hanem leginkább a' Keresztény Káfolika hit, mellynek igaz vallója volt Laszky, úgy hogy nem kételkedett Erasmus két esztendővel előbb, mind Zápolya zavar-jában keveredett volna, az Isten imádásáról való könyvet: (*De modo adorandi Deum*) Hieronymusunknak ajánlani. g)

a) Jovius, Istvánfy, Erasmus, Bethlen Farkas, Bél Mátyás, Bellay Nélon Bibliothecae Bremensis ki-adól.

b) Istvánfink, Jótivásól 's a' t. nem jegysem-meg a' lapokat, minthogy (Süb kiadókól lévén Magyar leone; azadl is inkább: hogy magam is két féle kiadóból jegyezgettem, hiány nélkül nem tudék utatítani, nem használ egy egy könyv kiadól Istvánfink olvasza kinek tetszik egészen. b) Hieronymusnak nevezi Erasmus tudós Leveleiben, — talán a' Lengyeleknél anyi, mind Hieronymus. c) Istvánfy 1528-ban létrák honunkban veszeni. Lib. X. d) VI. könyv 152, éthez. e) Hister. Lib. XXVII. f) Hist. Lib. X. Lásd Bethlen Farkast is Lib. I. g) Abban az időben különösen jött ki gondolat. Nem olvasható Erasmusunkól fényes ki-adásban 5-ök KÖI.

§ III.

Laszky Hieronymus' rokonyjai.

Volt Hieronymusnak még testvére is, Laszky János a' ki igen tökéletes és szelíd Ifjú volt, azért sok nagy emberek' társaságában igen kedves. Szépen ír erről Erasmus a) midőn „Juvēnem citra arrogantiam eruditum, supra supercilium magnum et felicem, moribus preterea adeo candidis, amicis, jucundis, hogy az ő kegyes maga viselete által csak nem megifjádok, kit mind a' betegség, mind a' dolog, mind a' rágalmazó nyelvek' unalma kicsinbe el nem hervaszta.“ Harmadik nevezetes volt öreg Laszky János, Hieronymus, és ifjú János altjának testvére, a' ki a' Gnesnaí Érsekek' sorát mind tudományal mind szent étellel dicsőítette, ennek dicséretét hosszan elől adta Erasmus az általa kiadott 3 néki ajánlatott szent Ambrussában; b) és így három híres Laszky élt egy időben, minde-
 nek dicséretét bőven elől adja Roterodami Erasmus, de kivált az ifju Jánosét, a' ki nőtelen életet viselt, c) Hieronymus ellenben megházasodott „az emberi nemzet' szaporítása végett“ úgymond Erasmus. d) Nemzett is egy fiat Laszky Albertot, a' ki Ura volt Késmárknak, melyről alább szólnok, ez az egy Albert volt abban az időben minden Lengyelek között, a' kit a' Státusok és Rendek' kérésére II. Maximilián Ország Gyűlés' alkalmával törvényes cikkely által Magyar lakossá tett. e) Bővebb, 's minket nem illető történetét Laszkynek olvassd a' *Bibliotheca Bremensis* kiadóban. — Hanem mi közelítettünk célunkhoz.

§ IV.

Többféle vélemények, 's a' Törökök' meghívása szüksége.

Csaknem mindennapi vendégje volt Jánosnak Laszky, Tarnovi házában, kik hármán sokféle tanácskozásokat hordítottak halomra a' szomorú Király' vigasztalására nem különbö-
 ben mind annak Országá vissza állítása végett; és minthogy hosszas tanácskozások után azt találták: hogy Károly Császártól jöllehet legigazságosbb Fejedelemtől reményege nem lehetne Jánosnak a' segítségre, mert Ferdinánd' testvére, a' kit örömet boldogítana Magyar-Ország Bírásával; azt sem hithették-el magokkal, hogy az uralkodni igen szerető Ferdinánd megkóstolván, kivált már annak Magyar-Országban is edességét, Királyságát engedné; Ferencz pedig a' Francziák' Királya, Kelemen Pápával együtt magokkal jöt tehetetlenek, nem hogy másnak segíthetnének, nyomattatván a' Császártól; Zsigmond Lengyel Királyban sem helyeztethettek reménységet, mert jöllehet rokonya volt is Jánosnak, de az Osztriai-házzal kötött béke' erejével nem tehetett semmit; a' Velenceiek

a) Lib. XVIII. b) Lib. Epist. XXVIII. c) „Juvēnis“ úgymond: „Semen ille exprimit, ut in eo velut renascat videri queat. In Tei similitudinem, quales nihil deperisset oratione, totius agnoscerem, in sacrositate, imaginis exprimebat similitudinem. Ideo dum Fatorem deprecatur, se ipsum deprecatur impudens. Hunc nihil convitorem pariter licet menses, contigisse, non in extrema parte felicissimus poss. Utinam nihil liceret per adulationis levitatem, predicare, Dei donis, quas in illo et amari et venerari sum. Illud non possum non fateri, Senex, juvenis convictus, factus sum melior, ac sobrietatem, temperantiam verendam. Inque moderatissimo, moderatim, pudicitum, integritatem, quam juvenis, a senis dicitur delinere, a juvene senex dicitur. O genus, pietati natum!“ Éder a' mestani ifjúdágban azok keszen is találkoznak veretkedő társai csem Ifjú Laszky Jánosnak! d) Lib. Epist. XXI. e) Lédé 1575 est. XVIII. Czik.

ugyan megígérték a barátságot és segítséget, de ki az, az ügyetlen, ki azok' segedelmére birta volna magát? kik mindenkor nyene szemléelői voltak más vezedelmének. a)

Laszky tanácsa volt tehát inkább mint Jánosé a Törökökhöz való folyamodás, mert azt állíták némely írók, hogy János irtózva halgatta Hieronymus' okoskodásait, b) midőn t. i. ez láng eszével 's ékes nyelvvel okoskodik ezen szövetség' jó voltáról, mind egyetlen egy módról, mellyel országát vissza nyerhetné, számkivetésben küldetését megboszásszúlhatná; — bátoríta Szolimán kegyes és emberséges voltával melly által há nem másért, legalább esztendőnkénti adóért bizonyosan megessne érzékeny szíve rajta, — említvén az Oláhokat és Moldvaiakat. — Több okok' felhordása után ajánlá magát Laszky ezen követség' elviselésére, ha Jánosnak kedvére lenne, — és midőn tovább hányná vetné ez fejét, az mondatik felölle: hogy Virgilius' versét vadon felkiáltá: Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo. c) János' házi-gazdája Tarnovi is, segített ezen szövetséghez tanácsával, — melly csakugyan reá is bízattatott Laszkyra, 's rövid idő alatt útnak indult, mellynek szerencsés voltát emlegeti Bethlen d) holott maga panaszkodik Laszky a' mint alább láthatjuk. — Meghallá ezen követséget Erasmus ezt írta Laszky Jánosnak követünk testvérjének akkori Gnesnai Prépostnak: „Fortitudinem (Hieronymi) objurgarem, nisi jam serum esset.“ e) És ismét Antal orvoshoz írt levelében „Hyeroslao a Laszko precor ut felix sit sua fortitudo, cui tamen non nihil metuo, ne in neruum.“ f) Erösségnek (fortitudinem) nevezti Erasmus Laszky cselekedetét, mellyet vakmérösségnek akart írni, és méltán: mert minő gonoszság! vezető rendetlen, szabólátlán, és gyalázatos cselekedet volt légyen ez, az szomorú tapasztalás rövid idő alatt nyilván tanította.

A' követség' pontjai előadása szükségtelen, minthogy az, egész kiterjedésével együtt elől fog alább adatni; melyből egyszer-smind világos jelei látszanak Laszky megrettenthetetlen lelkének, állhatatosságának, szabadságának, és érett elméjének; úgy hogy méltán lehessen fájlni: hogy azon nagy Isteni adományt nem a' közjónak hasznáira, hanem inkább az egész Kereszténység' siralmára háználta; — példány ez azonban, és igazító tükör, mellyet szemlélhetnek mind azok, kiknek dolga vagyon a' bárdolatlan nemzetekkel; mert ez megmutatta: mikép' kellések a' Török kevélységet megbántás nélkül, megalázni; mikép' kellések az ő pénz szomjokat, a' nélkül eloltani; mikép' az ő kegyetlenségeket megszelidíteni; rettegetéseiket mosolyogni; sőt mikép' kellések őket félcicare hozni, és nem csak az ő bárdolatlan szíveiket meghódítani, hanem még azoknál kedvet, 's szeretetet nyerni, bőven megmutatta Laszky két hónapig tartó fáradsága; úgy hogy ezt cselekedhetette, olly' szerenessélen állapotban helyheztelett nemzet' nevében, nem lehet ellegendőképpen meghatározni: a' láng' elme, és ítélet vezette őt' illy' nagy dolog' végrehajtásában, vagy feltett szándékában állhatatos makacssága, vagy tán az Isten' igazsága általa sürgette, elkorcsosodott nemzetünk' ostorozására.

§ V.

Követség' nehézsége.

Terhessé tette Laszky követségét Szolimán gögje, 's Jánosnak akkori legveszedelmis' állapotja, hozzá érteven a' Bassák' kimagyarázhatatlan keménységét, tetelenségét, és

a) Irodalmi Lib. X. b) Bethlen HUNG. Lib. T. pag. 68. k. l. k. c) Irodalmi Lib. X. d) Lib. I. e) HUNG. ÉPÍT. XIX. f) Mit írtam Erasmus' ezen kővetség' eszével ne in neruum léd az ő Chiffelade-est, pag. 298.

rút álnokságát, mellyel minden módon iparkodtak törbe keríteni Laszkyt, ezek' fejedelme volt Ibrahim Szolimán legkedvesebb 's leghivebb a' tanácsban és cseleketben leghatalmasabb udvarnokja; a) ki külömben nyújas, 's a' mély dolgok' elvégzésében legalkalmatos' b, de a' ki úgy tudta volna Laszkyt hállóban keríteni, majd meg ismét elbocsájtáni, szívéhez szorítani, 's ismét eltasztáni, mindent Császárijának tulajdonítani, 's ismét Jánosnak is valamit engedni, majd keményen, majd gyengébben, majd parancsoló hangon, majd alázatosan tudta volna szállítani, nem találkozott senki; kinek azonban mindenha kész volt felelni Laszky ugyan azon hangon. — Bárdolatlanabb volt Ibrahimnál Mustaffa, ki akár a' természettől, akár csak Laszky eránt való megvetésből, akár Császári Sogorságtól, akár hatalmasságtól indítatott, elég durván cselekedett Laszkyval; mindkettőnek pedig legfőbb legkedves' b szállása volt az adóról, 's nem is volt más óhajtasok, mind Jánost Magyar-Országgal adózóvá tenni; a' mit melly nyelv szabadsággal mellékelt légyen-el, 's mi módon iparkodott szelidíteni a' kegyetlen Bassákat, az alább írottakból nyilván kitészik. — Bizonytal ezen két Bassa megtörsében (mert Áyas szelid ember volt) mind azt elkövette Laszky, a' mit csak lehetséges volt egy hív követnek tenni.

~~Ezásdalgal mindazonáltal szorgalommal, áhatatossággal és okossággal végre megnyerte szívüket a' durva pogányoknak, 's arra bírta Császárokat: hogy minden erejével lekötélvezé magát János' védelmére. — Nagy segítségére volt követünknek Gritti Lajos, a' ki a' mint alább olvashatjuk kedves volt az Udvarnál. — Ezen követségről írja Jovius b) „Consilium, ut usu apparuit (Joanni) maxime salutare, atque honestissimum, si expulsi atque exulantis conditionum respiceret; sed in causa Christianá non obscure nefarium: postquam privati commodi nomine, Republica in longe maximum atque horribile discrimen adduceretur.“ Mi volt légyen a' haszon közönségesen ki nem tudja? — mi Jánosra nézve? nem szükség mondanom; 's végre mi Laszkyra nézve? alább megmondom.~~

§ VI.

Laszky' Konstantinápolyban menetelének ideje, 's ott Ibrahim Bassával való szállása.

Hallatta levelét az erdő midőn Hieronymus Nemzetünk' nyakára hozandó segítség meghívására indult 1527-ben, hogy még azon drága hazafiai vért, melly akkor csak ritkán erében folydogált a' Törökök' kegyetlen fegyvere mentél előbb kiontsa, 's már késő őszel 22. Dec. ért Konstantinápolyban, a' hol több alkalmatlanságok után engedelmet nyert Ibrahim' látogatására c) a' kit ő minden kitelhető udvarisággal tisztelt; ezután megszólallma Ibrahim mondván: „Nagy elmésségét, 's fáradhatatlan szorgalmát hallottuk uradnak, sőt ezek' így létét sok jelekből megis ismertük, de akkor volt mély álmomba merülve a' midőn megkell vala koronázatnia; mért nem kérte N. Urunktól az Országot? mert a' ki illeti a'

a) Ékesen írja Ibrahim' eredetét, szelkédését, javának terjedését, 's gyaloglását kiontsást. Jovius Lib. XXXIII. mellyréd azt mondja Bel Malyás: quae non legimus nisi peccissime in historicis. b) Lib. XXVIII. a' hol felmúlhatád Gríti erkölcsi vandálit is. c) Helytelenül állítja Jovius: hogy Laszky mindjárt oda mentessék a' Császárral szállott, 's a' mint a' Bassákkal; mert megfogják látni, mikor nyert a' huz engedelmét.

mi Urunk' kesztyűét, meg nem tőrheti azt semmi világi erő. — Nem tudta elgondolni Urad: miért égettetted-el egész Buda, és éppen tartatott a' Királyi palota? — Azért hagyta bántatlanul a' Várt N. Urunk, hogy rövid idő alatt vissza térjen abba. Régen kellett volna uradnak így gondolkodni, nem most, még minekelőtte megkoronáztatott; most midőn másképp' magán nem segíthet, nyomattatván a' Fő Vezértől, most keres kegyelmet? most keres békességet? holott ha Ferdinánd ellene fegyvert nem ragadott volna, más mint békességet vártunk tőle. Tudjuk miben fáradozott Radich által János Császártól, tudjuk az egész világ' újságát, tudjuk mit tehet Ferdinánd, mit Urad, és a' többi Keresztény Fejedelmek.

Laszky Ibrahimhoz:

„Helyessen állítod Uram' elmésséget, a) 's annak fáradozatlan szorgalmát, de tudt-meg, hogy Uram nem maga magát koronázta, hanem a' Státusok és Rendek, hogy ez mind hatalmas erejével, mind bő kincsével, 's eszével védné az árva Hazát. — A' tanács pedig azért tartatott tovább, mert ősi szokás és Iűrvény a' Magyaroknál: hogy a' magtalan Király' hólta után választassanak azá, a' kit akarnak. En ugyan nem voltam Magyar-Országban sem akkor: midőn Urad arra rohant, sem midőn János koronáztatott, — azonban közönséges vélemény nálunk a' ti Uratok felől: hogy a' hol eszik vagy nyugszik az ellenség' földjén, azt a' helyet mindenkor bántatlanul hagyja; mások ellenben azt mondják: hogy félekenységből költözött-el Budáról; mások azt állítják: hogy a' kereskedés' szűk volta miatt; de koránt sem azért, miért te említéd. Nem is küldöttem engem' Királyom Urad' kesztyűje' érintésére, hanem egyedül annak tiszteletére, hogy t. i. véle kezét fogván olly' barátságos békességet kötnek, melly tartós, sőt szakadhatatlan lenne; mert az én Királyom még kissébb uraságában is azt tanácsolta Királyainak, hogy a' Török Császárral barátságban és békességben élne; — de akkor mások ítélte győzött; most ellenben minckutánna Király lett, a' mit másoknak ajánlott, és tanácsolt, szentül akarja teljesíteni, 's őhajjt vételek valódi barátságot és szövetséget kötni. — Hogy hozzátek a' kereskedők újságokat hordanak elhiszem; de hogy ők mindent tudjanak, vágy igazat mondanak, nem merném vitatni; a' mint gyanítom, azért beszélnek ők, mert félnek tőletek, 's így hízkelkedvén, mentek. Beszéljenek bátor akármit, tagadhatatlan hogy hatalmas Királyaink vagynak minckünk ha most valamennyire egyenlennelkednek is.“

Ibrahim Laszkyhoz:

„Meg fogom jelenteni ilt' létedet a' N. Úrnak, kinek én hív, 's alázasot Sklávja vagyok, meg fogom néked is mondani, kedves vagy kelletlen fogadtatásodról teit észre vételemet, valamiánt jüveteled' okát is ki kell nyilatkoztatnom.“

Laszky Ibrahimhoz:

„Úraságod nékem semmit se válaszoljon, ha akar barátja lenni uramnak, melly barátság kötésre tellyes hatalmam van, minthogy Királyom nem csak a' Császárral, hanem véled is, ki őt' körmányozod, szövetségben akar lépni.“

a) Töredék nélkül beszélt volna a' Baszkál állija a' Jovius Lék. Hét, azí temporis XXVIII. Horvati nyelven t. i. melly csak egyen ott közzéteszt is.

Ibraim Laszkyhoz:

„Mosolyogva mondtam: hogy Sklávja vagyok uramnak, de az erkölcsös Skláv semmit sem tesz ura tudta nélkül; ugyan azért nekünk semmire nincs másra szükségünk, csak az ő boldogságára, mert az ő feje szabadságával, kedvére indúl minden hív szolgáinak is. Én ugyan nagy köszönettel viseltem urad' bennem helyzetetett bizodalma eránt; szükség azonban: hogy itt' létedet megjelentsem N. Uramnak, 's alkalmas vagy alkalmatlan voltodat tőle értem. — Ugyan mond-meg: minő ereje van Ferdinándnak? hallottuk hogy 25,000. fegyveressel bírna, sok é az Urad ellen? Hiszen a' te Uradnak mint Erdélyi Vajdának két annyi volt; igaz ugyan — hogy a' mi hatalmunk igen meggyengítette a' Magyarok' erejét. — Mi bizonyára megvoltunk győződve a' Magyarok' vitézségéről, de tapasztaltuk: hogy igen rossz harczolók, a' kik t. i. nem csak tőlünk, hanem a' gyáva potaktól is elhényltek Királyjokat védni, a) mi ilyen halállal a' legalább való embert sem engednök veszni.“ Ezekután kérkedett tehetségével, felhordván a' gyászos Mohácsi ütközetet.

Laszky Ibraimhoz:

„Igazságod van, hogy Ferdinándnak nincs nagy tábor, de a' maroknyi nép mind megannyi válogatott bajnok. Vagyon néki 10000. vasas lovassa, 5000. Huszárja 's válogatott 10000 gyalogja, minden hadi készületei 200. kisebb nagyobb bombárdjai, hidakat ott' állít, hol nékie tetszik, szóval semmiben sincs szüksége; tudd-meg pedig, hogy illy' sereg akár melly nagy erővel is szembe mér szálni; mert itt' a' ki a' csata-mezőjére lép, mind megannyi kilyke vesztett oroszlányként harczol. Oh! ha Lajos Királyé lett volna ez az erő, bizonyára nem engedte volna néktek által a' borostyán koszorút. — Hogy az én Uram kisebb erővel birt mind eddig, oka volt az: hogy több felé kellett felosztani harczoló vitézeit, és hogy soha össze nem kapcsolhatta egész hadi erejét. — Tót Országban kellett nagy hadi sereget táplálni Gróf Frangepán kormányozása alatt, a' ti Bosnyák Országból gyakori bé-bé rohanások ellen; Radich sok ezeket kormányozott a' Szemendriai Sandzák ellen; de reményem nem sokára más újságokat fogtok hallani, mert elővetelemkor értekezett Királyom az Erdélyiekkel, Lengyelekkel, és Radichal az elkerülhetetlen össze kapcsolódásról.“ Ezek után elkezdé magasztalni mind Urát, mind magát a' Bassa, de Laszky éppen nem ellenkezett véle, és midőn már felül haladták dicsekedései az eget, mondá: „Későn az idő, majd máskor szabadabban, 's bővebben szöllok véled, jó éjszakát.“ Laszky azonban megszálltá: „Vagynak leveleim több Bassákhoz is, melyeket hogy tudod nélkül nékiek ne adnék, megparancsolta Királyom; mert jól tudja, hogy Te mindent teszel, és kormányozol itt' hatalmassan; nincs is szándékom mást mondani a' Bassáknak, mind tiszteletet.“ — Tudom mind ezeket felele a' Bassa meny-el hólnap, 's tisztelt öket.“

§ VII.

Laszky' Mustaffához hivattatása és beszélgetése.

XXIII. Dec. hivattatott Laszky Mustaffa Bassához, a' hol hosszas udvari idvezlését, és tiszteletét egy faragatlan bállantás viszonzta, és néhány fésületlen tudatlan igék. Mu-

a) Cécie viwet érül, melybe Lajos Lele szállott.

staffa: „Te voltál tegnap Ibrahim Bassánál? a' mit ott mondottál mind tudom, hanem szeméremből tán nem merted megmondani annak; miért jöttél a' mi N. Urunkhoz? itt nem lehet senki előbb a' Császárhoz, míg nekünk ki nem nyilatkoztatja szíve' titkát. Mond meg tehát mit akar Urad? „Elküldött engem' Királyom Császárod' tiszteletére, és látogatására, ohajtván véle barátságban 's békeességben lenni;“ felele Laszky. „Semmit nem bizott mást reád Urad a' mondottaknál? nem hoztál ajándékot a' N. Úrnak?“ „Majd ha barátságról és békeességről értekezünk többet is említek, de most még koránlom felele Laszky; ajándékot pedig nem hoztam, mert nem küldtettem.“

Mustaffa Laszkyhoz:

„És te barátságot jöttél keresni? — nem barátságot, hanem kegyelmet, és ajánlani Urad' szolgálattját Császáromnak; későn ébredtél-fel, ha kegyelmet akart Urad, küldött volna koronáztatása előtt. — Mond-meg nékem, hogy mert bémenni Urad Buda Városába mellynek földjét N. Uram' paripája tiporta? nem látta é a' palota' épen maradását mint Császárom' vissza fordulása okát? csak a' tél ne lett volna nyakunkon, meglátogatuk volna Uradat Erdélyben és megtanítottuk volna őt' egyébre mint barátságra. Törvényünk nekünk: a' hol leteszi fejét a' nyugvársra, vagy a' hova száguld ménje Urunknak, az mind örökös vagyonja; — Barátom! ha szolgáltól jöttél, 's adót nem hoztál — né beszélj többet vélem.“

Laszky Mustaffához:

„Ide jöttem, gondolván hogy kedves dolgot cselekedendek mind a' Császárnak, mind nektek ha Uram' barátságát 's békeességét ajánlom. Mit gondolsz hogy Lajos Király ki-ontotta néhány Magyarokkal vitéz véréit, azonnal elenyészett Magyar-Ország? kevés é az: ha a' kár tételeiért barátsággal kínállak, 's nem fenyegetlek bosszúval? véled a' mint látom, hogy már a' Magyarak is Oláhok? más tekintetben kell tartani Országunkat, 's annak Királyát, mind a' Moldvákat, kik Uramat szolgálják; de mit? — azt mondottad: ha adót nem hoztam, nincs beszédet többé vélem; adót nem fizetek, élj egészségben.“ a) Nem bocsájtotta-e ekkor még a' Bassa Laszkyt, hanem így szólította: „majd megmondjuk N. Urunknak' mellyeket mondottál azután elmehetsz, mert ő eleibe ajándék nélkül nem juthatsz. — Mért titkolod követséged' velejét? azt véled hogy mi nem tudjuk Királyod' szükségét? hiszen *Radul Fajda* mindenekről tudósít — bizonyosan adót hoztál 's azzal akarsz segítséget kunyorálni, vagy menedék helyet, midőn nyomattatnék Ferdinándtól, Uradnak készíteni.“

Laszky Mustaffához:

„Szólottam már egyszer az adóról, mellyről minthogy Uram nem is álmodozik: azért hallgassunk e' tárgyról; a' mi pedig a' segítséget illeti, annak idejében szóllok, mert a' barátság és szívbesség mint érett elme szüleménye nem egyedül a' jelen való szükségért, hanem leginkább a' jövődekért köttetik. — Bátoraságos helyet és menedéket monda-

a) Joriss az állítja: hogy adót ígért.

sod szerint nem jöttem késztetni Uramnak, sőt kérek benneteket annak megtagadására; egyedül csak azért fáradtam hogy Uradat Uramnak viszont szeretetére gerjeszsem, mert az én Uram, ezután őt mind Attyát tisztelni akarja.“ Mustaffa. „Mind Attyát? hova való vagy? nem vagy te Magyar, a' mint látom.“ Én Lengyel vagyok, felele a' követ. „S hol tanultál Olaszul?“ Olasz-Országban. „Mit kerestél ott?“ Én tanulás és szemlélés végett mentem oda. „No Barátom! sokat tanultál, de keveset tudsz; Te olyan szót ejtettél-ki előbb millyent egy bölcsnek mondani szegény, és ha tén a' Császár előtt monddtad volna nem álnék jót fejedért; — lásd azért jó velünk előre beszélni — azt csak gondolni is: hogy Urad miénket mint Attyát akarja tekintni! Nem tudod Urunk' elsőségét az Istenség után? Nem tudod: valamint egy nap az égen, úgy egy Úr e' földön a' mi Császárunk, és te mint Erdélyi Bán lóto-futója bátorokdál N. Urunkat Uracskád Attyának nevezni?“

Laszky:

„Jobb lett volna már régen elmennem, 's nem hallanom Uram', 's magam gyaláztajt; rossz dolog e' ha a' Magyarok' Királya irván a' Török Császárnak: kedves barátjának és Szomszédjának, sőt Attyának nevezni őt Fiait tiszteléttel? ha nem ohajjtók a' tiszteletet, a' ti hibátok; jól van — eltörök minden Atya 's fűságot Urad és Királyom köz'it — és te nagy hatalmáért Uradnak gondolod fejemmel jádzanám iménti szavamért? véled tén, hogy akkor az én fejem kecskéjévé, Urad' okossága 's embersége pedig tiédéré válna? látom kéntelen kellett lenni dicsérned Urad' hatalmát: mert Skláv és szolga vagy; ezt teszik ugyan a' Francziáknál, Spanyoloknál, Lengyeleknél is, sőt minden nemzeteknél, de csak az alávaló hízkelkedik; — az én Királyom nem trombitáltatja magát Isten után elsőnek mert tudja: hogy egyedül Istené a' hatalom; és hogy annak kezében légyen a' kormány, nem csak fent, hanem e' földön is. — Mért nevezted Királyomat Erdélyi Bánnak 's engem' lóto-futónak? Azonban igaz valamint nekem Császárunk nem Uram, úgy az anyim neked nem Királyod; azért nevezted tén lóto-futónak, hogy kevesed magammal jöttem? Osi szokás nálunk: hogy a' paripának elvágják a' farkát, ha ez hosszassága miatt alkalmatlan a' fegyveres vitéznek; azért a' ló ló marad 's alkalmas'ba a' szolgálatra, úgy a' követet is: nem az inasok' lovászok' sokasága, vagy az ékes ruhák pompája, hanem urának benne helyheztetett bizodalma teszi, — ezért bár ide se hívattál volna, Királyom 's magam eránt disztelen kifejezésed' hallása végett.“

Mustaffa:

„Királyod neked a' te Urad, de a' miénk nem lesz, mert nem kért szabadságot a' kormányra. Eljöveteleden trüök — hogy lóto-futónak neveztelek oka az: mert nem jönnek hozzánk követek és szószöllök ajándék nélkül, nem mintha mi azt ohajtnók; hanem megkívánnya Urunk' méltósága 's nagysága. Azért bizonyos légy: minthogy ajándékot nem hoztál, nem is fogod látni a' N. Urat, 's nem foghatod csókolni annak kesztyűjét.“

Laszky:

„Iparkodtam hozzátok, hízkelkedvén magamnak kedves fogadtatásomról, és bizonynyára sok veszedelmekkel kiaködtem ide jövetelemig; úgy, hogy azok' sokaságtól nyomat F.M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

tván, csaknem vissza tértem, — azonban szem előtt tartottam ezélem' érdekem elszárvá siettem. — Én vártam tiszteletet és ajándékot, most tapasztalom: kergettek, a' mit nálam csakugyan híjában vadásztok, mert nincs, és ha lett volna fosztattam volna attól is, valamint egyébb podjászmótól.“

Mustaffa:

„Nem az értékért, hanem a' tiszteletért hozták Uramnak az ajándékot, ha tel tiszteletet akartál tenni Uramnak 's csokolni annak kesztyűjét, ajándékot kell vala l de minthogy nem cselekedett úgy Urad, mint Király, tettevel megmutatta ho; Király.“

Laszky:

„Kincseket nem hoztam a) mert mint követ jöttem Uradhoz nem mint pod megterheltezt számár, olyan dolgok vagynak én reám' bizva, a' mellyek csalhats nni terhes követségemnek; nevezéd Uramat nem Királynak; mondottam már Urad nem Császárom, mert vagyok törvényes Királyom, úgy az én Királyom nem Uri nem nékem.“

Mustaffa:

„Jól cselekszik, ki Ura becsületét 's tiszteletét védí. — Mellyeket közlöttem fogja tudni a' Császár; jó éjszakát. Barátom! nem tudom hozott barátságod minő fog nyerni; — azonban ne félj légy jó reménységben, veszedelemben tetszik-ki a' b

§ VIII.

Laszky Ayás Bassádnál.

Ugyan ez nap Ayás Bassához hivattatott Laszky, a' hol minden kitelhető Ud' fogadtatott; tudakozódott a' Bassa mint János, mint Ferdinánd Királyról, 's ezek maról és erejéről, valamint több kisebb 's nagyobb dolgokról is. Ezekután így sz Ayás: „Igen későn jöttél sokról nem szólhatok, de nem is szükség; úgyis mind rom Bassák együtt leszünk véled nem sokára. — Ugyan mond-meg: közlötte e' timat Radul Vajda Uraddal? mert ez nékem igen lekötelezett barátom, a' ki a' akartam tanácsomat Urad' tudtára adni, — csak azt csudálom, hogy előbb nen nagy Udvarunkhoz.“

Laszky:

„Én Radul Vajdának tudósításáról nem szólhatok egyebet, csak hogy gyakran taltam Uramat tűnőlődni annak háládatlanságán, — Téged kér 's tisztel Királyom jó eszközlője légy az Ő, és Urad közt kötenőd békességnek 's egygyességnek; melly ságotat Királyom' bő-kezűsége 's kegyessége gazdagon jutalmazhatja.“

2) Ely' formán hírdőzen írás Jovius Lib. XXVIII. primo omnium allatis menseibus quae elegantia potius, quam pra tura gratias utroque fetura, non absorde existimant' parporatorum non modo sed Janitorum etiam adició sint. Így találós ís Lib. X. Bethlen Farkas Hist. Lib. I. pag. 49.

Ayds.

„Csudálom, hogy elhenyélte tanácsomat — ugyan mond-meg kinek a' kezében legyen a' mi Urunk' aklájva, a' ki Lajos Királyhoz követségben küldetett? hallottuk Tatán létét, él é? a) Laszky“ „bizonyost nem mondhatok: mert új Magyar vagyok. Azt tudom bizonyosan ha Uram' kezében lett volna, régen szabad volna, mert nem hiba: ha a' kűvet híven eljár' Ura' akaratjában, sőt dicsőség; — ezen cselekedetet Királyom mindég kárhoztatta.“ „Ezekután kérdeztélődött a' Bassa kissébb, 's nagyobb dolgokról, nevezetesen: nős é a' Király? megtalálták é Zápolya György' testét, melyet ő is nagy szorgalommal kerestetett, 's több e' feléket mondván jó éjszakát kívánt.“

§ IX.

Laszky' őszve jövetele Gritti Lajossal.

Ez nap elküldötte Gritti Lajos' levelét egy Török által, mely János Királytól írva volt. Másnap ú. m. 24. Dec. más szállásra vonta magát Laszky, a' hol őrizetet rendeltek melléje, mert mindég egy 6r (Chauz) nappal, másik éjjel üldögélt ajtaja előtt, senkit se ki, se be nem bocsájtván; 's mindent nagy költségen kellett mind magának, mind család-jeinek 's lovainak szerezni. 25. Dec. mely akkor éppen Karácson napjára esett, két lovászt megverték a' csap-házban ivó Török társaik, 's magával is az örök vakmerően gorbáskodni kezdettek; éppen ezen szomorú sorsa elméikedésében foglalatoskodék 26. Dec. midőn hozzá jött Gritti Lajos parancsoló hangon megpirongatván az örököt, 's bemenvén elbeszélte a' Törökök' csudáját ezen követségén Laszkyanak; — 's vigasztalá, hogy ne törődne azokkal, melyek már történtek, és, hogy békével tőrné a' megtörté-
nendőket, kérte. — Meggyegyeztek egymás közt: hogy azon levelet melyet János Király küldött a' Bassákkal közölhesse Gritti, és hogy ez szabadságot nyerhetne a' királyi küldöt-ség' oka-hallására; nem is jelentett-ki mindent Laszky, elégnék tartván némelyeket mondván: „Értette Uram itt létedet, 's hogy nagy kegyelemben légy a' Bassáknál megtudta; azért kér, hogy engem' jára:ant ezen nagy Udvarnál tanácsoddal igazgass.“ Emlékezett Laszky azon 30,000 koronásokról is, melyeket a' Francia Király Velenczébe tartozott a' béke kűtés' erejével minden hónapban küldeni; mely pénzhez való jutás akkor lehetlenné tétetett Ferdinánd' háborgásával; 's Magyar-országban máskülömben nem is volt megkapható mint: vagy a' Török Udvar' útján, (az az: Gritti által) vagy az Aragúzain. Azonban mondá Laszky: „Majd ha szabadságod léssen hozzám barátságossan járni, 's ez tudomra fog lenni, 's a' béke kűtés meg fog történni, erről a' tárgyról bővebben foghatunk szölliani.“ Ezekután' elbeszélte Gritti Attyának hivatalát, 's említé a' Velencei köztársaság szor-gondosságát a' Magyarok eránt, és hogy a' múlt nyár' végével berohantak volna Magyar-Országban a' Törökök, ha ő, és a' Velencei követ a' Bassákat okoskodásaik által fel nem tartóztatták volna. — Elöl adá Gritti a' béke'

a) Bebiztos volt ez Szalimán kűldöttje Lajosnak, ki Yafa fogva tartatott, és társaival együtt kivégestetett. Ezen cselekedet-ről mondja Isteny Lőr. VII. Szegedben, si sepeis placet, faciasis hungarico brevipos cruce eludend.

lehetetlenségét adó nélkül, mellynek lehetelenebbségét hosszas okoskodással vitatta Laszky; 's hogy arra nem is volna hatalma, mivel tudná, hogy Királya' esze ágában sem foroghatna az. Kérte végre Laszky: hogy firkeszné-ki az emberek' véleményét felőle, 's hogy néki tudtára adni el ne mulatná; ha pedig szabadságot nem nyerhetne a' hozzá való jövetelre akkor írná-meg, 's mesterségesen szolgáltatassa kezében azon irományt. — 27. Dec. szobájában talált Laszky egy levelet, mellyet jól gyanított Grittől irtának, mellyben írja: hogy ő szabadságot a' látogatásra még nem kaphatott, és hogy még egyszer kell mennie Laszkyknak a' Bassához, 's csak azután nyerheti azt talán; írja tovább: Laszky' hivattatását a' Bassához más napra, 's egyszer'smind tudtára adja: hogy alávaló módor' fognak véle bánni, ha adót nem ígér; 's a' Császárhoz nem fog bocsájtatni. Intette azonban, hogy megrettenhetetlenül tartaná magát a' Bassák előtt, a' midőn fog azoktól késértetni. „Többet nem merek írni“ végezé levelét. — 28. Dec. Szombati napon hivatott Laszky Ibraim Bassához. — Szokás a' Török Udvarnál, hogy egy hében négy nap beszélhetni csak a' Császárral, u. m. Szombaton, Vasárnap, Hétfőn, és Kedden; 's máskor nem bocsájtának még a' követek is a'hoz, melly napok nyelvökön *Deüannak* nevezetnek, 's ezeken a' napokon tartatnak minden tanácskozások.

§ X.

Ibraim Bassa Laszkyhoz:

„Uradnak erántam mutatott hajlandóságát, barátságát, 's vélem való öszve kapcsolandó akaratját örömmel fogadom, de a' valódi barátság egyik barátot a' másikkal úgy kötelez: hogy mindkettőnek érzése, dolga, akaratja, és törekedése egyé legyen; ugyan azért én illy' barátságot akerván kötni Királyoddal, melly t. i. tartós, mellynek kötele erős, 's nem pök-nyalból font könnyen szakadható legyen; azért mondom néked: minthogy nem fogadhatok-el illy' barátságot, minekelőtte tudjam Urad' minden környülállásait, nevezetesen: mit ohajt Császárunktól? 's mi módon ohajtja azt? mert én többel tartozom Uramnak mint az Atyámnak; sőt mint magamnak. Ugyan is, ha Urad illy' formán nem akar Uram eránt viseltetni, mint illik annak tiszteletet adni, úgy kell vélekednem: hogy valami el legyen rejtve keb'letekben, melly valahára ellenünk ömölhetne, 's ekkor meg fog engedni Urad, ha barátságát el nem fogadom.“

Laszky Ibraimhoz:

„Gondolhatod, hogy Uram veled szakadhatatlan barátságot szándékozik kötni, mert, hogy más Bassákat meg se tisztelnék akaratod nélkül, parancsolta; Te pedig parancsoltad, hogy őket meglátogassam, — engedelmeskedni akerván, Mustaffu Bassával gyalázatossan fogadtattam, a' ki Felsőleges Királyomat „nem Királynak“ engem' pedig „lótó-futónak“ nevezett. Mit használ nékera ezen udvariságod, mellyel most erántam viseltetsz? hogy engem' most tisztelettel fogadsz, Királyomnak pedig, és magamnak megengeded beestelentését? ha tudtam volna azt, bizonyossan nem mentem volna hozzá, mert nem jöttem én ide gyalázatok' 's csútságok' hallására, sem annak látogatására, a' kilez tegnapelőtt küldöttél, hanem hozzád. Gondolom akaratoddal ezt történnök lenni: vogy Uram' kisebbitéséért,

vagy hogy tapasztalhatnám mennyire különbözzék kegyes emberséged, az ő embertelenségétől. — Tudom elméd' élességét, 's erkölcsös voltodat, tudom hogy isméréd az emberek' szokásait, isméréd e' világot, 's látod, mik történnék abban, miben különbözzenek a' Királyok' 's Hercegek' Udvarai egymástól? jól tudod. — A' Te bölcsesség, méltóságod, és emberséged Ország-szerte ki vagyon hírelve nálunk. Soha sem hallottam Mustaffa vagy Ayás Bassa hírét 's nevét; — ugyan ezen szép erkölceseidért vess fel kegyelmes Királyom barátjának, de csak téged' és nem más. Nem csudálom vonakodásodat hogy Urammal barátságban lépjél, minekelőtte megtudd Császárod' akaratját, külfömben üfletem szerint hibáznál is: barátságot kötven Urad' ellenségével. Hozzád jöttem mintegy erős véd-bátyához, hogy te Uram, 's Urad' közt' ohajtott békességet 's barátságot eszközölnél; és mind' ennek, mind' annak hív és engedelmes szolgája 's barátja maradaál. Mert ez volt Királyom' tanácsa, melyet adott Uláslónak, és Lajosnak; most tehát hogy ő is azt cselekedje, kötelezi az azoknak adott tanács t. i. a' békesség, barátság, 's össze-kapcsoltság a' Török Császárral; melyet egyedül csak általad eszközöltetni ohajt Királyom. "

Ibraim Laszkyhoz:

„Barátom! nagy dologról értekezünk, szükséges, hogy a' kedveseket kellemetlenekkel vegyítsük: Mustaffa Bassa jó ember, 's régi Sklávja ezen Császári háznak; és hív Titoknokja; — azonban minden ember maga módja 's szokása szerint él és cselekszik. Most tehát midőn Urad' a' barátság' kötele által akar vélem össze-kapcsoltatni, és a' mint mondd, bennem helyeztette legfőbb bizodalját; tanácslom tehát: hogy engedelmes légy javallatimnak, 's akkor fogod tapasztalni valódi barátságomat Urad' etánt. — Tudod: hogy Királyod nem örökség által lett koronás fejedelemmé, hanem csak egy részétől választott az Ország'nak, Király'nak, ellensége pedig Ferdinánd, a' ki hatalmas' b' nálánál, és szintúgy mint Urad', csak egy részétől koronáztatott Király'nak, — és ha igazat akarunk mondani: ha más jussa nem volt volna is Ferdinánd'nak Magyar-Ország'hoz, csak hogy Lajos Király' Nényét vette feleségül, még is nagyobb jussa volt az Ország'hoz Isten előtt, mint Urad'nak. — Mi pedig csatánk áldozatjává tettük Lajos Királyt, elfoglaltuk palotáját, ebben etünk és nyűgödtünk, következképpen törvényes tulajdonunk. Oktalan állítás az: korona teszi a' Királyt, mert nem az arany vagy gyémánt, hanem a' fegyver (Sáblya) melly által az engedelmesség eszközöltetik, parancsol; 's így a' fegyverrel kerestett fegyverrel kell vélni, erővel foglaltatt, azzal kell menteni. Ugyan azért ajánlom, hogy Uram eránt legmélyebb tisztelettel viseltesd, mert Magyar-Ország az övé, — külfömben híjában töltöd napjaidat nálunk; tudjuk Urad' hatalmát, tudjuk minő állapotban hagytuk hazáját, mellynek kincseiben nincs mit helyeztetnie; tudjuk hogy az Ország' tehetős' b' Bároi Ferdinánd'hoz hajlanak, tudjuk, hogy Urad' hátra vonta magát, félven Ferdinánd' hatalmas' b' fegyvere' élet. — Legbiztos' b' tehát: ha Királyod felsemelí Császárom' kesztőjét, 's Urának ismeri; akkor léssen Ország'á tőlünk, léssen segítsége, melly nem csak Ferdinándot, hanem annak barátjait is akkor zúzza porrá, mikor akarja; ellensége Ország'ainak ormos hegyeit ménjeink' patkóival akkor tiporjuk rónává, mikor ohajtja. Illy' formán bírhatja csak Urad' az Ország'ot, illy' képpen nyerhet kegyelmet Uramtól, 's tölem barátságot; — illy'

módon gondolkodtam Úrad' állapotjáról. — Barátom! ha nem lettek volna a' Velencezi szőszöllők és azok' vezére fia, (a' kinek tudom te is levelet hoztál) a' múlt nyáron megkóstoltattuk volna vitéz fegyverünk' élet, mint Ferdinánd, mint Ur' ddal, mert nincs könnyebb mint zavarban halászni. — Ugyan is mit tehetetek volna, ha én Romániakkal és Janicsárok' felével mentem volna Ferdinánd ellen, Ayás pedig a' Tatárok és Janicsárok más felével János Király ellen? hiszen mind együnknek több van 100,000 fegyveresseinél. Lengyel-Országba annyi Tatárt küldhetünk, a' mennyi csak kívánható, mi azonban a' Velenceziek kedvéért a' kikkel legnagyobb barátságban vagyunk, a' múlt nyáron ezen harcot elkövetni nem skartuk; de azért nem szunyadozok, ott' termünk, míhént eszünkbe jut; 's hamar elvégezzük tunya készületlen, és pénzetlen hazádfiaival a' szomorú játékot. Azért még egyszer mondom: kérd Urunktól az Országot, 's esedezz: hogy késő jöveteledet rossza ne magyarázza; mond-meg: hogy Úrad, az ő szárnyai, és árnyéka alatt óhajtsz lenni: ajánlj néki adót, mennyiségét azonban ne nevezd; majd én azt mérsékelni foghatom; ha ezt cselekszed, mindent megnyerhetsz, a' mit ohajtasz; mert ha kincsében bizik Úrad: Barátom! kedves Barátom! hamar elfogy annak a' kútnak vize melynek nincs forrása." Helyhaztesse magát minden tudós Laszky' személyében, 's próbáljon válaszolni Ibrahim Bassa' tekervényes, ijesztő, pénzvadászó, 's többekén igazságos beszédjére, 's nézze körül magát, hányan találkoznak most ezen vérrrel szerzett 's váltott haza unokáiból, a' kik nem a' bárdolatlan Török ellenség' földjén, hanem itt kedves Honunk' kebelében tudnának, akarnának, 's szöllőnának, félre tévén az ön' hasznot, a' Király' és a' haza' javára! a' ki így merné nyitni ajakát mint ez a' Lengyel.

Laszky Ibrahimhoz:

„Hosszassan szöllőtől, alig tudom mind elmémben megtartani; mondottad: hogy Uram nem örökségül kapta királyságát, nem is királyi vérből való, és hogy csak egy része a' Magyaroknak választotta őt Királynak; igazságod van abban: hogy Uram nem királyi vérből való, 's azért nem is mint örökség adatott nékie a' Királyság; de annál dicsőségeseb az ő Királysága, mert az örökösödés által gyakran Tiránkok jutnak a' kormányra; az én Uram, a' királyi vér férjfi ágának szakadtával, a' hosszas választási vetélkedések után az egész Országtól Királynak kiáltott; mert nálunk alatta valóiktól koronázatlanok a' Királyok, hogy a' korona által hívségeket, 's engedelmisségeket bebizonyítanak. — Magyar-Ország' koronájára ha valakinek jussa lehetne, volna a' Lengyel Királynak; mert ez Lajos Attya testvére; de a' Lengyel Király nem bátorzkodott tapodni a' Magyar szabadságot, sőt idevélő követeket küldött János Király' koronázatására; 's minthogy nálunk valamint nálatok az Asszonyi ág nem örökösülhet az országlásban a) azért mind Istennél, mind embernél nagyobb a' mi igazságunk, mint Ferdinándé. — Mondád tovább: hogy Ferdinándot a' Magyarok nagyobb és hatalmasb része vezette az Országba; igaz, hogy vagynak, kik méltán félők bűneik' büntetését, vagynak kik Lajos' halála után mindjárt Ferdinándhoz futottak; kik Lajost rosszul kormányozták, az ön' hasznot elejbe tévén a' kő-

a) Nem 1825 Magyar-Országban, hanem legi taliter congruum in Gallia, ubi Lilia non solum valant a' Törökötől is quibus Juss sua usquam est servatima.

jónak, a' kik a' véletek való békességet ellenesték. — Ezek félvén a' Magyar kemény-
séget Ferdinándhoz iramtak; latrok ezek, 's nem az Ország' Bárói! egyikik ezek között
az a' sánta Nádor, a' ki gonoszságáért fosztatott-meg fényes hivatalától; másik pedig az a'
hires Tárnok, a' ki tolvajságáért és csalásáért fogva tartatott, és ehez hasonlók. a) Ezek
nem teszik az Ország' hatalmasb részét, hanem csak egy két rossz tagját, a' kiket ha el
nem o'sontottak volna, a' köznép is kivégzett volna. Nemde nálatok is tartózkodnak azü-
kevény Perzsák, kik szüntűgy vagy félelem, vagy nyereség miatt jöttek hozzátok? — Mon-
dád tovább, megöltük a' Királyt, elfoglaltuk palotáját, miénk az Ország. Barátom! Ha
akartátok volna bírni Buda' várát, nem hagyátok volna úgy mint hagyatok, hanem úgy
valamint Kairust, Damaskust, és Rodust; de midőn mindent elégettetek, mindent eltaka-
ritottatok, semmi Uralkodás' jelét nem hagyátok, sem katonaságtokat, sem a' döntött vár
jobbításait, sem annak újabb erősségét, sőt ellenben a'serény eltakarodást tapasztaltuk;
ki itélhet másképp' minthogy ezt félelemből cselekedtetek? — Nem is nagy dolgot vittetek
végeben elfoglalván Budát, — hiszen azt tenni nem nagy mesterség; azért nem is lehetne
gyalázatos'b dolgot gondolni, mint a' Buda' vesztéjért, a' Magyarok Királya Urának ismérje
a' Török Császárt. Tanácsod, melyet adtál tisztelendő, de nem, az én Uramnak, hanem
Császárodnak; midőn t. i. tanácsod; hogy a' Magyarok' Királya a' te Urad' kesztyűje és
árnyéka alá ajánlja magát. 'S mért? tán az egyszeri Országunkba rohanástokért? tán az
néhány Szeremi kastélyok' elfoglaltatásáért? ezért kell é tán a' Magyarok Királyának alatt-
valójának, 's adódzójának lenni a' Török Császárnak? annak kell é tán bökölni, a' ki a'
keresztény Királyok köz't harmadik, erőre 's gazdagságra pedig első helyet foglal? annak
tán, a' ki Császárajtokat a' mieinkkel együtt gyakran megtörte? a' ki a' Velenceieket adó-
fizetőkké, a' Cseleket és Osztrákokat alatt-valóivá tette? Ez, ez lenne most adózó?! volt
már az az idő: midőn Mátyás Király Fridrik Császárral vetélkedett, sokkal szomorúabb
körülműllésben volt akkor Mátyás, mint most az én Uram; 's még is Mátyás' vitéz karja
győzött. — Hogy mi most Ferdinándot kikerültük, 's magunkat vissza-húztuk, azt csak
fortélyból cselekedtük; hogy t. i. nagy testű paripái a' terh, vitézei pedig a' fegyver hor-
dásban ellankadnának; ezt cselekedték a' hajdani világ Urai: Rómaiak, és minden hadi
tudományban jártosak; — azonban ma holnap Isten kegyelméből más újságokat fogtok
hallani; ugyan azért jöttem, hogy bizonyos legyek, a' véletek való barátságáról, szeretet-
ről, egybekapcsoltatásról, és békességről, hogy ezt tudván, egész erővel Ferdinánd el-
len indulhatnak, mert még eddig csak két újjal érinthették azt; a' nagyobb erőt ellenetek,
mint vadabb ellenségek ellen tartván. Most azonban barátjai akarunk lenni barátjaitok-
nak, ellenségei ellenségeiteknek; vagy tán kevés ez a' Magyarok' Királyától? midőn titeket
a' hitben tőlünk különböztöket, az Országban látszatú mindent tapodó nyomaitokért, ba-
rátsággal kínál? valóban hittem, hogy ide jövetelemmel legnagyobb örömet fogok okozni,
midőn csokély ítéletem szerint elgondoltam, mely nagy javak háromlanának reátok ezen
barátságból; de tapasztalom, hogy a' nagy kincsért hűlaadatlanossággal fizettek; midőn szem-
lélem úgy megrakva örökkel szállásom', mint a' szőkni készülőjét. — Nem jöttem én ide

2) Gyulászás szerdái; utalgatásos hűs Bálhosi István Palástos és Turzó Elek Tárnok-mesteri 's a' t. költők esküszóval al-
vást Iradály Láb. IX. Újra-vezetés Jótállat Hín. Láb. XXVIII. a' hol egyszer-mind látható a' Magyar-nyev' elkeres-
télők.

szökni, 's nem is kénnék küldtettem hozzátok; hanem jöttem, mint mondtam, hogy kedvesen fogadtatom tőletek. Gondoljátok, hogy nincs minálunk erő, 's nincsenek hatalmas Királyaink? gondoljátok, hogy nem tartják szemmel igazságtalan terjedéseket minden nemzetek? tán többet bíztok erőtokben, mint az Isten' hatalmában? emlékezettek-meg N. Sándorról, emlékezettek-meg a' Rómaiak leghatalmas' voltáról, a' kik valamint terjedtek, úgy el is enyésztek. Sapiens quisque est, qui maxima fortuna minimam habet licentiam. — A' ti urodalmaitok mind vad szabadsággal vagynak szerevze; éneek még a' fiúk, testvérek és atyafiak, a' kiknek atyjait megöldöbstedek. Új még a' Ti uraságtok, és urodalmatok, melyet Tírán módra kórmányoztok. — Nemde többször tapasztaltátok már Szíriában és Egyiptusban a' pártütést? messz're terjedő Országaitok vagynak — hová mi könnyen evezhetünk. — A' Perzsák fegyverben vagynak ellenetek a' kiktől éppen úgy félhettek, mint a' Magyarok' egyik részétől, melyet ha barátságokba vehettek; nincs mit félnetek a' tengeri csatában: mert lovassaitok hajóra nem rakhatjátok, gyalogjaitokkal pedig szemkötte jádznak. — Ha ellenben a' Magyarokkal békeségben volnátok, azok védnék egyik részét határtoknak; sőt nem csak ők, hanem Királyom is; mi több: ezen békeségre még a' Lengyel Király is meghívattathatnék, a' kinek minden Királyok köz'tt leghatalmas' lovassai vagynak. — Illy' formán nem csak barátjaitok lesznek ezek a' Királyok, hanem még barátjaikat is arra fogják bírni hogy véletek ne ellenkezzenek. — Hogy a' Velencei szászöllök, 's azok vezére' fija titeket a' Magyarokra való ütésből feltartóztatnak, semmit más nem cselekedtek, mint szent köteleességüket: mert alatta-valói a' Magyaroknak. — Nem tetszik nékem, hogy ti annyira bizakodtok, és felfuvalkodtok erőitökben; mindég mondog: tennék, mennék, mi szükség a' bizonyost jövődöre hagyni? kivált a' táboriakban, melynek szerencsés vagy szerencsétlen kimenetele az Isten' kezébe van inkább, mint a' csatázó bejнок' markában? bizakodtok sokaságtokban? mintha nem tudnátok: hogy nem mind harczol köztetek, a' ki a' csata-piaczára lép? mintha nem tapasztalnátok minden szerencsés, 's szerencsétlen ütközetek' ezerek' életben kerülését? Azért ne is bizakodjatok magatokban mások' megvetésével; tudjátok: hogy minden hadi tudományok és gyakorlások tőlünk vették eredeteket; ti pedig a' jó ágyú üntöket és sültögetőket nagy költségen keresitek, következképpén vakmerő hitelkedésével a' jövődöknek, és azok' kérkedő előadásával nem más cselekszel: mint a' bizonytalanság' tágos mezején legeltetett vágyódó elmédet. Az adóról pedig, hogy halgatnók; többször mondtam: mert az én Felsőes Uram 's Királyom inkább lovaszszának engedí Országát, minthogy azt néktek ellenségeinek adódzóvá tegye. Azért ha nem kedves azon békeség mellyel kínállak, — bocsásjatok — 's tegyétek bátorsággal azon utat, mellyen jöttem. — Imé mind szabadsággal, 's tántorithatatlan állhatatossággal tagadta-meg a' pogányok' adó-fizetését Laszky; úgy hogy méltán lehet csudálni, hogy mint Jóvius mint Istvánfy, mint ezek' követőji nemzetünk' gyalázatjára igazságtalanul mázolja, annak megadását.

Sok ideig ült Ibraim szóatalan elmélkedvén Laszky' mondásain, végre megszólamlá: „Üljünk közelebb egymáshoz, értekezünk, de tegyünk félre minden dagadozást, és felfuvalkodást. Csak mond-meg: miért engednők mi Magyar-Országát Uradnak minden haszon nélkül? 's mi szükségünk van nekünk a' véle való szave-kapcsolattásra? hiszen a' mi Urunk' tulajdona az; — a' kivel pedig ő barátságban és szövetségben van, annak csak egy

hajszállal tett megbántását keményen szokja bosszúlni. Ha Uradnak adjuk Magyar-Országot, 's véle össze kapcsolatunk, nemde mindenkor készen kell lenni akaratjára? mert a' szövetség' ereje által baráti lennének barátjainak, 's ellenségei ellenségeinek; — most kivált nagy segítségre volna szükségtek Ferdinánd mint Magyar Király ellen, hát még annak Németjei ellen? a' kik a' ti világtok' nagyobb részét özünként előntötték, azokat használja Császártok, azokat a' Franciaák, azokat a' Velenceziek, a' midőn valamely hős tettet akarnak végbe vinni, ezen nyughatatlanság pedig ez költség, nem egy holnapig vagy esztendőig tartana; miért kellene ezt cselekedni Uramnak Királyod eránt, minden haszon, tisztelet, fellebb valóság megismerése, 's adó fizetés nélkül? és ez egyedül csak Urad' pusztá barátságáért történjen? drága barátság ez, nem veszi-meg Uram. — A' te Királyod pedig ki ellen hozhat segítséget? tán Kiczel Bassa ellen, hiszen messze van tőle; 's mi-csoða segítség kell nekünk oda? minekutánna már fele országát elfoglaltuk; Mezopotámia már a' miénk, annak a' fő Városában Beuriban tizenkét nap nyugodtunk, 's el is töröltük volna már rég' őket, ha egy vallásúak nem volnának velünk; ki ellen lesztek tehát segítségünkre? furcsa kívánság: — Magyar-Országot mely tulajdonuk Uradnak adjuk, 's annyi ellenségtől védjük, egyedül a' barátságért? Csak mond-meg: ha ti volnátok hatalmunk' bírásában, mi pedig Királyod' nyomorúságában, 's követeket kiküldenék hozzátok, azt kérvén a' mit te, mit csinálnátok vélek? felakasztatnátok bizonyossan; jól emlékezünk Lajos tetteről, mit cselekedett N. Urunk Sklávájával, a' ki hozzá semmi rosszat nem vivén, mind követ küldetett; de már megadózdott; — szegény Király! — sajnálom személyet! — csak azt csudálom: hogy mértél okos ember létedre ide jönni bátorság levél nélkül, és pedig olly' kemény megátokodott szívvel 's egyedül drága portékád árulása végett? Fogadd tanácsom: tiszteld Uramat, igérj adót néki Királyod' nevében; — akkor bizonyos lehets Urad' szerencséjéről, mert kültömben foghatod tapasztalni: hogy sem János, sem Ferdinánd leszén Ura Magyar-Országának. — Láttad tán az útat, mellyen mentünk Országtokba? úgyé kevés fő maradt? de most a' midőn Urunk akarja; két Király ellen két annyi erővel fogunk indúlni; Budát Konstantinápolyá tesszük, 's ott . . . ott a' Tatár Csárokat Lengyel-Országba küldjük néhány Törökkel; 's megfogja mutatni Uram nagy hatalmát, mellyhez hasonlót sem nem látott, sem nem hallott, sem nem olvasott, sőt nem is olvashatott senki. Csak nem én most Török szokás ellen szólottam veled, mert nekünk szokásunk röviden szólni, és hosszasan cselekedni." Ezeket mondván nevetett. Igaz is: hogy a' Törökök az Ázsiai nép' szokása ellen rövideden szólnak, de ezt gonosz cselekedetekben rá-tudják: a' minék bő példáit adták a' múlt századok.

Laszky a' Bassához:

„Megörültem előbb, hogy egymáshoz közelébb álltunk, gondolván; most már eleget tesszel Uram' várakozásának, 's alkalmaztatva fogsz cselekedni kiküáltott hírednek 's nevednek; 's imé tapasztalom: most is csak kérdés Urad' nagysága, Királyom' csekélysége, 's az adó forog szünet nélkül ajkadon. Nem is kellene már magamat farszatani ezen tárgyak' czáfolásában — de még is szöllok szokástok szerint röviden: minden szorgondos gazda midőn nyáron fát szedget, nem azért szedi egyedül azt, hogy akkor használja, hanem

F.M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

leginkább hogy télen menthesse magát a' hidegtől; nem azért vetünk, hogy mindjárt arassunk, — meghalnak sokan minekelőtte fáradságok' gyümölcsét kóstolhatnak; — azonban hogy minden ember kedve szerint élhessen, szükség tehetségét iparkodva használni: hogy most Uramnak szüksége van barátságokra, segítségekre, 's össze-kapcsolatásokra, azért tán megvetendő a' Magyarok' Királya erántatok mutatott hajlandósága? 's csak azért hogy most néktek hasznót nem hajthatónak látszik? micsoda haszna volna a' barátságnak, békeségnek, ha ez csak egy idő szükségire terjedne? bizonyval semmi; mert illy formán egy rész nyerhetne csak, a' más tetemes károsodásával. A' valódi barátságok, és békeségek, frigyek és szent kötelek a' jövődőkért kötöttek, 's azért hités levelekkel és esküvésekkel erősítettek. — Mondottam imént: uradalmatok' terjedését a' keresztény Fejedelmek' nagy megbántásával, és sérelmével történtek; mondhatnak többet is; ha el nem hitelnéd magaddal; hogy én téged' fenyegetéssel akarnálak a' békeségre hozni; vagy vélnéd: hogy kis ujjomból szoptam. —

Mint hogy bátorság-levél nélkül jöttem hozzád a) igaz, tehetsz velem a' mit akarsz; de mivel én messze hírelt emberségemben 's jószívűségemben bizakodtam, a' nélkül is el mertem jönni; annál is inkább hogy Galliában léteimkor hallottam felőled: hogy te több fogoly Magyarokat, kik Lajos mellett Császárod' 's ellened hadakoztak, nem csak szabadon bocsájtottál, hanem azokat paripával, ruhával, sőt pénzzel is megajándékozva eresztettél vissza szeretett Honjokba; melly ez előtt hallatlan' cselekedet néked nagy hirt 's nevet szerzett egész Országunkban; én pedig annál inkább is hízékedtem magaimnak jószóddal 's emberségeddel, hogy nem fegyvert ragadva, hanem békét 's barátságot keblembé hozva, mellyet néktek igen kedvesnek gyaníték, jöttem hozzátok, éppen nem véltém szükségnek az említett levelet. — Hallottátok: hogy a' Francia Király, a' ki Császárunknál fogva tartatott, megszabadult? és hogy két fiát zálogul hagyta ott? ennek most legnagyobb gondja fia' szabadítása 's azért el is vette most az Ángoly Király' leányát, hogy annál erősebb lenne a' Császár ellen; mind a' két Király múlt Szeptemberben küldött követeket a'hoz a' Királyi Hercegek végett, és minthogy a' Francia Király Burgundiát, és Picardiát nem engedheti a' törvények ellenére ígérete szerint a' Császárnak, azért magát kötelezi 300000 arany tüsténti lefizetésére, csak gyermekei megszabadulhassanak, és az említett birodalmakra jus ne tartassék. — Hogy ha a' Császár keveselné, két két tanára léssen bízva minden részről a' dolog' bővebb vizsgálása; a' Francia és Ángoly részéről a' Lengyel Király választatott biztosnak; és ha vagy ennek, vagy a' Császárnak illetlen dolgoknak látszanék a' Francia Király' fiaival kereskedni: küldjék ezeket keresztény szeretetből vissza, és ekkor légyen egész Olaszország a' Császáré, 's koronáztassa-meg magát valódi törvényes Császárnak; mert ekkor a' Francia Király ezen barátságért Mediolánumot és Neapolist örökösen által fogja engedni, és öregbik fiának fogja adni Országát, maga pedig a' Töröküktől szándékonik országot foglalni, 's ezek tíz esztendő alatt megtörténése végett szárazon és vizen minden ereje össze gyűjtését parancsolatai által kinyilatkoztatta; Franciaország' gazdagságát, ha nem mondok is tudod, minthogy 1400. kikötő helye vagyon, és ha csak mindenikről egy hajó indulna, hány milliómok jönnének-bé esztendőnként, kön-

a) Csaklataink ismét János Lás. XXVIII. sz. old. Hieronymus Lengyel Király bátorság-levelel a' földi Elezáróknak.

nyen elgondolhatod; annál is inkább hogy alatta-valói, annyit fizetnek, a' mennyit azoktól óhajt; jól tudják ezt a' hatalmat és gazdagságot a' Velenceiek, tudakold csak őket. — Az említett czél' elérésére 200000 aranyat ajánlott esztendőnként az-Ánglus, és ha ez el-sül talán még a' holtak is ellenetek támadnak, mert a' Francia Királlyal azok is megindulnak, a' kik különben mozdúlni sem szándékoztak. — A' Királyi Hercegek bizonyos'b szabadulása végett az Anglus Király is 260000 ducat adósság' elengedését ajánlja a' Császárnak. — Az Abyssiniak követeket küldöttek, a' Perzsák kérnek és intnek bennünket: hogy hajjatok szílat se engednök emelkedni határainkon. Jó reménységben vagynak: hogy csekély erővel elfoglalják Egyiptust és a' tenger' tájékát, ha csak egy kevéssé is szemmel tartanánk Uradat; — de miért számlálom ezeket? hiszen te mind'jobban tudod; 's nem is azért mondom: hogy én ezzel mind téged' mind Uradat, a' kik mások' rettentésére vagytok, rémíteni akarnának, és ez által Uram' barátságára vonni; hanem egyedül csak azért: hogy megismerjétek bennünket igaz barátotoknak, és hogy néktek inkább segítni mint ártani vé-rünkkel is készek legyünk. És valamint most nekünk szükségünk vagyon reátok, (mert ellenetek, és Ferdinánd ellen egyszerre táborozni sok) úgy bizonyos lehetis benne, hogy néktek is téveszen reánk szükségetek, mert már fa-tűvében vagyon végya a' fejsze. — Hatalmatok ugyan nagy a' mint mondád, és jöllehet azt minden másokéknak elejbe tedd is; még sem a' ti, hanem az Isten' kezében van a' győzedelem: hatalmas volt Dárius N. Sándor ellen, hatalmas volt Crézus Cázrussal össze vetve, még sem úgy volt ám az Isten' akarata, mint a' vakmerőn bizakodó akarta: mert Dárius számlálhatatlan táborát N. Sándor kevesed magával megfuttatta. Tatárookra is utálsz? hidd-el barátom: nem jó tanácsból szorították egy napra minden erő; de ez nem tárgyunkat illeti. — Mondád: hogy a' Töröknek rövid szállása, 's hosszáig keze volna, és hogy szokásod ellen szóllottál oly hosszan egy dologról, t. i. az adóról; megmondottam már többször, hogy tőlünk semmi adót nem kaphattok; hanem ha akartok tiszteltetni, a' mint mondjátok Uratok felől: hogy ő úgy is inkább tiszteletet, hogy sem hasznót keresni óhajt; azért adjátok mind azt vissza a' mit Lajos bírt, 's a' mit elfoglaltatok Magyar, Horvát, és Tóth-Országokból; akkor fogja Királyom Császárodát tisztelni, ő hozzá mindég mint nagyobbhoz tisztelendőbbhez fog irni, és Tütorjának fogja isméri, 's így foghattok tiszteltetni, 's nem különben; de adórol ne is álmodjatok: mert gyapjából fejszét nem kavácsolhattok. — Ha az elfoglalt földeket vissza adjátok Uramnak, hármias haszon vár reátok: 1. A' Magyarokkal való békeességnek, barátságának, és segítségnek bizonyossága. 2. A' tisztelet mely által a' Magyar Királyok ötlet Nagyobbjoknak és Tütorjoknak fogják isméri. 3. Hogy nagy léssen híretek a' 's által ke-reasztény világban, 's megtörténhetik: hogy letesszik erántatok mutatott gyűlölségeket, 's békeességben lépven véletek, a' mi Uram' közben-járásával igen híhető. — Ugyan azért: okos ember vagy: 's hatalmas a' Császárnál, iparkodj mindent jól elintézni, hogy méltán mondassál: parancsoló parancsolójának, 's kormányozó kormányozójának; — jól megfontold mellyeket mondottam — 's féjled azon setét felhőket mellyek mindenfelől fejetek felett rettentően tornyosodnak. — Használd Uram' benned helyzetetett bizodalmat, — megengedj hosszas beszédemért."

Ibraim:

„Csudáltad tán imenti mosolygásomat? azt nevettem: hogy ti a' mi kezeinkből óhajtatok elfoglalt Országaitok' vissza-adását, tudjátok-meg: a' mit mi egyszer körmeink köz kapunk, azt jobban megőrizzük mint a' sólyom madár; mert inkább elhagyjuk kezeinket vágni, hogysem az abban szorított prédát kiadni. — Nincs különben úgy kell lenni: akár mennyi eső legyen, azt a' földnek felkell fogni, úgy akár mit beszéljenek nekünk is a' követek és szószölkök, ki kell halgatni. — Elfoglalt országaitokat akarjátok? Belgrádról álmodoztok? Barátom! én valamint minden Bassa jót a' rosszal egyetemben tartozom legnagyobb rettegés köz't Uramnak kijelenteni, azért ezeket is megfogom nékie mondani; légy azonban jó reménységben, minthogy olly' nagy bennem helyheztetett bizodalommal jöttél. Jó éjszakát.“

XXIX. Dec. mely éppen Vasárnapra esett, meglátogatta Gritti Lajos Laszkyt, 's kifejezte a' Bassától nyertt szabadságot, mindent ismételt a' Bassa' szája után, a' mit csak annak szóllott Laszky; és hogy ő is dolgozna az adó' megnyerésében, vett parancsolatját kijelentette. Minekutánna több ideig okoskodtak volna mondá Gritti: „Jól cselekszitek, hogy erősen tartjátok magatokat az adó' tagadásában; én is elmegyek hólnap a' Bassához 's minden okokkál főgök' iparkodni, hogy őt' lebeszélhessem.“ — Több okokat felhordtak ekkor az adó-fizetés' lehetetlensége' vitatására, nevezetesen: a' Francia segítség és barátság elvesztését, János Király' alai' valói szeretete' csüggedését, 's minden barátjaik' elidegenedését, 's több e'félékben egyeztek-meg az adó' mentésére. 30. Dec. semmi különös nem történt. 31. Dec. meglátogatta ismét Gritti Laszkyt, 's elmondotta hogy semmit sem végezhetett a' Bassával, mert éppen beszélgetés' idejekor nagy hideglelés lepte-meg, 's csak azt mondotta: „mond-meg a' követnek: hogy én nem bátorkodtam az elfoglalt Országok' vissza-adása kívánását Uramnak kijelenteni, félvén annak haragját.“

(Folytatása következik.)

6.

Á l o m.

Törődék.

Földi létünk' fő boldogsága a' tiszta barátság. Drága kintse ez a' Halandónak. Két szív egyé' olvadása, mellynek alapja a' Virtus' köz egyessége, tiszta öröm sugárokat lüvel ránk éltünk' szomorú esetiben. Egymás akarattját tudni; az örömben kölcsönösen valamint a' kedvetlenségben részt venni: neveli a' megelégedést, édes vigasztalást nyújt a' szenvedésekben. Foszál-meg az okos valót a' szeretet' viszonyos érzésétől, nézd, lessz é nállánál szerentsétlenebb teremés a' földön! —

Hál az Egeknek! töllem sem tagadták-meg ezen nagy kincset, fájdalom! talán csak azért, hogy a' barátság' tiszta örömeit megköstölván, annál érezhetőbbé tegyék atól való megfosztatottságot. — Barátom, kiben a' fényes erkölcs, szép lélek, szép elme egygyesülve valának, élte' tavasszán virágjában, minckellette gyümölcsöt termett volna, megszűnt lenni! Vérsze szívem' esetin; megdobbanva tevérem keskeny hajlékába; reszketve kísértém a' Temetőbe; gondokkal el-telve bocsátám a' setét sir' nyirkos üregébe. Könnyekkel áldoztam gyász-halma felett, a' barátság' utolsó adóját híven le-téven. — Haldoklása közben halavány ajka rebegett utolsó szavai: „Túl a' síron ismét meglátjuk egymást“ foglalák-el gondolkodásomat. —

Gondokkal el-telve merőn állék boltya felett, míg az est a' Zéphir gyengéded szárnyain lebegve, elborítá láthatárunkat. A' Hold' halavány világa; az esti csend; csonkult létem' érzését még inkább nevelték. — Fel-serkenté ezen andalgásomból a' Toronyba lévő óra, mely éppen 11-et ütött. Sir-dombjára borulék még, — 's egy két pár forró könnyeim' sirja' penészes güröngyeire való hullatás után, egy Isten hozzádot mondván, haza ballagtam tele épekedéssel, 's jüvendő állapotom felől való gondolkozással; sok hánykodásim után végre az álom, midőn semmivé léteimről gondolkodván, egy titkos iródatat értek magamba, szemeim' befogta, 's bádjadit tagjaim a' nyugalom' ölébe, elszenderedék. —

Nyugvásom közben elragada képzelődésem, külömbféleket álmodtam, sok helyeken jártam álomban, sok titkokat láttam; de mindazokból midőn felébredtem, csak e' következendő töredékek jutottak észembe:

Úgy tetszett, mintha megholt barátom földi része' gyász-halmán ültem volna, gondolkodásokba merülve, midőn egy felhő észrevevetlenül körülfogta. Láték nem sokára felém közeledni egy Véd-Geniuszt mosolygó tekintettel, mely jelenés engem' nem kicsiny zavarodásba hozt. Barátságosan szólítá meg, mely által egy kívánság megbátorodtam — „Barátság, szeretet, halandó! semmit se félj“ — de én méltóságától elfogodva vagy két lépéssel hátrább vonóltam, ekkor közelebb jüvén hozzám, 's vállamra téven jobb kezét, de a' mellyet én csak láttam, 's csak mint gyenge szellőt úgy éreztem, így folytatá beszédét hozzám: „Barátság, szeretet, halandó! e' két össze minket veletek, a' szeretet azon nagy lényben, mely van a' földön lévő legkisebb valótól a' Szérfig, 's az Istenségig, legfőbb szemet teszi. — Keskeny határok közé szorított eszméretetek' oka gyarlóságotoknak, mik kik felsőbb világok' boldogabb lakosai vagyunk, a' titkok' országába béliáthánakunk; 's tartsd te szerencsédnek társaságomat, hihetetlen dolgokat fogok néked mutatni.“ — Nem sokára egy egészen előttem eszméretlen, és még nem is képzelt helyen találám magamat. Egy kies mező; benne minden az ifjú Tavasz formájába; sohol semmi felhő dítsd egén; Paradízsom; szívünk' gyakori vágyainak valóságos Eliscuma. 's legelevenebb képzetek is hasonlót nem teremthetnének. Itt mondom ez dicós helyen megállapodánk. Földi léteimet fejedve, Éden Polgárának véltém lenni magamat; — de testem durva masz-szája ottan ottan észembe juttatá por-cédénybe rejtett mennyei díszem' szabad nem létét. Körültem azonban láték számtalan árnyékokat, kik vakmerőségemet láttatnak vala szememre hányni, hogy halandó létemre a' boldogult' Lélek' országát haldogratni mérészem. — Mint a' Zéphir' suhogása a' róza bokrok közt, olyan forma vala ezeknek is mozdulások. Ór-angyalom bátoritá engemet, mondván „bántásoktól semmit se félj, — erre való hajlandó-

„ságot már egészen le-vetkeztek.“ Bámulva szemléltem a' több árnyékok köz't megholt Barátomat, ki Mihelyt meglátott tárva tartott karjaim közé szalada. Egek minő csuda! midőn forrón dobogó szívemhez szoritottam volna, semmit egyebet egy kis gyenge szellőnél nem éreztem! Abrázát' vonási szelídek, tekintete derült vala. — Ne csudálkozz, így szólla ő, földi létem' boldogságának volt részesé rajtam, sőt inkább fejed-még, miként juthattál agyagba zárva, e' boldog vidékekre? Én Geniuszomra mutaték, ki megelégedve szemlélte szívem' forró ömledését. — „Nem képzelheted ezen ország boldogságát,“ — így folytatá szavait, „ha Thronuszt tennél is fel-jutalomul a' fel-világban, ha tudnám hogy „milliók' sorsa függene is tőlem — hidd-el Barátom, nem cserélnék. — A' vissza élesek, „mellyek vagynak az emberek köz't; egyik a' másik boldogságának horgas szemekkel való „nézése: az alacson részre hajlás, melly annyira elharapodzott, hogy kevés van, ki szíve' „valóságos érzéséből cselekedjen valamit: — hidd-el vissza borzasztanak engemet! — „Sokszor láttam az érdemet a' porban heverni, 's a' hasztalan munkátlan éltü henyélt ma- „gos palotákban tombolni. — Sokszor láttam a' Törvény-Székeken az igazságot kötyösve- „tyéltetni, 's az igaz' ügyét istentelenül meghamissítani. — Nem, Barátom hidd-el, nem „kiváncsozom országotokba. Nem mondom én azt, hogy a' virtus maga magába fel-ne ta- „lálná méltó jutalmát; de az igen híjjános. — Nem erősítem, hogy a' világtól üzőbe vé- „tetett ártatlan néminémű részét a' boldogságnak tulajdon kebelébe fel-ne lelné; de az „csak kevés része annak, melly van az halottak' országába.“ Nagy figyelemmel halgatám barátom' szavait, 's csak nem mindeniket helybe hagyám. Láték azonban nagy méltóságú árnyékokat, kiknek tekintetekből is észre vevém, hogy nagy emberei voltak a' fel-világ- „nak. Geniuszom inte, közzelednék feléjük, 's szemlélnők közlelebről. — Hozzájok me- „nénk, de én csak oldal-félt távolatska állék-meg tőlök — barátom mondá, állanék kö- „zelebb, minthogy itt nincs oly különbség, mint a' fel-világban, hány lépésnyi távolyságra, „vagy mellyik kezek felől állunk a' nagyoknak? kérdém Geniuszomtól, ki ott kézből az a' komoly tekintetű, kinek homlokán csendesség uralkodik, 's szemei mélyen felszűznek? Napoléon, felelt Geniuszom, ki a' fel-világba oly hatalmas vala. Még több nagy tekintetű árnyékok is voltak, kiket rendre akarék kérdezni, 's szerettem volna tudni, kiknek bol- „dogult árnyékai lennének; de szót hallék köztök, 's oda figyelmeztem, hihető az előtt be- „széllettek együtt, de a' mellynek én csak a' végire érkeztem oda, 's akkor ezeket hallám Napoléontól: „Valójába ki nem tudom fejezni azon való örömet, hogy a' fel-világ' lár- „máiból e' boldog vidékekre juthaték. Nagy személyt jáltzám az igaz; — milliók hódol- „tak hatalmamnak; — a' szerencse a' millyen hív, gyakran éppen olyan pártos vala: ha- „sonló vala éltém az álomhoz, melly gyakran arany hegyeket képezet velünk, máskor da- „rabs és meredek kőszirteken hordoz.“ Erre fel-szóval kiálták a' körül-álló árnyékok: „Az élet csak álom, a' Siron innen, csak itt van boldog nyugalom.“ Szélmódjára su- „hogott a' levegő, 's mind eloszalának. A' közben mondák: „itt az Idő.“ — Szomorúan ál- „lék Véd-Geniuszom, 's barátomtól is elhagyatva; 's ezen való epekedésem köz't felébre- „dék, a' mikor valósággal elhítetém magammal, hogy ez nem egyéb — hanem csak álom vala. —

Kelemen János Kolozspátról.

7.

A' régi, és mai Poésis között való külömbsegről közönségesen.

Az emberi nemzetnek pallérozódása Európában, a' Históriainak útmutatása szerint, egymástól alkalmasint két egyformán távol lévő időszakaszokban kezdődött: **de formájára, és folyamatjára nézve, mind a' kétszer egymástól sokat külömböztet.** — Történt ez, először azon országban, a' melyben a' Hellenek, és Pelasgusok laktak: másodszor pedig azon Német-eredetű népek között, a' kik egyszer-mind többnyire minden mai Európai Státusoknak fundálói voltak. — Ezen két időszakaszokra nézve, a' Literátúra is két fő részekre, **együttmívelés és a' Literátúra szokott felosztatás; ha színtén, annak állat-részei, külömböző nemű elementumokból álljon is.** — A' régi Literátúra' yenge Ifjúságának epokháját, a' Görögök' Hérisi századjaiikban; a' mainak pedig a' Vitézi-időkben (Ritterschaft, Chevalerie) kell keresni. — Mind a' kettőnek a' következő századok' erköltsére, gondolkozása' módjára, és karakterére, következésképen, a' Poésisére nézve is, bizonyos, és meghatározott befolyása volt.

Ezen két epokhában, sok dolgok találatnak olyak, a' melyeknek egyformaságok szembetűnő. — A' társasági rend, mind a' kettőben szembetűnőképen tökéletlen volt. — A' törvényeknek helyét, az etáhatalom foglalta el, — az igazságtalanságnak, és bosszúállásnak, csak egyedül a' személyes erő vethetett gátat. — A' közönséges tudatlanság miatt az emberek, a' rendkívül való dolgokat szerették és betsülték; minden testi tulajdonságok, főképen pedig a' bátorság és vitézség, nagy becsben tartattak; mivel azokra leg-nagyobb szükség volt; — az indulatok elevenek, erősek, és meghatározottak voltak; tudtak szeretni az emberek és tudtak gyűlölni, *) a' barátságos nevezéskületés szentebb volt, a' bosszúállás engesztelhetefénebb; a' szükség azokat neminémüképen igazságossá tette. A' Históriainak ezen két epokhájában, a' melyeket úgy lehet nézni, — mint Görög-ország' és a' közép-századok' társasági pallérozódásoknak hajnalát, — a' népek poétai elmével bírtak; a' képzelő tehetség, és érzékenység, a' melyek mindég az okosság előtt szoktak kifojtódnai, akkor még a' magok egész ifjúi erejekben, és frisseségeikben voltak; a' természet, és társaság, a' magok ifjúságoknak bélyegét hordozták; sőt magának a' világnak is poétai tekintete volt. Az első próba-tételek, a' melyek egyet-értés által, és közönséges hasznú tzeiből történnék meg, a' messze földre való hadi-úztatások (expediíciók) az

*) Az emberi nemeknek nagy pallérozódása, — az ellenkezőben, a' ruhában való beállódása, a' testi gyönyörűségében való elmerés, a' lelket, testet, a' következképen az lelküket is lassan lassan elphozhat megölni, — szétválaszték, és légy-mellegé teszik, mígleg végre a' Nemzetek, a' mint Liviusa szól, azon időkre jutnak, a' melyekben — nec vitia sua, nec remedia pati possunt.

elmébe mélyen behatottak, — a' Poésisnek kedves matériájivá váltak, — és magoknak a' verseknek is, különös színt, és formát adtak. A' régi Literátúrában, az Argonauták', főképen pedig a' Trójai háború volt az a' nagy vázson-tábla, a' melyet a' Görög- és Látziumi-Poéták, gazdag és pompás himvárrásokkal ékesítettek-fel; sőt még a' mivészek is ezen tárgyat külömb külömbféle formákban adván elől, úgy nézték azt, mint mivészeknek kimeríthetetlen kútfejét. — A' Spanyol-Országi, az Ásiai, és Áfrikai Saracenusok ellen való háborúknak, a' közép századokra nézve épen ilyen hasznok, és fontosságok volt.

A' régi görög-Hérosok', és a' közép-századokbeli Vitézek' századjak, illyekben hasonlitanak egymáshoz; — a' külömbözések pedig egymástól még számosabbak, és szembetűnőbbek. — Az Argonauták' expedíciója, és a' Saracenusok ellen volt háborúk között, — a' Trójai háború, és a' kereszties háborúk között, felette nagy a' külömbbség, sőt né talán egymással épen ellenkező, a' föld, az éghajlat, a' fegyverek, a' szokások, az uralkodó gondolatok, a' társaságos és házi-élet 's a' t. egymástól sokat külömböztek. — A' történeteknek külömbbsége ugyan is, a' melyet a' régi, és új Literátúrában, a' Poésis' fő-feltételeinek (themainak) lehet tartani, — szükségesképen ezen két időszakas' Literátúrájának, nevezetesen a' Poésisnek karakterében, és elő-adása' módjában is, nagy külömbbséget okozott, a' mely mint a' képzelésnek (imaginatio) leánya, külömböző időszakokban maga magától is külömbözik; mivel a' képzelés, a' századokhoz, a' tájékhöz, a' helyhez, az ég-hajlathoz, a' társaságos élethez képest 's a' t. (a' melyeket úgy lehet nézni, mint az általa teremtett szüleménynek elementumait) a' maga munkájára, külömböző bélyeget vagy karaktert szokott ütni. — Valamint a' Poésis mindég a' társaságnak bizonyos grádusú palléroződését mutatja; úgy szintén, ha valamely század', vagy akármely Nemzet' Poésisének karakteri-vonásait akarom tudni, és meg-esmérni, erre néve megkívánatik, hogy előbb, az említett palléroződés', vagy civilizáció' grádicsait esmérjem és tudjam.

I. Lássunk tehát á.) a' Vallásnak, β.) a' társaságos életnek, γ.) az Aszszonyok állapotjának, ezen két idő-szakaszokban, egymástól való palléroződési külömbbségekről, úgymint a' melyek, a' régi Poésisnek a' mostanítól való külömbbségét nem kis mértékben eszközlötték.

II. Miben áll valósággal ezen két Literátúrának egymástól való külömbözése.

á.) A' Görögök' vallása kitettzöképen poétai volt; mivel az, a' természet erejének megzemélyesítésén (personificatióján) fundálódott, a' melyet valójában tiszta anthropomorphizmusnál, (ember formára való kiabrázolásnál) *) nem egyénekné lehet tartani. — A' Görögöknek Isteneik tulajdon magoknak a' Görögöknek Ideáljaik voltak. — Az Istenségről való gondolkodás módjában, avagy annak representatiójában az ember, a' maga látási-érzési-és itélettételi szokásától egészen soha se szabadulhat meg; a' mi értelmi (intellectualis) és morális természetünkből, némely vonásokat az Istenségnek szoktunk kölcsönözni. — A' Görögök a' magok Isteneiknek emberi formát, és indulatokat tulajdonítottak; a' természet' Objectumainak mindenik Classisára vagy rendjére tartozó

*) Εὐαὶ ἀνθρωπίνος ἄνθρωπος, és μορφή forma, kép.

dolgokat, egy erővel, fizikai szépséggel, értelemmel, szabadsággal, kívánsággal, és indulatokkal felruházott Valóságnak gondviselése alá rendelték. Ez a vallás a képzelésnek (imaginationak) teremtő erejét hathatósan előmozdította, a mennyiben bizonyos meghatározott vonásokkal és tulajdonságokkal bíró individualis Valóságoknak teremtetésekre adott alkalmatosságot, az érzéki világot kiterjesztette, szépségtelte, és lelkesítette, — az érzékenységek, és testi gyönyörűségek Birodalmát, nem hogy erőtelentette volna: sőt inkább az azokkal való élelét sokszorozta, és minden tekintetben a Poésisnek kedvezvén, annak szerentésés folyamatjára, újabb újabb eszközöket szolgáltatott.

Ellenben a keresztény vallás, *morális, és metaphyzikai vallás*, a melyben semmi poétai dolog sem található, és inkább az okosságot, mint a képzelést foglalatokodtatja. A közép századokban a pogány vallás' ceremóniáinak, szokásainak egy része, a keresztény-vallásba bé-csúszván, és azok annakutánna ehez alkalmaztatván, a külső érzékenységeket ébresztő formát adtak ugyan annak, mindazáltal a természetét meg nem változtathatták. — Az a világ, a melyet ez a vallás az emberekkel megeméretet, mindég az Ideák Országa fog maradni. Az a kútfő, a melyből ez a vallás foly, az a Valóság, a melynek imádására tonit bennünket a' ezél, a melyre igyekszük, és eszközök, a melyekkel él, az ellenségei, a melyekkel tusakodik, a' jutalmak, és büntetések, a' melyek parantsolatjait követik, mind ezek egyformán immateriálisok, és láthatatlanok.

Mi reánk az újabb időbeliekre nézve, a természetben minden Valóságok, a' fő, bölts Valóságtól származott változhatatlan törvényeknek vagynak alája vetve, a' melyeknek engedelmeskedni tartoznak. A' természet mi reánk nézve mindég változó, és mindég ugyan az; mindég mozgásban van; és mindég megmarad. — Meg-bor zadunk, midőn a' természetnek lételéről, tartósságáról, egyformaságáról *gondolokunk, és annak mélységes átkaiból keveset vagy semmit sem foghatunk meg.* A' mai Poésisbe tehát hogy hogy ne lehetne inkább valamely *szomorú*, mint eleven vonásokot, inkább valamely felségest (sublimét), mint együgyű szépséget tapasztalni? Ellenben a' Görögökre nézve, a' természet élő, és lelkes volt, és hozzájuk hasonló valóságokkal volt megtelve. Hogy ne lehetett volna tehát, az ő Poésisek individualis, és élő elevenséggel bíró? *A' Poésis ugyan is, akármikor is nem egyébb; hanem maga a' kifejezések vagy expressiók által megszártt, és ideálisit természet, a' melyben valamely nemet él.*

Ennekfelette a' keresztény vallás, egy Szent-könyvben foglaltva lévő igazságokon fundálódik: a' Görögök, és Rómaiak' vallása pedig csak üres mende-mondán, jobban vagy kevésbbé bizonytalan szájról szájra általadásokon (traditiokon) épül, a' melyek csak a' ceremóniáik, ünnepeik, és vallásos emlékjeleik (monumentumaik) által tartattak fenn, és Papjaiknak emlékező-tehetségeiktől függöttek; 's következésképen a' Poésis' és szép mesterségek' szerzésében (compositiójában) a' szabadság nagyobb volt, mint a' maiakéban. — Ezeknek Poétáik, sokkal könnyebben, és szabadabban változtathatták a' történeteket, és gondolatokat, mint a' keresztény Poéták. A' Keresztényeknek fellyebb említett régi és szent könyve, a' mely hiteknak fundamentom gyanánt szolgál, az újabb Literatúrára különös bélyeget (charaktert) ütött; olyan bélyeget, a' mely a' Poésisre nézve, nem igen kedvező, főképen a' nyomtatás' mesterségének fel-találásától fogva. — A' természetnek helyét a' könyvek, és azokból merített gondolatok foglalták él; az em-
F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

berek a tárgyaknak, vagy Objectumoknak eleven képét, nem egyenesen a természetnek elő-könyvéből; hanem megholt betűkkel íratott könyvből költsönözik; a helyett, hogy az eredet (originál) tanálnák, az eredetimáshoz (a Copiához) ragaszkodnak. — Azok a léngészű emberek, a kik a mai időben munkáikkal magoknak hervadhatatlan koszorút fontak, és a nagy Poétai névre méltók, kétség kívül kiasebb 's nagyobb mértékben, a természettel szoros barátságban éltek; mindazáltal még ezek is a 'könyvek' országában sokszor mulatozván, efféle nyomdokaikat egészen el nem titkolhatják. — Ezeknél minden kevésbé friss, kevésbé eleven, és kevésbé individualis mint a régi Poétáknál, azonban a régi világ az újabbnál, a Poésis mély bé-hatásának bé-fogadására is alkalmasabb volt.

β.) Az említett két Epokhában, a társaságos élet, és ennek formája, még talán sokkal különbözőbb volt. — A régi Státusok a személyes rabszolgaságon fundálódtak, a mai Státusoknak pedig a polgári szabadság a fundamentoma. — Az elsőbbségekben, legalább a közönséges társaságokban igen nagy politika szabadság uralkodott; azok a kik a polgárok' rendjére, vagy Classisára tartoztak, a főhatalomnak meg meg annyi egyes részei voltak, és az igazgatásban mindnyájan részt vettek. — A legnagyobb, és fő kötelességeiknek, a közönséges dolgokat tartották, nagyobb részent magokat egyedül annak adták, és ezen foglalatosságok' folytatásában, a kézi-mesterségek által, (a mellyeknek gyakorlása egyedül a rabszolgák' kötelessége volt *) legkevésbé is nem akadályoztattak meg. — Az utolsóbbakban, avagy a mai Státusokban nagyobb részent a polgári szabadság csaknem egészen elenyészett: egy fő, egy ember ül a kórmányon, a többiek pedig nem egyebek; hanem annak az akaratiának engedelmes eszközei, és hűséges végrehajtói, — a közönséges dolgoknak csak azoknak kevés számára nézve van fontosságok, a kik igazgatnak, a többiek egyedül a magok bajokkal, a magok hasznoknak keresésével foglalatoskodván, magokat a mekhánikai munkákra adják, a melly által magokat táplálják, és a nemzeti gazdagságot előmozdítják; a magok állapotjoknak bélyegét hordják inkább homlokokon, mint pedig a nemzeti bélyegét vagy karaktert; — azok a gondolatok, a mellyek mindennapi foglalatosságaik által elméjükben gyökeret vernek, sokkal erősebbek, mint pedig azok, a mellyeket taníttatásuk, és törvényeik által nyernek. — A régi Státusoknak erőlködéseik úgy láttik, hogy a szabadságban határozódott, a mellyet közönségesen, és egyesült erővel a polgárok magok szerettek magoknak, és azt tulajdon véreikkel magok oltalmazták; — a mai Státusok pedig egy nagy műhelyhez láttának hasonlítani, a mellyben a mesteremberek egyébről nem gondolkoznak, hanem hogy mester-ség-műveiket (productumaikat) és a gyönyörűségekkel való éléseket szaporítsák, úgy-mint a kik az igazgatást egyedül csak bátorságra ügyelő, és jobbitó Politziának tartják. — A régi Státusokban a társaságnak kevesebb rügjője, kevesebb makhinájja voltak; hanem azok több erővel bírtak, és több embert foglalatoskodtattak; a kerekék benne nem voltak oly számosan, de a gondolat és akarat több; kevesebb volt a formálítás; de a közjót elő-mozdítani törekedő lélek nagyobb. — Ezeket az ideákat jobban ki lehetne ugyan fejtegetni; mindazáltal a mellyeket mondottunk, elegendők annak megmutatására, hogy

* Lásd a Római Antiquitást, nevezetesen C. I. a. 11, a. 1147-ik lejtől fogva, a 1825-ik lejtig, a negyedik Darabban.

a' társasági mekhanizmusnak külömbbsége, a' régiekre, és maiakra nézve, az erkölcsökben és szokásokban is nagy külömbbséget okozott, a' mellynek szükségesképen a' Poésisnek karakterére is, nem kis befolyása volt.

γ.) Az asszonyok' állapotját, a' mai világban, és a' tolléjokat vagy személyeket, a' mellyet ebben játtzanak, a' mai Poésisnek, a' régítől való külömbbségére nézve legnagyobb, és leg meghatározóbb környülállásnak lehet tartani. — A' barbarus századokban a' Régiek az asszonyokat úgy tartották, mint rabszolgálókat, sőt a' pallérozódásnak epokházában is, a' Görögöknél, és Rómaiaknál nem sokkal voltak fényesebb állapotban. — A' Görögöknél az asszonyok bennülő életet élvén, az úgy nevezetni szokott asszonyok' házába (gynaeceumba) záratatván bé, és a' társaságos életbeli gyönyörűségekből, 's a' férfiakkal való társalkodásból kirekesztvén, a' képzelésnél (imaginatiónál) és testi tsiklándozásoknál fogva, azokon nem uralkodhattak, mint a' mai időkben. Átaljában a' Görögök az asszonyokkal keveset gondoltak, és épen ezen kevesre becsültetésekből, 's magoknak érettek nem nagy mértékben való interessálásokból lehet már kimagyarázni, ezen tekintetben az izlésekre nézve való eltévedéseket, *Phrynének, Laisznak, és Aspasiának kitett tiszteletét, és nagyra becsültetését.*

A' férfúi, és kemény századokban Rómában, a' midőn a' Rómaiak még csak az ekével, és fegyverrel való bánáshoz értettek, és a' midőn magokat a' Világnak meghódításához készítették; az asszonyok közönséges tiszteletben tartottak ugyan, de a' képzelésnek azon ingerléseit, a' melly az embert szerelemre gerjeszti, és azt azzal meg is próbáltatja nem esmerték. — Midőn a' Világnak meghódolatása után; a' Nemzeteknek gazdagságok, és kintsek Rómába tepertetett, a' lágyító 's elpuhító érzések a' legfelsőbb gráditsaikat elértek; a' testiség, a' nemes érzést elnyomta; a' képzelés, a' helyett, hogy a' szívnék tázét felgerjesztette, és táplálta volna, az elaludt kívánságnak csak a' felgyújtásra szolgált, és hogy a' gyönyörűségnek a' kelettségére nézve, újabb újabb gondolati szvekötetéseket szerezzen. Akkor a' férfiak, a' magok könnyű móddal való hódításoknak szaporításán vetélkedvén, az asszonyok pedig a' gyönyörűségeken kapkodvén, és azok után ásitólván, egyformán alkalmatlanok voltak arra, hogy egy olly finom érzést, mint a' tiszta szeretet, megismerhessenek, mind a' két nemnek kevesebb volt a' hatalma, mint pedig a' szüksége, szeretni. *Azon tehát nem lehet csudálkozni, hogy a' szerelemnek morális érzése, a' régi Literatúrában nagyon ritkán fordul elől: a' régiségnek Poétái között egyedül Virgiliusz az, a' ki ezen nemes indulatot, hathatósággal, és igazi színnel festeni próbálta, a' többi pedig csak a' testi kívánság' részességét írta le.*

Az Aeneiszszének negyedik könyvét olvasván az ember, kéntelen azt magával elhitetni, hogy Virgiliusz valósággal szeretett, vagy legalább az ő érzékeny lelke kitalálta véle, a' mit a' közönséges szokás néki meg nem engedett, hogy azt észre vehetné és megismerhetné. — *Sappho* a' testi érzékiségnek eszelősségét írja le; — *Anacreon* a' gyönyörűségeket énekel; — *Ovidiusznak* a' szerelem' mesterségéről írt könyvei nem egyéb; hanem az eltsábitásnak, és szerelemmel való élésnek mestersége. — *Horatius, Camillus, Tibullus és Propertius* a' szerelemmel való élést festik, kívánják, vagy megbánják; nagy poétai elmésségeknek, és talentumoknak karaktere mellett hűségesen megmaradván, a' gyönyörűséget szint olyan tűzzel, mint a' millyen kedvességgel, és ellágyulással dicsérik. — A'

régi Tragediában a szerelem, nem az hogy első személyt játszana, de még emlékezt is alig van róla, és a midőn ez megyik, minden erő, minden nemesség nélkül való. *Aeschylus*, *Scophokles*, és *Euripidesz* ezen hatalmas rügöt kevésbé használták, avagy helyesebben szólván, azt nem is esmértek, és a midőn próbálták is, nem igen szerentsen állott ki. — Euripidesz volt az egyedül, a ki ezt poétai esztével festeni próbálta. *Phedra* szereti ugyan *Hippolytus*, de az ilyen szeretet valóságos dühösség, és inkább az Istenek átkának, mint indulatnak lehet nevezni. — Racinének találós elméje, és főképen a száradja kiváratott arra meg, hogy azon tüzet, a mely *Phedrát* emésztette, érzi tüzzé változtassa, és heves indulatjának morális színt adjon.

Hogy a Régiak a szeretetet nem tudták, vagy nem akarták festeni, ez nem az érzékenység fogyatkozásából származott; mivel a gyermekeknek a szülék eránt való kegyességüket, a házassági szeretetet, az anyai esdekléseket, a barátságának Heroizmusát, a legegzenebb színekkel festették le. — *Antigone*, *Andromache*, *Hecuba*, *Oressztesz* és *Pylades* 's a t. ezen természeti édes, és hathatós indulatnak örökké Ideáljai fognak maradni. A szerelemnek a morális oldalról való festése a Régiekben azért nem találattik; mivel az emberi nemzet históriájának ezen epokháján az érzés, még avagy csak a bölcsőjében is alig volt esmeretes. Ez a vitézi időkkel, a közép századokban született, avagy helyesebben ezen időbéli gondolkozásnak elementumai közötti való volt, a melytől méltán az Europai civilizáció virágzásának lehet tartani. A mint írják, a Németek az aszszonyok eránt valamely vallásos tisztelettel viseltettek, *) még a midőn, a nagy erdősegeknek közepette, fél vad állapotokban voltak is. A keresztény vallás, morális egyformasságot prédikálván, minden embereket, a magok eredeti jussokba helyzetetté visszazárta, a rabszolgaságot eltörölvé, az aszszonyoknak a magok természeti méltóságokat visszazárta, és a szolgálatnak tömlőtözeiből kiszabadította, a melybe azokat, a társasági szerkezetetés, és az erkölcsöknek, szokásoknak közönséges durvasága taszította. — A vitézi idők, ezen leghatalmasabb indulatnak morális szépséget kölcsönözvén, a Vallás munkáját elvégezte, és közönségesen az aszszonyok, a tiszteletnek, és tisztaságnak sokkal magosabb póltzára jutottak. Ezen epokhában már a férfiakhoz, azokkal való társalkodásoknál fogva annyira közelítették, hogy azokban a tettésnek kívánságát feljeshették; elegendő szabadságok volt arra, hogy a férfiak őket csak úgy nyerhessék meg, ha azt magok is akarják, azonban a világtól is eléggé visszahúzott állapotban élvén, a képzelődésnek gyönyörűségeit azokban, a reások nem könnyen lehetőszeretése által még inkább örögbitették.

Ekképen az aszszonyok, a Herószoknak bálványképeivé, (idolumaivá) felénk kívánságaiknak tárgyává, Innepeiknek ékeségeivé, és vitézségeknek megjutalmaztatásává váltak. Csak hamar ezután az aszszonyok, a Poésisnek szépséget és kedvességet szereltek. A Troubadourok **) a morális szerelmet énekelni elkezdették; a tudományok újja szü-

*) *Les Tacit. de moribus German. Cap. 8.*

*) A Troubadourok (Troubadour) tulajdonképen, a historial költő-írónek szép századjaiban él. Franciaország költők énekeinek a kik ezen nevezettel, a tárgyaiknak közönségesek képet, a melyek körül foglaltatoskodnak, a Francia Troubadour (troubadour) szóval — találani, feltalálni; — nevezettek ekképen. — a görög ΠΟΙΗΤΗΣ (Poetes, vagy Poetas) névnek ellenfele lehet, a mely az éneket, nagy munkával valamint kidolgozást, és így ilyen költő lehet. — Szűkebb értelemben a Troubadour nevezet alatt felül Olasz-Országok egy részét, nem különben Aragóniából és Cataluniából származott 13-ik században, és a 14-ik századnak első felétől való költők is be-foglatottak.

letésének epokhájában ez, az újabb Póésisnek lelkévé vált, a' mellyben az, sok ideig uralkodott, és arra nézve a' szépségnek kimeríthetetlen forrását fedező fel. Annak megmutatására, hogy magának ezen környülállásnak az újabb vagy mai Póésisre, milyen nagy befolyása volt, és mitsoda külömbbséget szerzett e' között, és a' régi Póésis között, elégséges az, hogy az egész Régiségben, olly Valóságra nem találhatunk, a' ki már vagy csak messziről is hasonlíthatja Dantenak *Beatricájához*, Petrárkának halhatatlan szeretőjéhez, a' szép *Laurohoz*, Ariostónak *Isabellájához*, Taszszónak *Clorindájához*, és mind azokhoz a' teremtetsekhez, a' mellyekkel Corneille, Racine, Voltaire 's a' t. a' magok scénájokat felékesítették. — Mi találhatik ollyan a' Görögöknek és Rómaiaknak Literatúrájában, a' mellyet a' Shakespeare *Juliájával* és *Romeójával*, *Othellojával* és *Desdemonájával*, a' Pope *Heloisájával* 's a' t. össze lehetne hasonlítani? — Végre méltán kérdezhetnő azt valaki: Mi lett volna a' mai Póésisből, ha abból az aszszonyokat, és a' szerelemnek morális érzését kirekesztették volna? Ez annyit tenne, mint a' természetet a' maga színétől és kedves illatjától, az atmospherát azoktól a' sugároktól, a' mellyek világosítják, melegítik, és abban a' világságnak ezer meg ezer játékát állítják elő, megfosztani; annyi volna, mint a' görög Póésisből a' maga *Olympuszát*, és a' maga *Istenét* kizárni.

A' vitézi időknek és a' szép időszakassá már elmúlt, még ~~plig~~ abban a' mértékben, a' mellyben azoktól az emberek eltávoztak; a' szerelemnek morális érzése erejét elvesztette, birodalma elenyészett. — A' magát hajtogató, 's kedveltető maga viselet, és a' szerelemnek tettetése foglalták el annak helyét, valamint a' jó akarstnak, a' külső finumság, és manérosság; — a' két nemnek mindennapi egymással való társalkodása, a' képzelésnek hajolását elfojtotta, és a' finumságnak minden nemét a' társaságba béhozta, a' melly a' szájjal nem azt mondhatja, a' mit a' szív érez, 's következképpen a' gondolatok igazságával, valamint az érzésnek hathatóságával ellenkezik. — A' férfiak, és aszszonyok, ezen egymáshoz való ~~belső közlítésnek~~ nagyobb pallérozódást, izlést, világsódást, és szabadságot szerzetek ugyan magoknak; de egyszer'mind a' természettől nagyon eltávoztak, és a' tettzésnek határozatlan kívánsága, a' szeretetnek szükségét előlotta, vagy legalább megerőtlenítette. — A' férfiakban ez által, a' manérosság, csalfáság, és hamisság szokássá vált; — nem külömben az érzések, gondolkozások, akaratjok, és beszédjek módjára nézve észrevehetetlenül alább szállottak. — *Mind az, a' mi igaz, de erővel tellyes; durodnak láttatott, és látatott; — mind az, a' mi édes és nyájus; de erőtelen; kellemetesnek tartatott és tartatott.* A' szemérmetesség' helyébe, a' külső illendő maga viselet lépett, az attól való tartással, és bizonytalansággal együtt, hogy valaki az ellen ne vétessen; és mind annak az elkerülhetésére nézve, a' mi csak, egy finum érzésű nemnek az érzékenységet megsérthetné, a' tárgyakat (Objectumokat) nem a' magok igazi színeiben áuták elő. — Más részről az aszszonyok, gonddal és szemmel tartatván, természetekük 's gondolkozások' módjára nézve czirkáltatván, azonban a' titkos hódítási erőnek, és ennél fogva, a' magok magokkal való tusakodásnak ki lévén téve; — a' szineskedés, a' ravaszság, és a' tükölközés benne szokássá vált; úgy tettetik, mintha azt nem tudnák, a' mit tudnak, és nem értenék, a' mit valójában jól értenek; — azt a' mire érzékenyek, fel se venni láttatnak, — és érzékenyeknek mutatják magokat, midőn valamit fel se vesznek. A' tettzésnek kívánsága ezer eszközöket gondoltat ki velek, hogy a' magok mester-

séges piperezések, módi ruhájok, — tagjaiknak ilyen vagy amolyan mozgások, menések és beszédjek 's' a' t. által, magoknak a' férfiak előtt kedvességet szerzeszenek, — a' mellyeknél fogva eredeti együgyűségeket, és kinyílt szívűségeket védképen elvesztették. — Az erkölcsöknek ez a' közönséges alább szállása, az elmúlt századnak elején, az Orleansi Hercegi Régenségének ideje alatt kezdődött, a' honnét egész Európába árviz módjára terjedt el, a' mellynek a' Poésisre, megfosztván azon charaktertől, a' mellyet annak az elmúlt századok adtak, valamint más dologra nézve is, nem kis befolyása volt.

II. Előadtam rövideden azon környúlásokat, a' mellyek a' régi, és az újabb Poésisnek egymástól való külömbözését, nem kis részben eszközölték; — lássuk már egy két szóval azt is, hogy ezen két Literáturának egymástól való külömbözése valósággal miiben állion. —

Nemmellyek ezen külömböséget abban keresik, hogy a' régi Poésist felette természetesen (naivnak) tartják. — Az igaz, hogy ennek igeső kellemetességét legnagyobb részben, a' természetesség (naiveté) teszi; de az is igaz, hogy sok dolgok azért tetteznek nekünk a' régi Literáturában természetesnek; mivel azokat a' dolgokat a' mellyek abban előfordúlnak, a' mi látásunk, érzésünk, és gondolkozásunk módjához alkalmaztatjuk, és az emberi társaságnak mai állapotjával hasonlítjuk össze. — Azok a' régi Írók, a' kik nekünk természeteseznek tetteznek, a' magok idejebeliektől, olyaknak nem tartattak; azomban sok újabb időbeli Poéták, p. o. Moliere, La Fontaine, Ariosto, Tasszo, Shakespeare, 's' a' t. azon értelemben mind természetesek, a' mellyben a' Régiségnek nagy Poétái természetesek voltak. — Ezen utólsóbbaknak példájok szerint, a' mai nagy Poéták, a' magok poétai szüleményeiket, majd csak nem követhetetlen eleven színnel festik, és a' szabad kifejezésekből uralkodó oly erővel, a' mellyet mindég magok sém láttátnak észrevenni. — Munkájikkban az Individualitás oly nagy mértékben feltaláltatik, hogy az, a' mit leírnak, valósággal első Valóságoknak tetteznek, avagy mintha azok igazi Valóságok lettek volna; mivel azokban a' lételeire szükségesképen megkívántató minden feltételek, és minden karakterek feltaláltatnak. *) Némelylek azt állítják, hogy a' mai Poésis nagyon érzékeny vagy sentimentális. — A' mai Poéták, a' természetet, és a' társaságot ellágyult érzéssel festik. — Valamelly elrejtett gyönyörűséggel szokták leírni azokat a' érzéseket, a' mellyeket belejek a' természetek lehell inkább, mint pedig maga a' természet; és a' reflexionnak valamiről való mély gondolkozását, abban való részvétellel érzik. — A' görög Poétákban a' képzelési tehetség, nagyobb mértékben volt meg; a' természetnek tárgyaitól (Objectumaitól), avagy azoktól, a' mellyeket ők ezen felséges mustrakép (modell) szerint teremtetek magoknak, belsőképen felindítottak, és azoknak reájok nézve hathatós ereje volt. — Az eleven képzelődések vagy képzelések, a' szép megegyező hangok elegendők voltak arra, hogy a' szívnek tolmátszai légyenek. — A' mai időben pedig, ha va-

*) Az ally Nemzetek, a' mellyek még minelőtté kifejlődhetnek volna, más Nemzetnek hatalma alá estek. — azokokat, nyelviel stansokat, erkölcsiüket, ruhájokat, egysevel leiki 's' testi paliruzádásokat, 's' következtetépen Poésziákat is, nagy részben más Nemzetekből, főképen pedig attól, a' mellyel szomsz, és azól függő barokkmentésben vagnak, szókák kölcsönözni, és minél 's' nagyobb poétai talentummal azeknek következtet profánizálták. — A' pallirozozott Nemzetek költésse által, a' magoknak kifejlődését megakadályozták; mivel az idegen Nemzeteknek charaktériel nem az övek. — Főképen pedig a' theátrális Poésisnek össkeltesedését, a' hol Nemzeti lélek-szín, (Obscurus) nincs, még csak várt sem lehet. —

lammely Poéta nékünk tettzeni akar, szükséges hogy az, a' gondolatokat ébressze fel az olvasó elméjében. — Inkább a' gondolatok, mint a' dolgok' képek azok a' hatalmas rügek, a' mellyek minket megindítanak, és belsőképen megilletnek. — Ha az címének ezen minéműsége, — a' mint némellyek állítják, — a' maiakra nézve, bizonyos, és közösleges volna, úgy az igen sokat próbálna, nevezetesen azt erősitené vagy próbálná, hogy a' maiak poétái képzeléssel (imaginatióval) nem bírnak, és hogy ezeknek Poétái nem eyegek, hanem csak poétai ruhában öltözködött Orátorok, vagy Philosophusok. — Ezt a' sentimentális szint, a' mellyel némelly Poéták a' természetet festik, és a' melly Európában mint egy hetven esatendőktől fogva lett közöslegessé, a' mai Poésisnek tehát, inkább csak egy különös, vagy rész szerint való nemének lehet tartani, mint pedig annak közösleges karakterének. *)

A' régi és mai Poésis között való valóságos különbség tehát inkább a' tárgyaknak, a' mellyekről egyik vagy másik írt, mint pedig a' tónusnak és módnak közösleges különbségében áll. — Sőt magoknak a' tárgyaknak különbsége is, az emberi nemzet' historisja' fellyebb említett két epokájában lefolyt századainak közösleges szokásából és gondolkozása' módjából veszi egyedül eredetát. — Mindazáltal a' tónusnak, és módnak különbözősége reális avagy igazi lévén, próbáljuk ezeket egy Két szóval kifejegetni. — A' régi Poésisben nevezetesen több az Individualitás valamivel; — a' máiban pedig az Ideál **) uralkodik. — A' véges formák sokkal tökéletesebbek a' régi Literatúrában, — és épen ezen karakterből lehet már nagy részét a' Régieknek a' plasztika és rajzoló művészégekben való nagy előmeneteleket kimagyarázni; — a' mai Literatúrában, a' véghetetlen felé való törekedési érnyszor nagyobb. — A' keresztény vallásnak a' lélekre dolgozó meghatározott befolyása, elégséges talán arra, hogy ezen phaenomenumnak okát kimagyarázhasuk. — A' régi Poétákban, a' poétai igazság szembe tűnőbb; — a' mai Poétákban úgy láttik, több poétai hatóságos erő (energia) találatik. — Az elsőbbek a' szépségnek sokat állítanak fel; — az utólsóbbaknak pedig Istene a' felséges.

E' következő reflexio ezeket a' gondolatokat, még jobban meg fogja világosítani. — A' Poésisnek ugyan is van olyan neme, a' mellyben a' Poéta magát elfelejti, és magának ma-

*) A' Sentimentalitásról, lásd Beutlerneknek és másoknak Aesthetikáját.

**) Az Ideál (mester-kép) nem egyéb; hanem az egyes tárgyaknak ábrázolása, vagy elő-ábrása. — A' mellyekben minden tökéletességek, és szépségek, a' mellyek a' Valóságoknak bizonyos nem ére tartozó Individualitásokban el vannak szűrve, egyesülve feltalálhatnak. A' valóság Világban, az a' mester-kép, az a' külön külön magára nézve, minden nemnek tökélet, és egy vonatkozó elhírdült valamely legnagyobb, legelőnyösebb érdek teremtés, a' mellyet csak gondolni lehet, — kevesi aem kell: — ez csak az Ideálnak van meg, és épen ezért nevezetik más Ideálnak; — gondolni vagy gondolható-valóságok. — Maga teremti ezt magának a' szép művészégekkel foglalkozók művés; a' mennyit az valamely nemnek sok Individualitástól, a' maga előlára szolgáló tökéletességeket elhárítja, azokat össze-erzi, és minden tökéletességek a' lehetőséig való elkerüléssel a' Phantásziája által teremti képben egymással egyetű. — A' mesteriség, vagy mesteriség, mindazáltal, az a' legnagyobb gondolható-értelemmel valóvalógi ki nem érhető. — Mind az, a' mit lehet, abban áll, hogy az Ideálnak munkájában a' mennyire lehet kitűnő. — Valamely Poéta, vagy valamely plasztikus-művés p. o. annál nagyobb, mennél tökéletesebb Ideálokat tud teremteni magának, és azokat egy részről mondni elevenebb stíussal tudja lefesteni; — más részről pedig mennél jobban alkalmazta arra, hogy a' maga mesteriségek a' lehetőséig a' mindég elméletben regekké Ideálokat az hasonlót, vagy legelőny, ahol hasonlót lehetne. — Lásd Beutlerneknek, Schellinek, és másoknak Aesthetikáját bővebben az Ideálról.

gát el kell feleltetni, hogy egyedül azoknak az Objectumoknak, a' melyeket poétai életszélvel festeni akar, az országában élhessen: — mennél kevésbé mutatja magát, a' munkája annál szebb; — mennél jobban élelji magát munkájában, az annál tökéletesebb. — A' léleknek illetén erányoztatja, a' melyt az előbbre viszi, és a' mely az Objectumok' országáról való képzelést, és érzékenységet igazgatja, legelsőbb és legtermészetesebb. — Ez az, a' melynek nagyobb részént a' régi nagy Poéták, és a' maiak közül azok, a' kik megérdemlik, hogy szokkkal egy rangba téessenek, — a' felhevüléseknek, és belső megillettetéseknek (inspiratio) óráiban magokat néki adták, a' melyt őket eltévedés nélkül a' bizonyos célra vezéreltek. — Innen a' Poésisnek, azon nemében is voltak főképen kitettzők, a' melyben ez a' látási pont egyedül igaz, mint az epika és drámatika Poésisben.

Homerusznak Iliásában nevezetesen, a' melyet minden idő-szakaszokra, minden népkre nézve, még mind ez ideig is, az epika Poésisnek egyedül való mustrájának lehet tartani, ez a' látási- vagy nézési-pont, a' legnagyobb tökéletességében feltalálattik. — Minden más régi, és újabb Epopeákban, (a' mint Bouterwek mondja) ha azokat az ember úgy vizsgálja, mint tulajdonképen való Epopeákat tetemes hibák vannak, a' melyek mindazáltal más részről oly sok szépségekkel pótolhatnak ki, hogy *Virgiliusz, Ariosto, Tasszo, Milton, Klopstock, és W'land* a' magok borostyán koszorújokat tellyességgel nem félthetik. — Az igazi Eposera, valamely nagy, — az emberiségnek, avagy egy egész Nemzetnek fatumát meghatározó, és ennél fogva már, különös láthatatlan vezéreltetésre, a' mit mi általjában fatumnak nevezünk, szembetűnőképen emlékeztető történet kívántatik meg. — *Az eposzi gondolatnak nagysága, ebben szokott állani, a' melynek végre hajtására, a' gondolatbéli összevételnek (compositiónak) oly nagy gazdagsága kívántatik meg; hogy abban, minden az emberi életnek valóságára tartozó dolgok; össze szorítva feltalálattassanak. — Ezen gazdagságnak, eposzi-ereje 's munkássága, az által nem kevésbé öregbítettik, ha a' történelemek tenger-sokasága, rövid idő alatt esik meg, mint p. o. az Iliásban előforduló nyolc nap alatt. — A' mi az eposzi nyelvet illeti, ez, valamint a' Homerusz' Poésisben, általjában a' legegységűbb természeti tulajdonsággal bíró lehet, csak hogy épen köznépi ne légyen.*

Hasonlóképen a' görög drámatika Poésis is, az említett látási pontból szemléltetvén, nem kevésbé kedvezőleg mutatja magát. — Ennekfelette annak tulajdona, — a' világos rövidség, a' tökéletes rajzolással előadott figurákkal való élés, — a' planum benne kevéssé van össze-szöve fonva; mindazáltal méltóságos nagyságot ábrázoló fundamentomon épül, és a' fátumnak legtitkosabb küszöbéig hat-bé; — a' nyelv és kifejezés méltóságos, és hiba nélkül való; — a' verseknek összevezérltetése, a' legnagyobb finomsággal, és rhythmusi tökéletességgel van kidolgozva. Az iszonyatost, az óriásit, a' görög Dráma nem esmérí, és csak származásának kezdetében Aeschylusra nézve érdemel tetszést. — Annak karaktere a' szép egygyűség, a' mely tekintetben Szophoklezt, a' görög Poésis' virágjának lehet tartani. — *Valamint az erdőknek ezer meg ezer élő fáji közül, csak egy fa találhatik olyan, a' mely szép szög derekával, és jól érendelve lévő bőlhajtás-forma pompás zöld ágával, a' maga egész tökéletességében nő fel: úgy szintén a' görög Poésisnek poétai kies kertjében Szophoklezt lehet ilyennek tartani.*

A mai Literátúrában, a tiszta trágikai-pathosz, a maga legnagyobb méltóságában, Göthének *Iphigeniájából*, és Schiller *öt utolsó szomorú játéka*nak, jól eltalált helyéből, lehet legjobban megismerni. — A francia Trágikusokban csak az udvari tónus-echója uralkodik, azon francia principium szerént: Hogy a szomorú-játékokban semmit olyat mondani, és cselekedni nem kell, a mit, ha a nagy Urak felindulnak, a legnagyobb illedőséggel az Udvarokban is, mondani és cselekedni ne lehetne. Corneille, és Racine, a magok egész méltóságokban csak akkor jelennek meg, a midőn az Udvar szomorú-játékjaiból néha néha kimarad, és a hercegi emberiség, az udvari ceremóniánál, és szokásnál hathatósabb. — Az újabb Trágikusok általjában, még Schakespéart sem vévén ki, a trágikái pathosz fel-emelkedésének, az által sokat ártottak, hogy az emberi természetet, (ámbar a nagy indulatokat felségesen festik is) csak nem egészen a maga határára szorították, és a föld alatt, s a felett lévő felsőbb Valóságoknak befolyásokat, vagy egészen megvetették, vagy pedig azokat a trágikai cselekedetekben, csak a rendkívül voló esetekben szótték be.

Mellyre nézve a mai Tragoedia a görögöt psychologiai tekintetben sokkal felül múlja ugyan, ~~kevésbé monoton~~, és a gondolatoknak nagyobb gazdagsága láthatatik benne: — de a tiszta eszethetikai pathosra nézve, a görög Tragoedia a mai, már vagy csak annyiban is meghaladja, a mennyiben az, — az emberi fátumot az Isteneknek skaratjától függeszti fel, és a szomorú játékokban, magoknak az Isteneknek is, legalább láthatatlan játtzó személyi foglalatosságot vagy rollét tulajdonit. — A Görögök helyesen sejdítették azt, hogy a felséges az emberi valóságnak határán túl van, és hogy a vallási csudákra nézve való hiedelem, ugyan azon kűtfőből vegye eredetét, a melyből a mi Eszethetikánk a felségesnek érzését származtatja.

Ez a görög dramatika Poésisben, — más más formában, más nevek, és külömböző személyek által, az ember ellentétben gyözedelmeskedő, és annak sorsát akarhatja ellen is meghatározó fatum ideája; — ez a mindig fenyegető, és mindig eszméletlen erő; ez az ellene áthatatlan hatalom ugyan is, a mely ellen az ember híjában harczol, és erre nézve minden igyekezeteit, valamint előre látását, csak haszontalan erőlködéseknek lehet vélni: a lélekben nem más egyéb érzést szűlhet; hanem a nagy szánakozásnak, átkos borzadással elegyített érzését gerjesztheti fel.

A mint feljebb láttuk, van oly neme a Poésisnek, a melyben a Poétának magát egészen el kell felejtetni, hogy egyedül az Objectumok Országában élhessen, és egyedül csak ezekre függeszthesse minden figyelmességét. Más neme pedig van olyan is, — a melyben a Poéta maga magát megmutatja, maga magával beszél, és többször mint nem, a maga érzéseinek, a maga ideáinak Országában él, minden Objectumokat, azon kívül vagy nagyobb, csakélyebb vagy mélyebb impressióra viszi, a melyet azok (i. e. az Objectumok) ő lenne eszközűnek. A léleknek ez a hátra felé való mozdulása, — a mely azt eszközi, hogy az, maga magával foglalatoskodjék, megakadályoztatja, hogy a Poéta a tárgyat jól gondolóra vehesse, és azokat mint valamely tiszta tükör úgy adhasa elől. Akkor azok az Objectumok, a melyeket magának terem, avagy observatóji által gyűjtöget, reá nézve csak alkalmatossággal szolgálnak arra, hogy a maga tulajdon ideáját, a maga tulajdon érzéseit lefesthesse, és kifejtethesse. — A mai Poéták gyakran ezen szempontba hely-

hezetik magokat, és ebből lehet már azt kimagyarázni, hogy azok, a' *Lyríka*, *Elegíka*, és *Didakíka*-Poésisben, a' melyekre ez a' látási- vagy szem-pont legkedvezőbb, — kitétzőképen szerentsékek. — Az emberi ész lassan lassan való kifejtődésére nézve, a' Poésis' elsőbb nemének kell' megelőzni a' másikat. — A' gyermekek a' magok erejüket, és munkásságokat, a' kivüllöttünk lévő dolgokon kezdik kifejtezgetni, a' Nemzetek is ilyen korokban kifejtődési erejüket a' külső tárgyakkal foglalatoskodtatják. — A' férjfitai korra jutott ember, vizsgálódásait, és figyelemességét, maga magára szokta fordítani, a' gondolatok által megérett Nemzetek is, a' gondolatoknak belső országában szeretnek mulatozni. — Ez a' karakter Virgiliuszban inkább feltalálatik mint Homeruszban, — Euripidészben jobban, mint Aeschyluszban, Voltairben jobban, mint Racinében 's a' t. szerencsés Epokha lenne az, a' mely a' poétai festésnek ezen két módját egymással egyesíténé, avagy a' melyben az Ideál, és a' legnagyobb Individualitás, a' magok legnagyobb ékkeltségében egymással egyesülnének.

Mokry Benjamin,
volt Professor.

8.

Az Adonyi Éjszaka.

Eredeti Rege.

Mély gondolatokba merülve nézé a' tsatákban megöszült *Thurzó* mezei kastélya' hosszú hólozatja alól a' búcsúzó napnak még félig vissza ragyogó sugárait; e' tüneményből a' Hazának, mely Nagy Lajos és Mátyás alatt, mint a' déli nap más Országok felett tündöklött, most pedig egy századon' töl a' pogány Török' süllyos járma alatt nyugött, — küzelítő elhunyasát borzadva képzelvén; 's egy nagy könny-töppet, mely ezen fájdalmas gondolatra rántzos szeméiből már már kigördüle, alig tuda letörölni, midőn a' szép *Laura* mosolygó képpel hozzá símúlt.

Laura *Intédynek*, az öreg *Thurzó* bajnoktársának és barátjának egyetlen leánya volt. *Intédy* a' Bétsi ostromnál szeretett barátja ódala mellett esett el, 's végső haldokló szavaival ott a' vérmexőn kötötte annak szívére árván hagyott, neveletlen leánya' gondviselését. *Thurzó*, mint gyám-anya magához is vevé *Laurát*, 's már három esztendőttől fogva igaz atyai szorgalommal ápolgató.

Gyermeki bizodalommal 's hártartalan tisztelettel igyekezett *Laura* meghálálni szeretett másod attyának jóságát, 's fő örömet abban találta, ha annak komorabb óráit kellemetes nyájasságával felvidíthatta. Most is az Öregnek artzavonásaiból kitetsző szomorúságát látván, annak okát részvétellel kérdezé.

Megindulva fogta itt meg Laurának kezét az ősz bajnok, 's elfojtott fájdalommal beszélte-el neki azon veszélyeket, melyekbe akkor a' mindenfelől nyomattatott Haza sinlett, és a' mellyek, ítélete szerént, annak végső romlását siettettek. „Örömmel szállnék úgymond, síromba, kedves leányom! ha azon édes reménnyel költözhetnék dicsőült Oseim' árnyékához, hogy még egyszer Hazám' hajdani ditsőségének tsillaga felderül! — Én hazafijúi pályámat megfűtöttem, erőtelen vagyok már kardomat, mellyet éltemben vitézül hordozék, többé forgatni, mióta egy török golyóbis ugyan ott, hol átyád, leghívebb bajnoktársam elesett, — jobb karomat össze zúzta. Nékem többé nem nyilnak az örömek rózsái, — 's itt egy mélyet sohajtván — adakozó nyelvvel rebegé ezt: „oda van Fijam is *Kálmán*, kit a' ditsőség' mezejére legelőször magam vezeltem; — a' Győri tsatától fogva semmit sem hallottam róla, bizonyosan vagy ott találta többre méltó életének végét, vagy pedig, — óh rettenetes gondolat! — Most rabságra hurizoltatott. — Most már egyedül csak te vagy öregségemnek vigasztalója! — Itt elfojtódik az Öregnek szavai; — Laura pedig szeretetet Attyának elcsétét forró könnyekkel siratta, 's az Öregt szelid szavaival vigasztalni igyekezett. —

Ámbár az Öreg Thurzó ősi Jóságán nagyon megvonva élt, és az akkori háborúkkal tellyes idők viszontagságai miatt a' nemzeti-vendég-szeretés nem igen gyakoroltathatott is: nem maradt mindazáltal egészen elfelejtve a' szép Laura. Sok nemes ifjak vágytak szép kezére nem csak kellemetességéért, hanem nagy birtokáért is.

Egy alkonyodó nyári estvén, hárfát pengetve ült Laura a' kertben egy Lugas alatt, midőn az ifjú *Petneházy* kit atya, a' híres *Petneházy* Pál némely jóságai végett az Öreg Thurzóhoz küldött, — vélellenül melléje lépe. Mint valami tündéres látástól meglepettetve, földbe szegződtek a' megdöbbsent *Petneházy*nak lábai, midőn a' kartsz természetű deli szélzet meggpillantá. Tizenhatodik nyarát tölté most Laura szelid éltének, — mosolygó ajaka, rózsaszín pirossága, hősza nyakán gondolatlanul heverő szőke hajfürtjei, 's ártatlanságot jelentő nagy két szemei, — egy bájoló Istennét ábrázolának. Tördelt szavakkal kért *Petneházy* engedelmet a' nem várt jelenésen elpirult Leánytól, hogy tennesz magányosságát akaraja ellen háborította; azzal mentetvén magát, hogy az Öreg Thurzót, kit udvarló szolgáktól egy közel fekvő majorjában lenni érzett, ezen kies kertben kívánná megvárni, 's tudta nélkül intézte erre lépéseit. — Laura szemérmesen ugyan, de még is vele született nyájassággal fogadta az ifjat. Ez pedig a' mosolygó szavakra neki bátorodván, esdekle, hogy hárfája mellett még egyszer énekelne. Mellyre midőn Laurának ezüst hangjai, 's szívre ható éneke zengeni kezdé, egészen magán kívül ragadtatott, álméikodva követte a' hurokon könnyen lebegő rózsás újakat, tsudálva magasztalta bajoló énekét, és még eddig szerelmet nem ismerő jég szíve hév érzésekre lobbant.

Nem sokára haza érkeze az Öreg Thurzó, 's *Petneházy* a' reá bízott dolgot kívánt kimenetellel végezvén-el véle, útnak indult. Ezer gondolatok fordulának meg égő fejében, szeme előtt szüntelen a' hódító szőke kép lebegett, 's tsikűdült érzéseit csak azzal tsilapíthatá le, hogy a' többszöri kikért látogatást az Öreg Thurzótól megnyerte. —

Petneházyt a' természet sok mind külső mind belső tulajdonságokkal ruházta ugyan fel, de türhetlen kevelysége, mellyet széles birtoka, tsapodár hazelkedő barátjai, dúzs attyának felfűvőkodottsága, 's szóval egy elkényeztetett nevelés szűltek, — mind azokra

vastag fűtölt vont. Igy bár első pillantatkor, a' mindeneket egyaránt hódító szerelem ötet is a' bájos Leánynak imádására készerítette, későbbben még is roppant birtoka eszébe jutván, úgy vélte, hogy Laurának viszont szerelmére már gazdagsága tekintetéből is számot tarthat. Gyakran megfordult ő Lauránál, de annak érzékeny szíve, melly a' természetből gyengébb és szebb érzésekre volt alkotva, nem hajolhatott az elbizott, és minden szavaiban büszkeséget lehellő ifjúhoz. Ő szüntelen Jóságairól dörögte felengő szavait, nem érzette a' természet egyszerű szépségét, mellyet Laura előtte gyakran eleven színekkel rajzolt, nem volt előtte érdem, tsak az, melly gazdagságra mutatott: innen a' nemesebben érző Laurának szelid indulati naponként mind inkább elidegenedtek a' fennhéjázó ifjútól. —

Már a' késő Ősz' xuzmarázos szele megfosztotta volt a' fákat zöld koronájoktól, midőn egy este két Lovas a' kastélyba sebessen beavatott. Az egyik villám módra le pattanván tájékban álló lováról, az öreg Thurzónak, — ki éppen Laurának kellemetes beszédét egy karos székben vidámon halgatta, — karjába omlék, 's tsókok' záporával borítja az Őznek felderült homlokát. — „Szeretett Atyám! — Kedves Kálmánom!“ — e' volt, a' mit a' határtalan örümtől elakadt nyelveik egymásnak rebegetének. — Hosszasak voltak ülekezéseik. — Küntvén végre Kálmán szívének kitörő ártját szeretett atya karjai közt, szélllyel tekint a' három évek óta nem látott atya lakhelyben, 's tsak akkor veszi észre, hogy háta megett egy deli száz könnybe lábbadt szemekkel nézi a' szép jelenést.

Váratlan vált e' tünemény Kálmánnak, mert arról, hogy Laura atyjánál van, semmit sem tudott, mivel távol léte alatt hazulról semmi tudósítást sem volt. — „Ez néhai Intzedy Barátomnak egyetlen leánys, — így szólta az öreg, — tekintsd úgy ötet, mint testvéredet, édes Kálmánom! Ő volt azolta, hogy a' bal sors tégedet karjaim között kiragadott, öregségemnek gyámola, és komor óráimnak felvidítója.“ — Forró lévvvel szorítá a' hős természetű ifjú a' deli szüzet dobogó megjéhez, 's gömbölyög kezére egy tüzes tsókot nyomván, szíves szavakkal köszönte annak Atya körül tett firadozását.

Ezen pillanatban egy ösmeretlen érzés fogta-el Laurának egész valóját, titkos vonzódást érte keblében a' nemes tekintetű ifjúhoz, kit egy a' homlokán látszó kardvágásnak helye még jobban ékesített, 's naponként nevekede eránta való hajlandósága annyival is inkább, mivel a' hazafijú szeretetnek, 's hősi bátorságnak dicséretét szeretett gyám-attyától minden nap hallván, annak eleven példáját, és remekjét Kálmánban képzelte. Legméllyebben érdeklette mindazáltal ötet az, midőn Kálmán Visegrádon töltött nyomorúságos fogságát rajzolta; ő t. i. Győznel egy mérges tsatában a' homlokán kapott vágás által földre terítettvén, minekelőtte magához jühetett, fegyvereitől megfosztatott, 's mint fogoly Visegrádra hurtaoltatott; három esatendeig viselte itt a' rablántzokat, 's nem volt reménység a' szabadulásra mind'addig, míg egyszer egy zivalaros éjszakán a' Várban tűz támadott, melly a' széltől segítettvén hirtelen annyira elharapódzott, hogy annak eloltására még a' rabok is mind szabad lábra tétettek; ekkor ő nagy zavarban és tolkodásban a' Várból szerentsesen küllatván, az éjjeli setéség védelme alatt egy kis tsónakon a' Dunát által exente, 's kettőzött lépésekkel sietett rég nem látott Atyának ülelésére. — Gyakran elbusszította ezt véle Laura, 's annyival jobban éledt keblében a' meggyúlt szikra, hogy Kálmán minden kívánságát tetteivel megelőzni iparkodott, 's mindennapi társulkodása 18bb nemes tu-

lajdonságainak kifejlésére nyitott utat. A' honnan nem sokára kéntelen vólt magának megvallani Laura, hogy Kálmánt legforróbb érzéssel, 's legtisztább indulattal szereti.

Kálmánonak sem maradt zárva érzékeny szive Laurának ritka kellemi eránt; — légy érzésekre olvadt bájoló hangjaira, — édeni örömet tapasztal nyájas társaságában, 's nem sokára mélyen érezte, hogy tsak az ő karjai közt érheti-el a' halandóknak legfőbb boldogságát.

Egyszer a' kertben együtt sétálván, így szóllítja-meg Kálmán a' karján tsüggő kedvest: „Nem sokára elkell tölled válnom édes Laurám! hazámnak karomra és kardomra szüksége van, ki kell szállanom annak védelmére mint igaz Magyarnek, és jó hazafinak. Ki tudja, ha az örök végzés feltartja é számomra azt a' boldog pillantatot, hogy 'a' halálnak ezer képével megrakott vérmézőről vissza térhessek, és kegyes tekinteted-ét még egyszer láthassam?” Laura mellyét sohajtva, 's borzadva halgatta a' szivét általjáró szavakat, és akaratra ellen egy szép rózsának leveleit széllyel szaggatta. — Kálmán pedig egy félalmas tekintetet vetvén reá: „Te sohajtsz, és reszketsz, — így szóll — édes Laurám, 's ah! mit látok? egy könnyü gürdöl le halvány ortzádon: oh bár ezen megindulást arra magyarázhatnám, a' mit szivem olly forrón óhajt!” — Könnyel tölt nagy kék szemeit reá függeszté most Laura, 's reszkető hangon susogá ezt hozzá: „Nem, oh nem szakadhatz te el tőlem örökre.” — Kálmán, a' boldog, elragadtatva szorítá mejjéhez a' szép szüzet, 's forró könnyeik egymás ortzáira hullának; — kitört most az eddig elfojtott indulat, — pirúlva vallák-meg régen téplált költsönös szerelmeket, 's a' mennyeikkelvele atyafiságos érzéseket első tiszta tsókjai petsételek-meg. — Leirhatatlan boldogságban teltek így el egy-néhány napjak, 's ártatlan örömek édesíték minden pertzeneteiket, midőn költsönös hajlandóságokat Attyoknak is felfedezék; az öreg Thurzó pedig ezen szövetséget nem tsak nagy örömmel helyhen hagyta, hanem ifjúságát benneq feledni látván, karjai között szorítá a' két szeretensét, 's derűt homlokai igére-meg nekik, hogy egybekeléseket atyai áldása fogja követni. —

Éppen azon időben történt ez, midőn Nagy Leopóldunk egynehány szerentsés ütközetei után végső próbát akart tenni, hogy a' Törököt Budáról, Országunknak Anyavárosából, és a' Keresztységnek kapujából végképpen kiküszöbölhesse. Felsőllított a' Magyar Nemesség is a' nagy munkára; lóra is ült az, és seregessen gyült össze mindenün-nen, 's a' buzgó hazafiak, kik mindég könnyes szemekkel tekinték a' vad vendégnek hazánk szivében dúló uralkodását, utolsó tsapp véreket is készek valának feláldozni, tsak hogy egyszer a' terhes iga alól az elnyomtatott hazát felmenthessék; melly bajnok elszármásokat nem kevésé öbrészt azon számos külföldi hősöknek példája, kik akkor Leopóld győzedelmes zászlói alá mindenfelől öszveseregelvén, a' magyar földön törekedtek magoknak borostyán koszorút érdemelni. —

Azon rövid idő alatt, míg Kálmán a' viszonzlítás örömet szerelt Attyánál boldogul élte, Patschey is megfordult az öreg Thurzó házánál. Megdöbbenve látta ő először a' hő tekintetű ifjút, kinek sugár termete, 's szelid artzáinak a' vízei méltósággal párosult vonásai néminémű tiszteletre készeríték. De nem maradt előtte titokban, hogy Laura tsbb mint közönséges figyelemmel van az eránt. Innen büszkeségét megbántva érezvén, irigy bánatba esett, 's boszszúra lobbant gögöt lehellő szive; melly vad indulat legfőbb pontra

hágott mejjében, midőn egykor az öreg Thurzó, kinek most minden öröme, minden ditsősége, minden gondolatja Kálmán vala, — annak már illy fiatal korában véghez vitt vítéi tetteit, 's hősi bátorságát elragadtatással magasztalta, 's illy szókra fakadt: „Méltó vagy ditső Őseidhez kedves fiam, jökor homlokodon viseled hazáddhoz, 's nemzetedhez bizonyított hűségednek bajnok jelét, — mosolyogva tekintenek rád nagy-apáid' nagy lelkei, és én nyugodtan tesszem le lelkemet a' Mindenek' Urs kezében, hogy tégedet Eleid' nyomdokát követve, a' tiszta erkölcs', 's hajdani vezérség' utján elindulni szemléllhetlek.“ —

Mint meg annyi mérges nyíl, úgy hatottak a' szerentsés Öregnek ezen szavai Petneháznak kevély saivébe, ki hasonló érdemekkel nem ditekedhétvén, magát Kálmánnal sokkal alább érezte. Kétszeresen nevedett vad gerjedelme a' bájoló szűz eránt, ki mint a' tavaszi rózsza a' százados tölgy árnyékában, atya mejjére símulva, kegyes tekintetet vete ezen beszéd közben, az Öregnek meglegedését lelkes szókkal visszazonzó Kálmánra. Észre vette Petneházy a' forró érzést eláruló pillantatokból, hogy Laurának viszont szerelmére soha számot nem tarthat. — Innen, bár ha nem egész eltökéltséggel is, de homályosan bosszút forralt az eránt felzudult keble, ki előtte azt, a' mit már magáénak vélt, elragadá.

Szorúlt szívvel, és habzó gondolatok közt, kantár szarát megeresztve tébolygott hazá Attya várába; 's komor, borúlt képpel, mint az álomlátó, tzel nélkül tétovázva ábrándozott ide oda, míg egyszer Attya parantsolva inté őt, hogy harmad nap alatt Bétsbe induljon, hol már útját a' fényesebb hivatalokra elkészítette. Fennyen hirdeté előtte, hogy méltósága, nagy tekintetű Barátai, az Udvarért tett áldozatai, és roppant értéke, magos póltzra fogják idővel emelni. — Váratlan parantsolat volt ez az ifjúknak, 's üres hangoknak tetszének előtte Attyának ketsegtető szavai; de Attya akaratjának, — kit kevély feltételeitől semmi akadály soha el nem tántoríthatott, nem bátorkoda magát ellene szegezni. Magába zárkozva, elfojtott mérgétől epeesztve várta tehát az indulás napját, midőn illy kedvetlen helyzetetésében Kozma régi meghitt barátja, új pályájához való szerentse kívánsókkal hozzá jöve. Érzéketlenül fogadta őtet Petneházy 's komor maradt, bár amaz ketsegtető színben festé előtte a' Bétsi élet' gyönyörűségeit. Innen a' ravasz Kozma rövid beszélgetés után kitanulta, mi furja barátja belsejét? 's addig ostromlá azt, míg tsak egész titkát előtte fel nem fedezte, 's Kálmán eránt való bosszúját ki nem nyilatkoztatta. Nem késett az álnok élesíteni a' már elharapódzott lángot, 's végre azzal vigasztalta, hogy nem sokára Bétsben egy kellemetes újsággal lepi-meg.

Kozma egy elfajúlt kortis, több ízben már a' pártosokkal is szövetségben volt, 's tsak fortélyos ravasztsága által tudta elpalástolni gonosz tetteit. Nem tekintett ő sem törvényre, sem betsültre; tsak szerentsejét vadászta, bár melly alacsony úton juthatott is ahoz. Tágas mező nyílt itt is gonosztságnak; 's hirtelen egy ördögi sugallásból született fortélyt koholt, mellyre megrázkodott, de egy jó nyereség reménysége megkeményítette otsmány szívet. Nem fedezte ugyan fel barátjának, hogy mit forral sántáni veleje, de egy nyugoló hatótással, mellyből fekete tzelja eléggé kitetsze, azt mondá neki: „Légy nyugottan, tsak bízd reám dolgodat, 's jó végét várhadsz.“ — Petneházy, kit ezen pillantaban ezer öszvetűző gondolatok kínzának, nem látta által az álnoknak undok feltételeit, — 's fényes ígéretekkel botsátá őtet el magától. —

Felderült azonban Hazánknak azon nevezetes idő pontja, melyben megszínvín keserves sorsunkat a bosszúló ég, terhes igánknak lerészására alkalmat nyújtott, 's a magyar fegyvert a Törökök ellen megáldotta. — Kettőzetezett erővel foga a *Lotharingiai Herceg* Buda ostromához. Mindenfelől csoportosan sereglettek zászlója alá a vitézek, készek vérekkel festeni minden talpalatnyi földet, tsak hogy valahára a tühetetlen jármot levetthessék, 'és ezen Hazánk szívében dúló férget végképpen eltapodhassák. — Alig hallá-meg Kálmán a buzditó Járogatót, nem késétt ő is kevés Lovagjaival felkészülni, hogy magát a többi elszánt hazafjakkal minél előbb egyesíthesse. —

Szép tavaszi hajnal volt, midőn Kálmán, atyától még este bútsút véve, útnak indúlt. A' kert mellett egy kis Fűzesben várt már reá kedves Laurája, ki fájdalomtól ostromoltatva, egész éjjel nyugalmat nem talált. Itt esküvének még egyszer egymásnak örökös hűségét, itt forrának még egyszer össze ajakaik. — Laura egy szép nefelejtsékekkel fűzött kendőt vont elő kebléből, 's ilyen szókkal adta azt Kálmánnak: „számtalan könnyeim hullottak erre, meddig egynéhány éjszakákon készítettem, tartsd-meg emlékezetemre, 's jöjj minél előbb, hogy könnyeim, hogy könnyeket érletted hullatni meg nem szűnök, leürölhesd.“ *Kálmán ellágyulva némán szorítá mejjéhez a' kedvest, egy kis gyűrűt vona ujjára, 's kiragadván magát karjai közül, sebessen felpattant szürke paripájára, — még egyszer nedves szemekkel tekint reá, — 's egy alig hallható Isten hozzádat rebegvén feléje, villám módra tűne el Lovagjaival, magosan emelkedő porfellegel hagyva maga után. —* Leirhatatlan volt az elválás' fájdalma, melyet Laura érez: 's tsak az enyhítheté valamennyire keserveit, hogy öreg gyám-attya megáldva botsáta-el magától nemes fíját a' nagy tzeira, 's minden nap buzgón könyörgött azért, hogy a' Hadaknak Istene a' magyar fegyvert áldaná-meg, 's kedves fíját ezen hősi pályáról vítézi érdemmel tetézve engedné karjai közé vissza térni.

Rózsával, 's nefelejtsel ültette bé Laura azon helyet, hol utólszor látta kedvesét: — ide járt, azután minden reggel és este róla elmélkedni, — itt szokott imádkozni annak szerentés megmaradásáért. — Sokszor ült ő itt magánosan, az utolsó órában nyert gyűrűt ujjában forgatva, — 's elragadtással képzelte magának azon boldog pillantatot, melyben majd borostyánnal koszorúzott kedvesét ismét ezen helyen szoríthatja égő mejjéhez. —

A' ravasz Kozma nem sokára kikémlelte Laurának ezen kedves helyét, 's fekete lellek örült, hogy gonosz tzeifját minél előbb elérheti. Eltökéltette, hogy a' Leányt elragadja, 's Petneházyhoz Bétsbe viszi. Egy tsendes estvé tehát egy tünkos társával magát a' Fűzesben elrejtí, 's mint a' lesben álló farkas, ott lappang, míg Laura a' szokott helyre jön. Meg is jelent az ártatlan nem soká, 's semmi rosszszat nem gyanítván, tiszta lélekkel küldé buzgó fohászokodásit Kálmánja megmaradásáért, a' felette lebegő hold felé, mely hiv szíve kiömléseinek gyakori tsendes tanúja vala. — Egy kigyó tsáza most az úton keresztül, melynek midőn fénylő háta Laurának szemébe ütött, hirtelen megborzadt, 's mint valami láttatlan veszedelmet sejlítve, egy félelmes sikoltás repüle el ajakáról, 's a' kastély felé irányzá sebes lépéseit. Ekkor az áruló elő ugordván, derekon kapja őt, 's míg rémülésséből magához térhetne, közel álló lovára felteszi, 's nevetve a' szerentésen véghet viit fortélyon, sebesen elvágata az orozott kintsel a' két lator. — Nem sokára a' hold is, mintegy nem akarván látni a' fekete tettet, beborúlt. — de a' két ördög még annál bátrabban haladt a' setétségben. A' lónak rászására magához jött a' szerentéslen Laura, 's zokogás-

sal fuldokolva kérdé rablót, hogy hová viszik? 's mit akarnak véle? de azoktól semmi feleletet nem vevén, keserves panaszok között hullatta sűrű könnyeit, míg végre a' Duna partján megállának, hol már egy hajó készen várta őket. Sebessen által repíté az mindnyájokat a' túl partra; de az igazság büntető keze nyomban követé az orozókat, alig haladának néhány száz lépést a' parttól, midőn imé tíz kóborló lovas Törököktől környülvétetnek. Dühösen kezdé ugyan magát védelmezni a' két zsvány, de a' nagyobb erőnek ellent nem áthatván, mind a' ketten ott adák ki fekete lelkeket. Laurát pedig, kit kétségbe eső kiáltása mindjárt a' megtámadáskor elárúlt, a' Törökök magokkal elvitték, 's Achmanak a' Budai Bassának ajándékozáék.

Mitsoda bánatot érte az öreg Thurzó kedves Leánya' elvesztésén, az lerajzolhatatlan; mindenféle kerestette azt, 's nagy jutalmat ígért annak, a' ki valamit tudna mondani hol létező; de hasztalan volt minden fáradság. Elvesztette hát minden reményét a' vigasztalhatatlan öreg, 's úgy nézte e' szerentsélen esetet, mint előpótlást annak, hogy Kálmán fia is többé vissza nem tér. Komoran tölté hosszu óráit, mindennap láthatólag fogyott ereje, bús képzelődések epeszték sir felé hajló életét, napról napra gyengült, mint a' merő fölgya, melly majd egy századig küzdött a' kegyetlen szélveszekkel, de azoknak ereje ki nem dönthető, 's végre midőn gyökerei elszáradnak, ingadozni kezd, és a' leggyengébb szellő által is tövestől mozog. Ugy hanyatla a' jó öreg is, és midőn megérté, hogy a' Törököknek ujra igen nagy segítségek érkeztek, minden reményét elvesztette, hogy még egyszer élete estvéjén a' megszabadított Haza' örömet kedves gyermekei társaságában ünneplhesse. —

Kálmán azonban kedvese képétől kérésértve, 's Hazája szeretetétől elesztetve, gyorsan haladt elő vítezi pályáján. Ő volt Esztergominál első, ki a' Bástyát meghágtá, 's Ibrahim Béghet tulajdon kezével levágtá. Tanúja volt a' Fő-Vezér több illy jeles tetteinek, és személyes vitézségének, 's ott a' vérről párolgó taata-mezőn, ezer elestek' halmaj közt, függeszté nyakába a' Fejedelem' arany mejj-kéjét. — Nagy ösztön volt ez Kálmánnak több bajnok tettekre: nagyobb ösztön még arra, hogy már Attya megelégedését, 's Laurája tisztelét is méltán megérdemli. —

Mindenféle diszalmaskodott azonban a' keresztény sereg, 's mind inkább inkább vonultak hátra a' Törökök a' rémíthetetlen győzők elől. — Vissza vevődött Visegrád, 's közelgetett azon minden Magyaránál örökké emlékezetes nap, midőn végre Anya-Városunk is annyi sok vérontás után a' Török járomból kitsikartatott. —

Előre látta Achman Basa, hogy a' Várat, minden órán fogyó 's gyengülő népével az oroszán módra küzdő ostromlók ellen soká nem védelmezheti: mindazáltal féltvén nyakát a' vörös zsinórtól, kétségbe eséssel őltalmazá még azt. Hogy azonban a' végső veszélytől valamit megmenthessen, az utolsó ostromot megelőző éjjel számos aszszonyait és temérdek kintsit hajóra rakattá, 's egynehány kísézőkkel a' setétség' védelme alatt Konstantinápoly felé elindította.

Ezek között volt a' szegény Laura is, kinek kiváltásáért még a' Basa jó nyereséget reményelt. Ezerféle kínokat szenvedett az ártatlan, míg rövid rabsága tartott: elszakasztatva Attyától, kedvesétől, a' lelket borzasztó ágyúzás és az ostromlók rémítő kiáltása közt, minden órán halálát várva, sírással tölté napjait. Nem volt egy sziv is, melly fáj-

dalmában részt vett volna; nem egy kebel is, melybe keserves panaszait kionthette volna! Elképzélhetni, mely nagy volt fájdalma még akkor, midőn tudára adódott, hogy Konstantinápolyba vitetik! Nem sírt már, mert többé nem voltak könnyei, — de tsak-nem megrepedt rontsolt szíve, midőn a körül fekvő hegyeken az ostromlónak tüzeit látá sebesen repülő hajójáról. „Ott vagy Te is, éjtem' öröme! — így sohajta fel, — 's nem véled, hogy karjaid többé nem fogják kebledhez szorítani kedves Laurádat!” — Borzasztó volt e' gondolat, — egy mély ájulás követé azt, melyből mind addig fel sem ébredt, míg egyszer egy iртóztató láрма felriasztá; — De az asszonyok' vad sikoltása, az egymást éro lövések, 's kard tsattogások, új rémüléssel tölték el bádjadт észéseite, 's magán kívül roskada egy-szegletbe. —

Batányi, ki mellett Kálmán mint Alvezér, és mint barátja vala, ki volt rendelve egy tsoport Lovassággal az éjjeli vigyázatokra. Vastag lepellet borítá a' setét éj a' földet, 's halálos tsend uralkodott a' nappalt rémitő lármán. — Meszszairól észrevették a' strázsák a' kőszelítő evezőknek suttogását, 's megösmérikék, hogy a' hajón futó Törökök vagnak. Apró tsónakokba ugrálnak a' Huszárok vitéz Vezérek után, 's útját állották a' hajónak; melyet ugyan a' Törökök végső elszánnással próbálnak megmenteni, de kevés vágdalkozás után mind a' három oldalaról ketekék őket a' bátor Huszárok. Roppant' volt a' kints, melyet a' hajón leltek; — de mennyivel drágább kints volt az, melyet Kálmán talált! —

Mindég ájúlva feküdt még ott a' szegény Laura, midőn már a' többi Asszonyok a' partra kitétettek. — Kálmán maga is fsklyával vizsgálván a' hajó' belső részét, meglátja a' fekete fátyollal beburkolt asszonyi termetet, 's hólt'nak vélé azt, de majd leroskadt lábairól ijedtében, midőn fel-akarván emelni, kétségbe eső és szívet repesztő hangon így kiáltá a' feleszmelő: „ah né őlj-meg! óh Kálmán! Kálmán!” — Ez a' szó, éz a' hang, tsak nem esztől fosztá-meg Kálmánt, 's ezer visszásá gondofatok, öröm és rémülés egy-be-egy elfogák minden érzékait, hogy egy két pertzenetig néma bálvány képpen mozdúlatlan álla, tsak hogy nagyobb erővel szorította mejéhez a' karjaiból kifejtődzeni igyekezőt, végre minden érzékenysége ezen szóba omla ki: „Laurám, kedves-Laurám!” Sikoltással omla erre a' szerelmes Lesény Kálmánnak nyakába, 's tsak nem elalélt szívének rendkívül való verése miatt, — Kálmán pedig szótalan, szeméit az égre függesztve, majd forró ajakát Laurája homlokára értetve, kobléhez szorítva tartotta kedvesét, míg a' környűl-állók a' dolog' össze-függesztését nem értvén, és mag nem fejtethvén, bámulással és gyengéd-részvétellel nézték a' bájoló jelenést. Meggyőzvéen végre Kálmán zavart indúltságán forró kitorésést, kivezette Lauráját a' partra.

Égész fényében tüne ki az eddig elrejtezett hóld a' sűrű fellegek között, 's téj színd világot hintvén a' földre, mintegy közszbnteni látszata a' két bődlog szerelmezt. — Kálmán a' partra leülvén, karjai közt tartá kegyesét, 's ezer kérdésekkel ostromlotta; míg az töröck szavakkal elő tudta adni, hogy mi történt véle, mióta Kálmán a' táborba jött; a' többi vitézek pedig az alát a' nyert kintsét, 's drágaságokat oszták egymás közt. — A' legforróbb tsokok pészételek most a' szerelmesek új frügjét, — bődlog volt Kálmán, — bődlogabb egy Királynál, — bődlog mint az Eden első lakossá. Örömök árjától eltelve tédp-lének egymás mellé, 's képeik a' hóld halavány sugári által mintegy a' földiek köréből kiemelve, buzgón adának halát a' mindeneket Intezőnek, hogy hiv szerelmeket illy F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

tsudálatosan védelmezte. Ellágyúlt szívvél nézé azt Battyányi, 's midőn a' két boldogok nyájas beszédjeknek ujra szabad folyást engedének, akkor hozzájok ment, 's úgy tudta-meg Kálmántól az egész történetet. Akkor a' zsákmánynak Kálmánt illető részét elő hoztatván, által adta azt neki, mellyből Kálmán egy drága gyűrűt hirtelen elő vevé, 's illy szókkal nyújtá azt Laurának: „emlékezz-meg, úgymond, Kedvesem életünknek ezen leg-szebb pertzenetjére, 's tartsd-meg hozzám holtig tiszta szerelmedet.“ — Battyányi pedig egy Fejedelmi karkötőt ajándékoza neki barátsága zálogául. Így töltek álom nélkül vig beszélgetések közt az egész éjszakát, a' többi vitézek pedig vig dalokat énekelének a' tűz körül.

Más nap Kálmán bátórságos helyre vitte kedvesét, kintseivel együtt, 's őrizetet rendelt hozzá, maga pedig tőlt kebelével vevé tőlle bútsút, hogy az utolsó ostromnál jelen lehes-sen, 's hazája megváltásában részt vehessen. „Kevés időre válok el tőlled, — így szólla — édes Laurám, hogy osztán soha többét oldaladtól el ne távozzak“ — 's ezzel vígan repült Barátja mellett. — Rémitő volt ez a' nap; mind két részről kettőzötetett erővel 's vitézséggel hartzoltak, — patakokban folyt le a' vér a' vár oldalain. Végre egy tüzes golyóbis a' várban lévő puskaporos házat meggyújtotta, 's temérdek embert és épületeket repített egy pillantat alatt a' levegőbe. Ezen szerentsés esett ujjabban bátorítá az ostrom-lókat, — rengett a' föld az ágyúknak meg nem szűnő harsogásától, 's a' győzőknek viadal kiáltásával tőlt bé a' levegő. Még ez nap rohanással vétetett-meg a' Királyi Palota, más nap pedig nem kevesebb vérontás után az egész vár. — Mint egy hadi Isten szagúldozott Kálmán szellyel a' test-halmokon, sokszor a' legveszedelmesebb helyen álla; de Laurája képe lebegett előtte, 's annál nagyobb vitézséggel viaskodott, és így felelmet nem ösmért szíve 's erős karja mindenütt szerentsésen kíségték. — Kezünkre került végre az üszve löit, Szíve rontsolt, de annyi nemes vitézek vére által nemesített ősi Vár, 's nagy Kirá-rálysink hajdani lakhelye, 's következő nap a' még párolgó test-halmok közt zenge a' győ-zedelmes Seregben a' Téged Isten ditsérünk!

Megvölt téve a' nagy munka! 's Kálmán, kinek a' hartz vad zajja után minden per-zenet esztendőknak tetsze, bútsút vett a' tábortól, 's vitézségének magas érzésétől követ-ve, 's szíve szerelemmel telve nyargalt büszkőn haladó szürkéjén kedvese karjai közzé. Ezen utjában találta elő Petnehálynak Lovászszát, 's ettől értette-meg, hogy meghallván Petneházy a' Kozma szerentsétlen esetét, 's Laurának a' Törököktől való elraboltatását, ezen annyira megindult, hogy lelki esméretének mardosását tovább nem állhatván, ő is a' fegyverek törgése közt akará elúzni ezen keblében rágódó férget, 's a' legelső tsatában el is esett.

Öröm könnyek tsillogának Kálmánnak szemében, midőn imádot Lauráját ujonnan karjai közzé szoríthatta, 's annak forró szíjét dobogó mejjén verni érzette. Késedelem nélkül repültek most a' két boldogok szeretett Attyoknak ülélésére. — Szép őszi estve volt midőn a' jól ösmért atyai kastélynál megérkeztek. — Az öreg, kihez már a' szerentsés üt-közetnek híre elhatott, Kastélya előtt egy karos székben ülve, buzgó hálákat bostsátá az égre, melly hazánkat a' hosszas járom alól felszabadítá, 's remény és kétség közt várta fiját, kiről már régen semmi tudósítást nem vett, 's tsak abban lelte vizsgáltását, hogy ha az elesett is, a' hazáért, és illy örökké emlékezetes hartzon esett el.

Nem akarák ugyan a' szerelmesek jó Attyokat illy véletlen meglepni, de az kedves fíjót egyben megösmérvén, reszkető lábaival sietett elébe, 's elvesztett Lauráját is ugyan azon pillantathan nyakán tsügnni érezvén, tsaknem megrepedt a' kettős öröm alatt atyai szíve. Tsendesedvén első örömének kifakadásai, tsak akkor vette még észre, hogy déli fíjának mejjén a' Fejedelem mejjképe ragyog. „Óh melly bődoggá tettél úgymond, szerelmes fíjam! hogy midőn én Hazámnak dűsös megváltásában nem kardommal, hanem tsak könyörgésemmel vehettem reszt, te az én helyemet is illy nemesen betöltötted!“ Tsudálva halgatta Laurának miképpen lett elragadtatását, 's leírhatatlan örömmel annak Kálmán által lett feltalálását, 's megszabadítását, 's karjai közt tartván mind kettőjüket, így kiálta fel: „Néked rendelté az ég ezt a' kintset, édes fíjam! vegyed azt mint vítészed' legszebb jutalmát, 's legyetek bődögok!“

Nem sokára egy Pap öszve tevé kezeket a' két szerelmeseknek, 's az a' nap a' Haza szabadsága vissza váltásának új öröm ünnepe leve. Kálmán és Laura egymás karjában bődögok, vig órákat élének, — valahányiszor Battyányi hozzájuk jöve, mindannyiszor örömmel emlegették az Adonyi Éjszakát; az öreg Thurzó pedig ifjodott szívvel nézte, midőn reszkető terdét nem sokára egy szép szöke onoka ölette, 's fő gyönyörűsége mindég az volt, hogy annak atya vítészeit, anyja feltalálását, 's Buda Vára vissza vételét könnyel tölt szemekkel beszélhette.

Jakab István.

9.

A' Nemességéről.

(Verulami Baco után.)

A' nemességet két tekintetben lehet vizsgálni, úgy-is, mint a' polgári társaságnak részét, úgy-is mint egyes emberek' sorsát. Az olyan Monarchia, mellyben semmi Nemesek nintsenek, mindenkor határtalan hatalmú fejedelemlre mutat, mint p. o. Török-Ország.

A' Nemesek a' királyi méltóságot elosztják, 's a' köznép' szemeit a' Királyi famíliának nézésétől valamennyire elvonják.

Az olyan polgári társaságok, a' hol a' népnél van a' hatalom, ellehetnek Főrendek nélkül; sőt sokkal kevesebbé vagnak kitétetve zenebonáknak és belső háborúknak, ha nintsenek benne régi Nemes famíliák; mert olyankor a' dolgokra, nem a' személyekre szokás nézni; legalább a' személyekre tsak azért van tekintet, hogy azok a' dolgok viselésére legalkalmasabbak, nem azért, hogy tímeréssel és nemes levelekkel kérkedhessenek.

A' Nemesek' hatalma és tekintete a' Monarchiákban a' Fejedelem' fényét neveli, de hatalmát erőtlentíti; a' népet pedig magasabb gondolkozásúvá, de egyszer'ámind szegényebbé is teszi.

Legjobb, ha a' Nemesség nem hatalmasabb, mint az igazgatásnak, 's igazságszolgáltatásnak módja kívánja, de még-is bír anyai tekintettel, hogy a' köznép' fennhéjzását, mint valamely közfal visszatartóztathatja, minekelőtte a' királyi trónusig áradna.

A' felette nagy számú Nemesség, melly többnyire tehetetlen szokott lenni, az Országot egészen szegényné teszi; mert sok olyankor a' vesztegetés és tékozlás. Azonkívül, minthogy idő' jártával a' sok Nemesek közül sokan elszegényednek, a' tekintet, mellyel bírainak kellene, igen megfogyatkozik, 's a' tisztségek értéktelenekre szállanak.

Ha a' Nemességet egyes személyekre nézve tekintjük; már egy régi kastély, 's más pompás épület, vagy csak egy régi magas, erős és ép élőfa is tiszteletet gerjeszt maga éránt: mennyivel inkább gerjeszthet egy tőa gyökeres familia, melly az időnek fergetegei között sérelem nélkül megmaradt!

Az új Nemesség a' királyi hatalom munkája, a' régi egészen az idő.

A' kik legelsőbben emelik familiájokat Nemességre, azok fényes tulajdonságokkal többnyire felül-haladják maradékjokat, de ártatlanságokra nézve nem mindenkor így van a' dolog, mert ritkán tehet valaki szokadán méltóságokra 's megtiszteltetésre szert, ha csak jó és rossz mesterségeket össze nem elegyít. Azonban igen illendő, hogy virtusaik' emlékezete elhasson a' maradékhoz, vétkeiké pedig vélek együtt meghaljon. — A' fényes születés többnyire megkevesétti a' szorgalmat, 's a' kevesebb szorgalmas irigye szokott lenni az iparkodóbbnak. — Ide járul az is, hogy a' Fő-nemesek nem könnyen emelkedhetnek magasabbra, a' ki pedig azon egy helyben megakad, holott egybek feljebb mennek, nem egy könnyen fogja irigység nélkül nézni azokat, a' kik körülötte előmozdítatnak. Ellenben a' Nemesek ritkábban tárgyai mások irigységének, minthogy a' tisztességnek 's tekintetnek birtokában látszanak születetni. A' Királyok' dolgai legszerentsébben folynak akkor, ha értelmes és hivatalokra alkalmas nemeseket emelnek a' legfőbb tisztségekre; mert a' nép az efféle Főrendekhez jobban hajlik, minthogy ezek néminémüképen az uralkodásra születtek.

I O.

A' C Z É L.

Meddig vakítod még magad' oh
Te a' vak Sorsnak aczél

Bilincsei alatt sorvadó

Ember! jer Ballá mi a' czél?

E' nemünk' ál-koronája

Csak nyugal munkat rongálja.

Feszül az ifjú' forró mejje,

Alma véres harc, s csata

Heroszszá lenni — ám sír nyelje

Szive egy kívánata.

Agyban hal, vagy kedves honnya

A' táborból haza vonja.

Már méhében mennynek szentele

Egyet a' szorúlt szüle,

Kis-korától fogva kebele

Csak a' szentre hevüle;

A' Klostrom majd tömlőz neki

Búsong, miként jöhetne ki.

Kiöltözvén, tépi, szaggatja

A' külvilág' rósait:

Fut, fárad, gonddal fogyasztgatja

Elte' kevés óráit;

Mikor fogytán ég lámpása

Szívét verzi csalódása.

Kelet' kincseit amott hozza

Hátán egy kevély gálya;

A' tenger' veszéjét átkozza

Milliót nyertt gazdája:

Nem fut többé Indiára,

Pénzét adja úsorrára;

De szégyen rabláncz feyegeti

Majd az u'sorás' fejét,

Koldussá lesz, csak úgy veheti

A' veszéjnek elejét;

Tisztbe állna, szántna, vetne,

Ha vége nem közelgetne.

Lemond önmeztagadásig az

Életnek hízlekedő

Örömiről, fut csak az igaz

Után a' Bölcselkedő;

A' Fántomok' örvényébe

Dúl hevültt lelke' tűzébe.

A' füstölgő mécsék' kormától

Szédültt velő tétováz,

Az ideák' kétéz zajjától

Aszik a' zsibbadó váz;

Végszáva: boldoggá lenni,

Nincs több út, mint inni, enni.

A' rang' és pompa' lidércz fénye

Be sokat bilintsre ver, —

A' grátzia' borongós kénye

Alatt hány kába bever?

De kinek tetszett holtig a'

Bár ró'sás 's gyémántos iga?

Mersz e' díesekedni te zseni

Kolumb bámultt céloddal?

Irtódom, — szörnyű — említeni,

Mit szültél planumoddal?

Sírba magad sirva szálltál,

Az Edenbe kint plántáltál.

Talán szent rúgó ösztönözött

Téged is, mint sokat, óh

Minap a' fogság szennye között

Rabképp hunytt hódoltató? —

Milliók hullának érted

Mig csak a' thronuszt elérted.

Újj triumfuszok, csudatettek

Főttek mindég lelkedben;

Az elmúltak nem teremhettek

Értt gyümölcsöt kertedben,

Angyali Hölgyed hijjába

Csókol, futsz újjra csatába.

A' sok hőlttestből váltít dögszag a'
 Lauruszat fonnyadtá teszi,
 A' vérrel festett bibort maga
 Az idő beszennyezi.
 Ha még pályádra állhatnál,
 Be sokat megváltoztatnál.

Kívánám tudni, mit miveltek
 Ti is, egész Nemzetek?
 Felelnek, bár ti nem feleltek,
 A' néma történetek;
 Újjabb újjabb czélfajtok
 Által csak újj bajrést nyittok.

A' szent korlátokból kiragadt
 Engem is hajdan — ki — a'
 Nagyvilág' síkjára, a' dagadt
 Ifjui fántázia:
 A' sors' trutzára csak erőmbe
 Bizva tettem czélt előmbe.

Az álók', ró'sák', nőrtziszok'
 Finom illatgőzével,
 Vegyest nyeltem a' piszok
 Kontzok szagát békével;
 Stoikoszi elszántsággal
 Vittam a' viszontagsággal.

Sok tövisek, kevés virágok
 Lepték szűk ösvényemet;
 De a' sok vérző tűzős ágok
 Gyúlasztották tüzeimet,
 Minden bajt elfelejtettem,
 Csakhogy czéloom elérhettem.

Szép az erekbe rekedt tűzők
 Leseit eltörölni,
 Szép azt, kinek már kupreszt fűznek,
 A' roguosztól menteni.
 Nemes annak hivatala,
 Ki az élet' őrangyala:

De mindég csak a' halál' setét,
 Völgyében hartzolgatni,
 Ápolgatni a' más életét
 Magáét kotzkázgatni;
 Mind ez, úgy látszik, istemi,
 De fog e' utóbb tetszeni?

Azonban vethet e' a' várok
 Vaskapús bástyáin — át-
 Rontó gondoknak az az árok,
 Melly kunyhóm' védi — minát?
 Küzdésem véget érhet e';
 Mig leved nem iszom, Lethe?
 Ti minden hiu czél, gond, hadak
 Nélkül szük pályátokat
 Bár sanyarúan élő vadak,
 Irigylem sorsotokat;
 Természetibb életetek
 'S mivel borzasztóbb végetek?

Dr. TRÓTT JÓSEF.

HUNYADI SZÉKELY JÁNOS',
 Magyar-Országai Kormányzó' és Erdélyi Vajda' sírjénél.

(Károlyvárott, Erdélyben.)

Tűzkocsiján mikoron felemelkedik a' nap egünkön,
 Csillagok éltűnnek, 'a meghalaványul az hold.
 Héroszi nagyságod' fénylő ságárai előtt, úgy
 Halványult nálunk a' sok előbbi vitéz.
 Dácia' Mársza! ragyogsz koszorúkkal Olympon örökké,
 Rényeidért, hured túlhatta minden időn.

PONORI TERWAZEWK JÓSEF.

ÁMOR A' REMÉNY' ÖLÉN.

A' Reménynek lágy kebelére dülve,
 Égi nektárt szivsz gyönyörű kis Amor,
 'S annak emlőjün leled, a' mi Téged
 Menybe varázsol.

Bülcse! A' föld' nagy kerekén lakónak
 Nem szerelmét csak, de ezer baját is
 A' Remény' édes teje orvosolja;

Szopjuk örömmel !!!

N. A. KISS SÁNDOR.

FELSŐ MAGYAR ORSZÁGI

MINERVA.

XXXXXXXXXXXXXXX

Kilenczedik Füzet.

Szeptember 1825.

11.

Udvari-Tanácsos SZIRMAI SZIRMAY ANTAL Úr' Élete.

Tulajdon jegyzései után.

Született Szirmay Antal Sebestyén Eperjes Szab. Kir. Városban, 1747. Január. 20d. hajnalán. A Sebestyén nevet a nap' emlékére kapta. Atyja György volt, Prókátor, és némelly Vármegyek' Táblabírója, 's ez dolgozó azt a vastag Jurisprudenciát, mellyt osztán Huszti, megváltoztatván némelly helyein, tulajdon neve alatt kiada; anyja Berthóti Kata, Gergelynek és Dezsőffy Klárának gyermeke.

A Szirmay-ház egyike a' legrégibbeknek 's legnevezetesebbeknek hazánkban. Az 1200 körül egy RAAK nevet viselt férjfiat szüle, kinek neve maradékira általment, 's így a' nemzetséget a' régiség' homályában már megjegyezheté. Ez a' maga nagy számba szaporodott véreivel Szirma-földön lakott, Miskolczhoz két órányira, 's midőn IV. Béla 1241. a' Sajó-vize mellett, Borsodban, a' Tatárokkal verekedék, 's a' Magyar vitézség már hanyatlani kezdé, harmincznyolcz rokonit hozá a' Haza' küzdőjének segélésekre, az ellenség' csoportjaiba bécsapott, a' Király' életét megmentette, de maga a' csata' mezején maradt, (*Katona Hírt. Grúcz. Tom. V. p. 1052*). A' ház' czimere ezen jeles Vitéz' emlékére, koszorút-tartó Rák.

A' hálás Király meg akará jutalmazni a' hős tettet, 's 1242. az akkor Borsodhoz, ma Abaujhoz tartozó Zantho-földét (ma Szántó, Mező-Város, Tállya és Golop szomszédjában) a' RAAK három síjainak, Zirmai Otthobor Szolnoki Fő-Ispán, Zirmai Jannus és Zirmai Cheburka testvéreknek, ajándékozá. Mint esének-ki ezen jószágaik' birtokából, mutatja IV. Lászlónak Cserelevele: - - quod cum nos terram Zantho, Otthobor, Jannus et Cheburka, filiorum Raak, vulgariter Zirna vocatorum, quam ex donatione avi nostri carissimi patris memorias Belae (IV.) illustris regis Hungariae dignoscebatur possedisse, in *F. M. Or. Minerva* 3. *Negyed.* 1825.

46

Districtu Borsod existentem, ab Othobor et fratibus ejus pro sustentatione nostra recepissimus; volentes siquidem eidem simili concambio providere, in concambium ejusdem terram Hethén, in Comitatu Ugocsa existentem, in qua antea Bisseni de Hethen (*Hethényi Bessenyeiek*) residebant, nunc vacuum et habitatoribus destitutam, eidem Othobor et fratibus suis ac heredibus, heredumque successoribus, de plenitudine nostrae gratiae contulimus jure perpetuo possidendam. Datum in Thorná XII. Calend. Decemb. per manus discreti viri Pauli Eppi Veszprémiensis, Aulae nostrae Cancellarii, anno Dom. 1273, regni autem nostri II.

A' Szirmay ház III. Andrástól 1295. új Adomány-levelet kapa a' csere által bírt Hethényre, és azt még ma is őrzi Levéltárjában. Itt csak azt jegyezzük-meg, hogy Kún László Királyunk az eml. időben Ottokár Cseh Király' fegyverei elől voná magát Torna Várába.

E' csere után a' Szirmai Raak' gyermekei megosztóznak. Cheburkának gyermekei; Jannus és János testvérek, megmaradának a' Zirma-földön, Borsodban: Miklós, Kozma, Nykó Ugocsába vevék magokat. Miklós Ugocsaí Fő-Ispán leve, 's új falut épít a' Hethény-földön, 's azt Szirmának nevezte-el. A' mi Antalunk az Ugocsaí ág' magzatja, de a' melly a' XVIII. Százban Istvánt és ennek Domokos fíját, Györgynek atyját, a' mi Antalunknak nagyatyját, Zemplényi lakossá látá válni a' Lasztóci 'Su'sánával kötött házasság által. — A' Cheburka' maradéki megmaradának Borsodban szinte Péterig, István Borsodi Al-Ispánnak Ongay anyától született fíjái, ki egyetlen tagja lévén 1649. a' Borsodban maradt Szirmay nemzetségnek, midőn Borsodot az Ónodon tanyázó törökök bírák, Zemplénybe áltáljött, 's itt elébb Notárius, majd Vice-Ispán, 's Dietai-Követ leve. Maga ő Református volt; hitvese Lipóczi Keczer Anna Lutherána, 's ez gyermekeit, özvegyen maradván, a' maga vallásában nevelte. —

A' mi Antalunk hét esztendőskoráig csak tótul beszéllők közöt neveltetett, 's ezen első esztendejnek következése vala az, hogy ő folyvást beszélt és könnyen írt magyarul, de olykor hamis hanggal, és soloeciáskálva, 's magyar nyelven nyomtatásban megjelent dolgozásait másokkal kelle megtekintetnie. Újhelyben a' Paulinusoknál kezdé iskolájit, 's azokat Eperjesen folytatá, míg 1760. a' Kassai Convictusba felvétetett.

1762. Laureatus Poeta, 1764. pedig AA. LL. et Philos. Magisteri czímekkel tiszteltet-meg.

Iskolájit 1765. hagyta-el, 's új pályáját Zemplényi Fő-Notárius, később Vice-Ispán Legenyei Pintér Márton mellett kezdé. 1766. Pestre ment, és ott Báró Sennyey Lászlóval correpetálta a' törvényt.

1767. Protonotárius Nedeczky András mellett leve Jurátus.

Ez Referendáriussá nevezetvén, visszatért Báró Barkóczy Károly mellé, ki Commissárius lévén a' Magyar- és Erdély-országok közt vonandó határszélek' dolgában, Szirmayt Actuáriusnak nevezte.

1768. Jurátus volt Vörös Antal Ítéls-Mester mellett. Gróf Pálffy Miklós Ország-Bírája Cancellistává tette 1769, 's ennek ajánlása mellett a' Gárda' ifjai közzé kellett volna felvétetnie, de Generális Gróf Károlyi Antal, ki szemelgette a' szép igyekezetű ifjakat, Hadnaggyá készült gyalog magyar seregénél kinevezni. Özvegy anyja az egyetlen gyermeket elvoná a' katonai szolgálattól.

1770. elvév egykori Principálisa' leányát Legényei Pintér Annát, 's azzal kilencz fiu és két leány gyermekeket nemze, de egyedül az 1782. született József fiját nevelte fel, Zemplénynek Táblabíráját, és Hadi-tári Fő-Adószedőjét.

Az annyira elgázott nemzetség' tagjai mint a' Borsodi ágon fenn-maradt, 's Zemplénybe áttákoltozások oltá Pazdicsiaknak mondatható Szirmayak, sokszor nem ismerik egymást, 's a' gazdagok 's ragyogók a' mi Szirmaynak nem nézék rokonjoknak, 's szerettek volna gátlani szerencséjét. De Kazinczy András, fíja Szirmay There'siának, az András és Királyfalvi Roth Juliána' leányának, Pazdicsról, tudta a' ház' feljebb említett kétfelé szakadását, 's látta, hogy a' Vármegyét illy érdemű ifjútól megfosztani vétek, 's addig kell segédjére, míg a' gyűlölség megszűlő. Antal így 1773. harmadik Al-, 1777. pedig Fő-Notáriussá nevezetett.

Szirmay zavarban találá a' Levéltárt, 's ajánlást teve, hogy ő azt rendbe fogja hozni. Annak Protocollumai 1558. kezdődnek, a' régiebb Könyvek es Irások a' Csicsvai várbán, hova a' Ferdinánd' híve Zemplényi Fő-Ispán Homonnay Drugeth István' testvére, a' Zápolya Jánossal tartó Tárnok-Mester, Sárosi és Ungvári Fő Ispán Homonnay Drugeth Ferencz által záratottat, elégvén. Általasett a' nagy munkán, maga mellé szedett társak' segédjével ugyan, de úgy, hogy mindent maga tekinté-meg, 's ő intézte a' nagy munkát. Tizenhét vestag Elenchusokat íra-össze, nagy részben maga kezével; és ez az ő képzhetetlen szorgalmának 's könnyű dolgozásának örök tanúja. Itt szedé azon ismereteket, mellyek, megbővítve azzal, a' mit a' Lelesai 's egyéb Conventekben, 's a' Gróf Niczky Kristóf Ország' Birája' engedelmevel végig-tekintett Budai Kamara' Levéltárjában talált vala, 's a' Práyyal, Katonával, Kovachichal, Wagnerrel, Fejérvári Károlyal szolt barátságos levelezés és társalkodás által gyűjtött, az általa 1804. kiadott *Zemplény Vármegye' Ismeretében* állanak. Ezen dolgozásai 's a' Levéltár körül szerzett érdemei által örök hála-ra kötelezte volna a' Megyét és az egész Nemzetet, ha semmi egyéb érdemei nem voltak volna is.

Szerencse nélkül a' legnagyobb érdem is elakad: Szirmayt kevesebb érdem mellett is ragadozhatták volna a' történetek. Ilyen vala az, hogy Gróf Döry Ferencz Fő-Pohárnok Fő-Ispánunk' halála után e' méltóságot Maria Theresia akkori Al-, végre Fő-Cancellárius Gróf (később Herceg) Pálffy Károlyra tette-átal. Pálffy megjelent Sátor-Alja-Ujhelyben, 's beiktatása 1779. Júl. 7d. fényesbb volt mint sok Fejedelmink' megkoronázatása. Szirmay tartá a' megköszöntést, 's elhíresedett. Az új Fő-Ispán jeleit akará hagyni áttétének, 's Elsőbb Al-Ispánunk Szirmay Tamás Antalt a' Consiliáriusi, Kazinczy Andrást a' Királyi Udvarnokai czimmel jegyezteté-meg, a' Fő-Notáriust pedig biztossá tevé, hogy első nyilással boldogítani fogja.

Igen szép hitvese 1783. meghalván, mingyárt a' következő évben elvette Báró Ghilányi Franciscát, Vékéről, Ujhely és Lelesz között. Ettől 1785. Antal fíja született.

Behoztván a' deák nyelv' helyébe a' német, mellyet Szirmay nem is érte, a' Kassai Kerületbeli Kir. Commissárius, Sáros Vármegyei Fő-Ispán, Abaujban és az ezzel akkor egyesített Tornában, 's Szepesben, a' Fő-Ispáni Hivatalnak Helytartója, később Ország'-Birája 's a' Szent-István Rendének Nagy-Keresztése, Szent-Iványi Ferencz Excell., Szirmayt az akkor Budára által-tett Királyi-Tábla mellé Assessornak ajánlotta, kétezer for. fi-

zetéssel. Képzeltetni, hogy a' lelkes, szeretetre igen méltó, eleven társalkodású, 's magát minden Nagyoknak kedvekbe bcsiklatni akaró és tudó, 's az újításoktól nem idegen ember mint kedvelteté-meg magát mind azokkal, kiket alkalmasoknak véle előbbre tolni dolgait. Szoros barátságban élt Ócsai Balog Péter később Zólyomi Fő-Ispánnal, Aczél Istvánnal, a' Vice-Cancellárius és Kamarai-Előülő Semsey Andrással, 's ezzel, és az űreg, tudományokat és örömeiket kedvelő, lelkes Gróf Niczky Kristóffal daakul verselgett. Ifjúi, olykor a' pajkosságig-menő gondolatlansággal magasztalá az új idöket; a' kik másképen gondolkoztak, csipkedni szerette, 's nem vette-észre, hogy hágdosásni alatt nyílt-meg az örvény, melybe a' megcsipkedtek taszthatják.

A' Királyi-Táblánál, mint annak Birája, 1786. Januárius' 9d. tette-le a' hitet, 's 1787. Aug. 30d. a' Septemvirátus előtt esküvék-fel mint Udv. Tanácsos és az Eperjesi Táblának Elölülője, mert hitvесе vágyott közelébb lenni jószágához, 's nem szerette a' fényes Pestet.

Az 1790. Dietára Küvetnek óhajta választatni Zemplénytől, de Szirmay László és Szulyovszky Menyhért által megelőztetett. Azonban ezek onnan csak hamar-visszakiváncokoztak, 's helyettek még ezen eszt. Szirmay Antal 's Kazinczy András küldettek-el. Itt elmöjének elevensege. ismét felyülhaladá vigyázását; kised iráskákat nyomtattata, 's Beszédeiben sértegette, a' kiket nem kell bántani. Erdemei azonban úgy tündöklének, hogy az 1791: 67. Törvény-Cikkely által a' Büntető Códex kidolgozóji közzé számíttatott.

Nem sokára azután a' neki mindeddig mosolygó Szerencse egyszerre fordítá-el töle arczát. Szirmay a' váratlan csapást nem viselé elég nagysággal. Nagy és kised barátjaihoz untalan frogatá könyörgő siralmas leveleit, 's Esedezéseit versecskéekkel czifrázgatata-fel, feledvén, hogy a' szerencétlenség soha sincsenek barátjai, 's a' jókat kérni nem kell. Ellenségei örvendének Cicerói kislelkűségén.

Az 1796diki Dietán ismét ő és Kazinczy András levének Küveteink. Itt ötöt egyik csapás után a' másika érte, 's közönséges gyűlölségbe jött. Már az Ország' Gyűlése előtt négy száz forintot és hatvan kila életet nyújta magányos ajánlásképen hűsége' bizonyítására; itt pedig, Novemb. 12d., fusis prae ardore fidelitatis lacrymis (ugymond maga) primus omnium exclamavit: *Vitam et sanguinem!* — 1797. Octób. 20d. el vala eresztve az Eperjesi Táblánál visett **Elölülői hivatalsábot.**

Visszá adva házi nyugalmanak, a' gazdálkodásban 's két gyermeke' nevelésében, oktatásban, lelte örömeit. Maga adott nekik leczkéket a' Magyar Történetekben 's Törvényben.

Ismét nyomván Monarchiánkat a' visszas esetek, három ezer forintot, hetven véka gabonát, százharminczket és fél véka zabot mutata-be magányos segédül; egy gyalog és egy lovas katonát fogadott, ruházott, kikészített. A' Vékei elavúlt Templomot felépítette, felékesítette; Olvasóját minden szombaton elimádkozta; hűsvétkor és a' parancsolt innepnapokon áldozatjait buzgón megtette, a' Nepomuk Szent János nyolczadjait a' legnagyobb áhitatossággal inneplette. Soha igazságtalanabb vád nem tétathetnék, mint ha őtet e' részben érdekléné gyanu. Leikének elevensege, könyveden élt ifjú esztendeji, 's szerencsétlén symboluma: *Servare semper cum fortioribus* téveszték-meg a' hol megtévedt, nem gondolkozása, nem szíve, melyek mindég jók voltak, bár olykor nem eléggé erősek.

Társalkodásában kollektív mulattató volt, fercsegek jó gondolatai, elméssége szikrázott, a jó fejeket nagyon kedvelte, az előmenetelt érdemiökkel minden mellékletek nélkül boldogította, kevélység nélkül vala; az volt minden szerencsétlensége, hogy lelke rettegés és remény között nem mindenkor bírt eléggé magával.

Életének utolsó estendejében ismét visszatért felé a változásait gyönyörködve ész szerencse. Imhol egy része a Kir. Adománylevelnek a Radi jóság felől Zemplényben: — — quod Nos benigne attentis et consideratis fidelitate fideliumque servitiorum meritis fidelis Nostris Nobis dilecti Egr. Antonii Szirmai de Szirma, Consiliarii Nostris Aulici, quae idem laudabili majorum suorum sago et toga clarorum exemplo ab ineunte aetate in diversis publicis officiis primum quidem in Comitatusibus longa annorum serie praestitis, dein vero sub glorioso regimine Sereniss. olim et Potentis. Principis Josephi II. Electi Rom. Imp. et hered. Hung. Regis, patri Nostris piase reminisc. desideratissimi, qua ad Tabulam Nostram Referens Consiliarius, ac tandem ab anno 1790. qua Praeses Tabulae Districtualis Partium Regni Hung. Cis-Tibiscanarum, praeterea iteratis vicibus ad Regni Comitatus Abligatus Nuncius et ad Deputationem Regni in objectis juridicis per Artic. 67. 1791 delegatus Codicem de delictis eorumque poenis pro antelate Regno Nostris Hung. Partibusque eidem adnexis elaborando, ac alia etiam erudita Diplomatica opera edendo: demum sub bellis Gallicis gratuita subsidia cum benigna Caes. Reg. Nostra complacentia praestando, sibi cumulativum comparaverat; sumtis item in benignam reflexionem laudabilibus conatibus, quos in promovendo altissimo servitio alias etiam pro temporum et circumstantiarum exigentia constanter exhibuit et impendit, et actu quoque in qualitate Consiliarii Nostris Aulici continuat, ac prout Nobis benigne de eo pollicemur, pari fidelitatis constantia animique fervore in futurum quoque exhibiturus est et impensus: Fiscalia Bona Radicentia Cottus Zemplin. Ingremita. — — eidem benigne dederimus, donaverimus et contulerimus — — Datum Wolkersdorf in Austria, die 26. Maji 1809.

1812. Septemb. 19d. Szinnyérrt, József fija házánál, hol egy pár eszt. olta lakott, kilelé a' hideg, 's 24d. virradta előtt meghala. Gyóntatója hon feledé szemüvegét, 's a' beteg maga mondá, a' hol az homályos látása miatt akadozott, a' Könyörgést. Nyugodt elmével hagyta-el e' világot. Hamvai a' Vekeli Templom' kriptájába takarítatának-el.

Nyomtatott nevezetebb írásai ezek:

1. De celeriori justitiae administratione. Pestin. 1790. fol.
2. II. Leopold egy magyar Profeta' látása szerint. Pozsony, 1790. 8.
3. Zemplény Várm. felült Nemesi rendű Vitézinek kiszabott Hadi-Törvényei. Kassza 1797. 12.
4. Notitia historica, politica, oeconomica Montium et locorum vineiferorum Cottus Zemplin. Cas. 1798. 8.
5. Hungaria in Parabolis. Budae, 1804. 8., és még egyszer ezután, mert az effélének sok Öbve-
sija van.
6. Magyarország azon szokások, melyek a' Magyar-oroszági polgári és törvényes dolgokban előfor-
dálnak. Kassza, 1806.
7. Notitia Historica, Topographica, Politica Cottus Zemplin. Budae 1804, 1805. II. Tomi. 8.
8. Ugocha Várm. Ismerete. Pesten, 1805. 8.
9. Szathmar Várm. Ismerete. Budán, 1809. 8.
10. Codex de delictis eorumque poenis. Pestini, 1807. fol.

Familiája' Történetét, Elágazását, az én kérésemre írta-meg, de nagy korának elgyengülésében, midőn erejéhez többé nem bízhatott, a' hol nem papirosok után dolgozék. Azt az én kezeim között tette-le, olly hagyással, hogy kézjegjeit kipolltoljam, tévedéseit megigazítsam. Teljesítve lesz a' mit akart, a' Zemplényi, Borsodi, Szepesi, Sárosi, Szatmári, Ugocsai Szirmayoknak hírekkel, segédjekkel.

KAZINCZY FERENCZ.

12.

Laszky Hier. Élete 's titkos Követsége Szolimán Török Császárnál.

(Folytatás.)

§. XI.

Laszky' tancskozásai Grittivel.

MDXXVIII. első Januáriusban együtt ebédelt Laszky Grittivel (a), ebéd után pedig tüstént hivatottott Gritti Ibrahim Bassához, ott is maradt setét estig; haza menetelekor megizente Laszkyknak; hogy jó reményzégben lenne holnapig, 's hogy jó hírt hozandana ekkor. Alig várta Laszky a' következendő 2. Januáriuszt, a' midőn csak ugyan megjelent Gritti; elmondotta Ibrahim' hosszú beszédjét, melyet tartott az adó végeti; és hogy csak Szerem ország' vissza-adását jelentette, és tanácsolta legyen Császárájának a' Bassa, 's még is mennyire megháborodék; — mondá tovább: a' Bassa az adó kéréstől elált, és hogy csak azt kívánná, hogy minden esztendőben Követeket küld'nének a' Magyarok 10000 for. ajándékkal, 's ha ezt ajánlaná Laszky, a' béke és barátság történhető lenne; hogy adatna segítség mind emberben, mind fegyverben, mind minden szükségesekben. Azt izené végre a' Bassa: hogy jól megfeszitené elméjét, 's okossan határozná-el magát, mert a' mit megígér, annak változhatatlannak kell lenni. Erre mondá Laszky: „Nékem semmi határozásra nincs szükségem, mert mintegy: esztendőnként határozott aján' ékot hozni, vagy adót fizetni; mely dolog gyalázatjára történne Urannak, gyermekes metamorfózist csinálván: az adót ajándéknak neveznök, 's azért ezt nem is cselakszem.“ Kérte Grittüt, hogy ismét menne-el a' Bassához, és jelentené-ki, mely nagy szeretettel, barátsággal, és bizodalommal viseltessék eránta János Király, 's hogy oly' formán meg nem felelné Uram az ország' várakozásának. Kérte tovább, hogy Szerem ország' vissza adását sürgetné, okát adván: hogy a' barátság külbömben nem lézsen állandó, és hogy mind

a) A' következendőkről nincs emlékeztet Jézusnál és Irvánánál.

a' két részről sok háborgásoknak 's perlekedéseknek ki lesznek téve a' lakosok; annál is inkább, hogy csaknem minden Ország Báróinak vagyon ott' része a' bor' jóság miatt', a' kik arról el nem felejtkezhetnek; valamint az Egyházi Státus is a' Kalocsai Érsekségről; hogy a' Törököknek onnét semmi hasznok, sőt költségek léssen; hogy nem is volnának ott' olyan Várak, hol magokat védelmezhetnék; ezeket 's még többeket biza Grittire, hogy elől adná a' Bassának, mert különben állítá: „lehetetlen a' barátság.“ Ezen izengetések azért történtek, mert tudtára adta Ibrahim Laszkynak: hogy addig vele nem akar beszélni, még az egygyezés tkélletesen végre nem hajtának; és minthogy tolmácsa nem volt, hogy okait más által adhatta volna tudtára Ibrahimnak, szerencséjére esett Gritti Lajos, a' kit ő jó Úrnak nevez: (hiszen bár ne ismérnök jóságát) a' kinek hogy annál serényebben eljárna kötelességében, Szerem ország vissza esésével egy Püspökséget és 3000, vagy 4000 forintot hivatalt ígért, mellyről keze írását is adta; annál is inkább cselekedte ezt a' Követ, mert látta Gritti nagy becsületét az udvarnál, 's hogy nem üres elméjű legyen, nyilván tapogatta, sőt ő erkölcsösnek is találta, (de én nem) és gazdagnak; bizott pedig benne, mert a' Velencei köztársaság Gritti András vezére fia volt, a' ki kormánnyát a' Magyarok' hasznára viselte, állítá Laszky. 3. Jan. semmi különös.

4-ben. Melly Szombat volt (Deuan) meglátogatta Gritti Ibrahimot 's a' mellyeket ott' hallott, híven megvitte Laszkynak, nevezetesen: „A' Bassa Szerem ország' vissza eséséről nem akar értekezni, és szörnyen csudálkozik makacságodon, holott különben a' béke lehetetlen;“ állítá a' Bassa mondá Gritti tovább: „Hogy Urad Budából és Erdélyből kiverettetett, 's hogy annak helyre állítása nagy fáradságba és költségbe kerüljön, hogy jobb legyen azt magokra használni; mind más nemzetekre pazarlani; annál is inkább, hogy már Szeremben felvetett általában a' Török hit, 's elég erős gyökeret is vert; ugyan azért már több templomok is építettek számokra, mellyeket a' Császár: mind a' Hit' és annak Templomai' (Möchae) védelmezője, semmikép' ált' nem engedhet, mert ő nála vagyon széke és ereje vallásunknak; minthogy olyan ugymond a' Bassa, ez nálunk mind nálatok Roma, mert ő minálunk a' N. Mahumed személye o' földön.“ Mondá végre Gritti: hogy a' Bassa nem félne a' porlekedéstől Szeremben, mert elég széles határ lenne köztök a' Dráva. — Minthogy pedig további határozás végett jött Gritti a' Követhez, azért eltökéllé ez magát: ha már más különben nem volna megtörténhető a' béke és barátság, tehát minden ötödik esztendőben tartozzon a' Magyarok' Királya Követet küldeni a' Császárhoz ajándékkal, mellyet azonban nem nevezett; és hogy ez a' Király' akaratjától és jóvóltától függön; ezen válasszal ismét elment Gritti a' Bassához, de mint-hogy ötödikben Ibrahim a' Császárnál volt, nem beszélhetett véle, hatodikban pedig vadászatra ment a' Bassa Császárával együtt. Ez nap meglátogatta Gritti Laszkyt, és hitelesen hírelt hozta, igaz nem létét János Király szerencsés ütközetének; és hogy Ferdinánd Esztergomba legyen tudósított. — 7ben, űban semmi különös. — 8ben vissza tért a' Császár vadászati mulatságáról, 10ben megfordult a' Bassa is, 's mindjárt magához hívátá Grittöt; ez mindent elkövetett Szerem ország' visszaszadására, de haszontalan; mert végre meg kell vala fogadnia: arról halgatását; kinyilatkoztatá ezután Laszky' szándékát, és mondá: „Bassa Uvam! én már arra vittem a' Követet, hogy minden 5 esztendőben Követet ajándékkal ígérne, de minthogy ez nekem nagy fáradságomba került, azért kérlek: ne

kénszerítés tovább ezen hivatalra, mert nem léssen jó vélekedésben felőlem Laszky, sőt bizodalmit is elveszti. — Hanem hívassatok magatokhoz, értékezzetek egymás közt, 's ha akarod én is itt leszek, — mert hidd-el, hijában töltjük vele az időt, én neked nem mondtam mind azokat az okokat, melyeket ő felhordott: tudván természetted: felháborodtál volna, valamint annak sem mondtam-meg mindeneket, mert felettebb heves; már most nincs egyébb köztetek: csak az esztendőkbén, és az ajándék' summájában sajtóság megogyeznetek. Hívasd magadhoz, 's tanácskozz véle, 's jó reménység nélkül el ne bocsásd; mert ő lásd nem Magyar, sok udvaroknál ismérős, és kedves; mit törődik ő véle, ha Ferdinánd foglalja is el Magyar országot? Semmit." Ezekről tudósítatott Laszky valamint a' holnap vagy holnaputánni hívatatásáról Gröttivel a' Bassához. 11ben Szombati napon magához hívatta Ibrahim Gröttit, ott' tartván öt' estig. Ugyan ez nap megjött a' *Vlab* (talán hírmondó) a' Szemendriai Sandzáktól, tudósítván az udvart Mokovitz váránál történekről: melyet minthogy el nem foglalhattak, a' körül lévő falukat kirabolták, és 3000 lelket rabszifra fűzve hajtottak-el. — János Királyról semmit sem tudott mondani. 12ben meglátogatta Laszkyt Grötti, 's elbeszélé, hogy a' Bassa feltett-szándékában megátalkodott legyen, és csak egy körömnýt sem távozzék akaratjától; azt fogadta ugymond: „Hogy veled keményen fog bánni az esztendőnkénti ajándék megtagadása végett; tőrjed azonban békével, mert udvarisággal és emberséggel többre melhetsz Ibrahimmal, mint akár mely nyomos okzáddal is.“ — Ez nap Laszky is meglátogatta a' Bassát, nála töltvön egy pár órát: ismét felhordtta okait a' Bassa, melyekkel Uráénak vitatá Magyar országot, és esudálkozék Laszky megátalkodott makacságán: hogy semmiképp' nem akarna a' 'Követek' minden esztendőni küldésében megogyezni; holott más különben lehetetlennek állítá a' békét, és barátságot; melyekre szokása szerint megfőlele Laszky, állítván: Ura' gyalázatját, Király társai barátságát, 's alatta valói szeretete' elvesztését. „Ha mindazonáltal vissza adjátok Szerem országot“ mondá Laszky, „még is küldünk esztendőnként 'Követeket' ajándékkal, de ezt sem addig, míg Ferdinánddal tartand a' háború.“

§. XII.

Ibrahim a' Követhöz.

„Már meg voltam győződve, hogy elfelejtkestél Szeremről, de tapasztalom: ittál annak jó borából, és most is annak kellemetes azamatját érzed. — Sok okokat hoztál-fel Szerem' viszszaadására, a' többi között: hogy több költségünkben kerüljön, hogysom használjon annak bírása; igaz, hogy mi minden fertály esztendőben 25 ezüst sommát költünk reá (a) és még mi nem vehettük leaszni; de miocsa az Császáruknak? ha még tízszer annyit költene is rá, még sem adná vissza; én megvallom: még eddig nem volt kedvem Uramnak említeni ennek vissza-adását, mert jóllehet nagy kegyelemben, sőt olyanban legyek Császáromnál, mellyel akárki udvarában sem hizelkedhetik senki, szükség azonban úgy szólnom, mint Urammal, és jóltévőmmel. Majd holnap elmegyek hoz-

(a) Mely somma tévesen 50000 Jucziat, következőképen esztendőnként 25000 ducziat.

szá, és ha lehetséges lesz a kertben sétálásunkkor előlhozom, 's okaidal iparkodom ott veá venni, vagy ha holnap meg nem történhetne, bizonyosan holnapután vadászaton foghatom cselekedni; reménységem azonban nincs, mert tudom nagy védje hitűinknek, annál is inkább, hogy most tudósítatunk Ferdinánd tábora oda közelltéséről; — mert ha Uram Királyodnak adná most, azt gondolnák, félelemből teszi; én mindent elkövetek, — ha vissza nem kapjátok, tehát ígérd-meg az esztendőkénti Követséget ajándékkal, ha pedig vissza adjuk, nem ajándékot, hanem adót várunk.“

Laszky a Basszhoz.

„Minckutánna Királyom úgy akar véletek össze kapcsoltatni, hogy barátja legyen barátjaitoknak, 's ellensége ellenségeiteknek; csudálom: hogy azon néhány Szeremi Kastélyok olly' bényomást okozhattanak, hogy Uradnak ne is bátorkodjál felőle szólni. Hiddel: tudom miben álljon méltóságod és hatalmad; — mind ezeket, a' mellyeket itt látok, és hallok felőled, tudtam már Galliában létemkor, és ugyan ezen nagy kedvességedet Császárodnál annyira becsüli Királyom, hogy Téged' mint atyafiat akar tekinteni. Ha Te engem legnagyobb kinsze eszközök közé tennél azért, hogy mondandó vagy hinném: Te nem tehetsz Uradnál a' mit akarsz, még sem cselekedném; azonban hatalmad, 's méltóságod' nagyságában mutatott serénységedet nem győzőm csudálni, mely által tehetőséged' éppen nem híreled. — Azért kérek Szerem ország' részünkre való hajtságában légy pártfogónk, mellynek megadása néked csekély fáradságot, Uradnak pedig nagy dicsőséget fog okozni; mert a' barátoknak mindenben közönsnek kell lenni, ezt cselekedvén pedig, nagy jótéteményt tesztek barátjainkkal, a' kik mind Szerem mind más több országokban lévőek kászok lesznek benneteket szükségitekben segítni, 's meg is fogjátok tapasztalni, semmiben mind Háiban különbözésünket; mert ekkor valódi, 's nem üzínfött Barátságunkra, szereletünkre, és segítségünkre számot tarthatok, sőt nem csak a' miénkre, hanem barátjainkéra is. — A' Lengyel Királyt is akarja Uram Császároddal békekészenben léptetni, a' kinek leghatalmasb lovassai vagynak minden Fejedelmek közt; a' kit ha részetekre vesztek, felőlünk nem lesz többé kítől felnetek, ezt is említéd-meg tehát Császárodnak. Add vissza Szeremet, adót ne kérj, elégedj-meg ajándékunkkal.“

Ibraim Laszkyhoz.

„Urammal lézek a' mint mondtam, 's híven fogok értekezni Szerem ország' vissza adásáról. — A' Lengyel Királyt kétszer is felhozád, először elhaltattam, most felelek arra is: volt nálunk nem régiben azon Király' Követje, kérvén békekészenben tőlünk, ezt mi halván, adóról értekestünk vele, és a' mind szemeiből kinsztem további sürgetésre meg is ígérte volna; három esztendei fegyvernagyvást engedénk nékik, mellyek rövid idő alatt lefolynak. — A' Te Királyod igen dicséri azt, holott már annyiszor nyomorgatták őv' a' Tatárok, úgy hogy méltán csudáljuk még országában néhány emberek létét. — A' múlt esztendőkkben a' velek nem háborukodás többet, mint 50000 ducátot használt Uramnak, mert a' Tatárok nékünk adják-el minden foglyisikat, a' múlt két esztendőben *Kivádon és Cópádban* a' vám, szokáson felül 30000 ducátot hozott. — Ha mi küldenék oda Törökö-F.M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

ket, könnyen elfoglalnók azon országot, és a Tatárokkal össze kapcsolatva ott' telelvének és nyaralván, akár egészen kiüríthatnók. Várhozz csak egy kevésbé; nem jutnak eszembe azok a' helyek, mellyeket csápkednünk szükség." Hívá ekkor *Cyháját*, melly házmeisteri hivatal nevezetel télesen, 's elhozatá véle a' levelet; olvasván belőle: „*Krahót, Petkót, Opatovot, Radamot*, 's mondá: ezekben a' tájékokban még számosban vagynak; de fegyver nyugvos után mindjárt fogunk közzőlők néhány ez'reket rab-szifra füzve hajtani. — A' Tatárok most is gyakor beütéseket tesznek ezekben az urodalmakban, de nem annyira tulajdon akaratajokból, mind a' mi parancsolatunkból, mert ők nekünk szolgálk, — a' kiknek már a' Lengyelek' Királya adót is fizetett. — Miért is tennők mi ezen kárt a' mi kedves Tatárjainknak, kik mindenkor készek voltak, és maradnak szolgálatunkra, mikor csak parancsolánk? Miért törölnök-el ezen kedvező alkalmatosságát Sklávjainknak minden haszon nélkül? Nagy alacsonyág is volna békébe lépni olly' Királlyal, a' kí Sklávjainknak adódzók; de nem is lenne tanácsos, minekutánna veletk barátságba lépnök és még a' Lengyel Királlyal is, henyellésben romlanának-el paripánk, Vitézeink pedig ellankadnának, és kitanólnának katonáskodásokból, sőt mi is elunnök magunkat, mert Magyar országban mind békes barátság alatt valóban nem mehetnénk, és ha így történné Lengyel országgal is hol táboroznánk? a' katonaságnak tábor ad erőt 's tudományt. Ugyan azért ollyan barátságot, mellyhez adófizetés ne legyen kapcsolva, nem' tehetünk a' Lengyel Királlyal, hanem ha adódzók, 's kész Uram' hatalmas kesztyője alatt nyugodni, béké tár-sunknak és barátunknak fogadhatjuk.“

Laszky Ibrahimhoz.

„János Király sógoraság és frigy által vagyon össze kapcsolva a' Lengyel Királlyal, kinek országát mondád: a' Tatárok' bé bé-rohanások által kiraboltatni, 's hogy csudálkoz-zál, ott még emberek' lettén; állítád: hogy ti ezen országot csakély erővel tulajdonotokká tehetnétek. Igaz: a' Tatárok' gyakor befutása Lengyel országban, de nem úgy cselekszik ők ezt, mind táborozó férjűak, hanem mind ragadozó farkasok; mert egész vitézségek, valamit megragadni és futni, de velünk szembe szállni nem bátorokdának. — Ha ők olly' nagy lelkek volnának, mind mi, és keresnék inkább a' hadi díssősséget, mind a' gulyá-kat, már rég' elvesztek volna lecsépeeltve, valamint a' Moszkák és Prusszusok, 's úgy bánnók velek, valamint ezekkel bajnoki módon cselekvők: — most éppen esztendeje, midán azokból 12 ez'ret egy lépig levertünk egy Litvániai Béró Konstantínai Vezér és még némelylek bölcs kormányozása alatt, kik már régi zsöldössai a' Lengyel Királynak. — Ez előtt midőn az egész Német nemzettel volt háborúja az említett Királynak, mindenkor Tatár zsöldösöktől segítettet; most újonnan is a' Moszkák ellen azok segítségével élt, fizetvén őket; de minekutánna Császárnak közbe veté magát, fegyver nyugvást készílvén, melly már tíz esztendeje, minden évben megújittatik, 's így nem lévén többé szüksége a' Lengyel Királynak a' Tatárookra, azoknak nem is fizet; következképpen nem volt az adó, hanem vérral szolgálát bér. — Hogy lehet tartós békés barátság közzöttetek, és a' Magyarok közt, kik legerős'b béke 's arvaság' kötelével vagynak egybe fonva a' Lengyelekkel: Hiszen: ha ti a' Lengyelekkel háborogtok, a' Magyarokat is üldözitek, kik a' frigy'

erejével tartoznak védni a' Lengyel atyafiakat. — 'S ugyan azért; ezen barátságot egész terjedésével azért bízza Királyom reám, mert tartósnak óhajtná ezt lenni; nem is megvető javak háromlanak reátok, minekutánna a' Magyarokkal 's Lengyelekkel barátságba léptek: — Bizonyosok lehetnek azonban, hogy a' Lengyel Király néktek nem adózik, mert hatalmas mind erejére mind ereszényére nézve; nem is tudja ő, hogy az én Királyom dolgozók általam nevében, a' véletek összevekapcsoltatás végett. Azt se csudáljátok: hogy a' Tatárok gyakran bé bétűnek hozzánk, mert ők nem hadi tiszteletet és csatát, hanem egydőlű prédát keresnek, mellyet ha (legcsekélyebb légyen is) kapnak, mindjárt futnak, 's a' csatától gyalázatosan vissza vonják magokat. — Három esztendőök előtt voltak Türökök is Lengyel országba, de ezek-is tatár nyavalyában esvén, nem börtorkodtak velünk a' csata-piaczra bajnoki vágygyal lépni. — Ezen utolsó ütközetben, melly Lajossal volt, kevés Lengyelek voltak, csak a' Pápa pénzén fogadva némelylek, — láthattátok őket bajnoki módra harcolni. Más módunk van nekünk a' csatában mind a' Magyaroknak, mert a' mi vassasaink mind lovasok, vagynak erős gyalogjaink is, és még számíthatlan tábori eszközeink, nem ok nélkül iparkodik tehát Királyom ezen barátságot közetek, 's azok kőst végre-hajtani."

Ibraim Laszkyhoz.

"Barátom! végezd-el előbb Királyod' békességét, 's össze kapcsoltatásit Urammal, ezután lehet értekezni a' Lengyelekről is; mert úgy sem tartják-meg jól az eskedt fegyver nyugvást, 's most is gyakran elhajtják gyarló pásztoraink elől barmainkat; nekünk ugyan általa csekély kárt okoznak, de annál nagyobb gyalázatot magoknak. — Aazonban nem nagy fűrészség megmondani Uramnak, mert *Vnázsa és Ereclvs* nem Rhodos. — Megemlékeztetem Uramat, 's tudodra fogom adni annak válaszát."

Laszky Ibraimhez.

"Nincs hatalmamban más külömben veletek békességet kötni, és egyességtöket elfogadni; minekelőtté bizonyos légyek a' Lengyelek, 's közetek állítandó barátságról; — Mért is habozol? hiszen mondád: Uram Uráddal úgy akar összevekapcsoltatni, hogy barátja légyen barátságaink, 's ellensége ellenségeink? — hogy pedig ő meg nem tartná a' fegyvernyugvás' szent kötelét, igen csudálnám; mert ő igen jó lelkű, 's igazság szerető ember; úgy hogy minden viszálykodások' elintézése ő reá bizattassék minden Europai Fejedelmek között, 's az ő bölcs határozása ellen ritkán hallani kifogást; azért bizonyos lehet az abban: hogy azok' mondásod szerint léttét, mind eddig nem tudja ő; de nem is hiszem, hogy a' Lengyelek cselekednek azon alávalóságot, a' tehetetlen pásztorok elől elhajtván a' barmokat, hanem ezt cselekszik a' Kozákok, kik prédából élnek, 's nem kevesebb kárt okoznak nekünk mind néktek, kiket mi midőn elfogunk, nem tartván őket méltókká fegyverünk' élére, alá való cselekedetekhez képest köztélre aggatjuk. — Azért kérek ezekről tudósítsd Császárodat — 's iparkodj ezen erős barátság' kidolgozásában, mellyel most kínállak a' Magyarok' és Lengyelek' nevében."

13. 14. 15ben Ibrahim Császárával együtt vadászaton voltak, 16ban szabadságot nyert Laszky a' Török udvar hadi készülétei' vizsgálatára: látott 101 gályát, mellyek közül 31-et igen erőseknek és hasznosaknak ítélt; más hadi készüléteket, 's mindenféle fegyvereket megszámitatlan sokaságúakat szemlélt; mellyek közül igen kevesen voltak helyesen és hasznosan kidolgozva; nem elégtettek-meg azonban ezek sokaságával, hanem napoként többeket üntöttek, 's Europai módra alkalmaztattak; Lajos Király veszte után több mint 8000 kártácsok üntettek. — Ez nap együtt evett Grittivel a' Követ, minthogy Gritti azon részen lakott, hol a' fegyverház volt, t. i. Galatában. (u) 17ben visszatért Szolimán a' vadászatról, Ibrahimmal együtt, 's ez mindjárt hívatá Grittét magához, 's elbeszélte a' Császár' szándékát t. i. hogy nem a' kastélyok, vagy a' birodalom' tekintetért tagadná-meg Szerem' visszaadását, hanem mivel Ferdinánd már kihírte ennek elfoglalására feltett szándékát, e' végre már némelyeket küldött is híveiből Szerem ország megvisgálására; ha vissza adná, kettős gyalázat lenne mind a' Császár, mind a' Királyra nézve: mert gondolnák hogy félelemből adta vissza, vagy ha ezt nem állítnák is, János Királytól kétség kívül elvonná Ferdinánd, mint hatalmas'b, 's így a' gyalázat mellett kárt is szenvednének; azért csak maradjon kezünkön azon birodalom, monda a' Bassa, „majd ha vége lesz a' Ferdinánddal következő háborúnak, akkor kérheti János, 's könnyen meg is nyerheti azt. Most csak menjen a' Követ a' többi Bassákhoz, és semmi másról mint az 'öszvekapcsolatás' és segítség' szükségéről szöjjön; beszédjében minden udvarisággal viseltetvén erántok, valamint erántam.“

§. XIII.

Tizennyóltzadikban elment Laszky Mustaffához, ki bádjattan szenvedte küszvényes nyavalyait, 's békével halgatta őt, „Több mint húsz napja nálad létemnek, de ne védj, hogy én ezt megvetésből cselekvém, vagy azért, hogy tisztességen kívül bántál multkor velem; hanem oka volt az alkalmatlanság' elkerülése, melyet okozhaték nálad mint betegnél; nem felejtkeztem-el azonban rólad, mert tudod: nekünk parancsolatunk ellenségeinkért is eszedem a' menyem és föld hatalmas Uránál, ezt felnyesíteni akarván, kértem Istentem éreitet, hogy mentől előbb gyógyulj, 's légy szerencsés eszközője Királyom' dolgoinak.“

Mustafa.

„Köszönöm hozzám beteghez intézett mondásodat, 's Kérlek: engedj minapi rendetlen teltemért; mert egy ember' tökéletes megismerésére több ideig vele való társalkodás szükséges, én ugyan téged nem ismértelek, de már most igen jól ismérlek Ibrahim Bassa társam' szavából, a' ki tegnap előtt nálam lévén, többet szóllott szép tulajdonságairól; — ugyan azért felejtsek-el minapi hibánkat mind a' két részről, 's legyünk jó barátok. — Az említett Bassa mindenekről tudósított engem, mellyekről csak nekie (szokásod szerint)

(u) Nem létezik ebben meggyezett István János X. midőn még Grittivel: eo tempore Perse habitabat, in quo egiſſe hſpitiſium haud procul ab aedibus Grittianis laico fortassis obſerpat. — Atque uti ſupra in Lib. XIII. megmgyarſtca, hogy Galatá az Oſtók Perzſá-nak nevezék.

szép móddal és szerénységgel szólottál; mellyel a' ki hozzánk folyamodik, nem csak kére-
se telyesedik, hanem megvén sziveinket, többet is tulajdonunk nékiek, mint magunk-
nak. — Az adó kérését szépen kitörölted elménkből, nem is sokban különbözünk im-
már, csak t. i. hogy mi minden esztendőben várjuk Urunk' tiszteletére jönni Királyod'
Követjeit valamelyes ajándékkal, te pedig ezt minden 313d' évben óhajtod, határozatlan
ajándékkal; Barátom! fontold-meg, Magyar ország tábort jussal tulajdonunk, minthogy
elejtök annak Királyát, palotáját elfoglalók, azért nem is bírhatja azt szabadon sem Urad,
sem Ferdinánd nagy Urunk' egyezése nélkül; és ime most Urad onnét küsztetett, nem
kis költséggel, 's nem kevés ideig tartó fáradsággal szükség azt vissza állítanunk; jól gon-
dold-meg — 's né habozz megígérni akarunk' teljesítését, — küldjön Urad minden
második évben Követet 10000 for. ajándékkal; — ha ezt megígéred, barátja lesz Császár-
om Uradnak. — Azt is mondd Ibrahimnak: hogy Királyod óhajja a' Lengyel Király' ba-
rátságát is N. Urunkkal, és hogy ők ketten készek legyenek segíteni minket minden szük-
ségeinkben. Jól tudod: a' Lengyel Király' sokkal alábbvalóságát Uradnál, hogy kívánha-
tod tehát annak velünk kötendő barátságát adó nélkül? ők nekünk soha, mi pedig nekik
szómit nélkül árthatunk, mert keszünkben vagyunk a' **Tatárok, és Bohárok**. — Két eszté-
d előtt itt' volt azon Király' Követje, 's a' mind észre vettük, igen becsül és féli ha-
talmunkat; ha csak kevésse jobban sürgettük volna, adót ígért volna. Szándékunk volt
a' Követet vissza küldeni ezen válaszal: ha békét akar, adót fizessen; 's egyszer'mind
a' Követet küldeni a' Római Beglerbéget 50000 emberrel, kik Moldvában a' Tatárokat
szave kapcsolva, várják volna a' Király' feleletét; — de ismét máskép' határozánk, t. i.
hogy előbb Magyar országot mind hatalmas'bat és gazdagabbat lepnők-meg, azután zavar-
nók a' Lengyeleket. — A' Lengyel Király, te, és én egy nemzetségek vagyunk, mert
nékem Bosnyák ország származásom helye, a' csudálatos természet pedig különös fajlan-
dósággal viselteni kényszeríti az embert nemzetsége eránt, azért igen fájt az nékem, mi-
dön hallottam; a' Tatárok sok prédállások által nyomorgatják Lengyel országot. — 'S jól-
lehet nekünk nagy hasznot hajtott ezen Tatárok által történt bé bérohanás, és nagy szá-
mú sklávokat is hozott, még is mindenha azon iparkodtam: hogy vagy adó vagy fegyver
által szabadithassam ki őket a' Tatárok körmeiből. — A' mint értettünk a' Lengyel Király
adószója vől a' **Tatároknak, mint szolgáltnak, és hogy ezen adózást csak a' mostani
Király** minekutánna szerencsésen csatázott a' **Mosakák** ellen, törölte völné et; ha tehát
szolgáinknak adózdott, hogy ne kellene azt tselekedni Nagy Urunknak? Határozásunk te-
hát: Urad küldjön minden másod évben nevezett ajándékkal követet, — a' Lengyel pe-
dig adót.

Laszky Mustaffához.

„Továbbra is ajánléd szerény beszédem' módját, mellyel értekezék Ibrahimmal, állí-
tád olly' módon nem csak azt, a' mit kérnék, megnyernők; hanem annyit készek vól-
nátok tulajdonítani nekünk mind önne magatoknak. — Nem bánom emberséges cseleke-
detemet, nem szánom szerénységemet, mert így esmerhetitek-meg nagy hajlandóságát
erántatok hatalmas Királyomnak; de azt fájalom: hogy még erre is olly' feltételek tétet-
nek töletek a' béke kötésre, mellyek' teljesítése kész lehetetlenség, és ha megtörténhető

vólna is, nem tarthatna mint illetlen cselekedet; sőt nem csak nem tarthatna, hanem gyalázatot és kárt is okozna Királyomnak; mert ez rontaná-el a' Francziák' barátságát, sőt minden másokkal tartó szövetség kötelét elválná; alatta valóji' szeretetét tökéletesen elvesztené 's eltörölhetetlen gyalázatot venne magára az egész Kereszténységétől; (a) sok is vólna, ha a' Magyarok' Királya ajándék színe alatt adózná Császárodnak; — és bizonyára, ha szemeiteket felnyitjátok, semmi jót innét nem következtethettek magatokra; mert az igátlan barom sokkal gyorsabb, a' rokkant paripa hamar leveti lovását, úgy ha ti ezen szükségieért Királyomnak Ferdinánd ellen illetlen feltételekkel akarjátok a' békére szorítani őt, mit cselekesztek mást, mind bennünk tökéletes bizodalmat nem helyhezthettek? melyet a' következő Magyar Királyok mind gyalázatot, a' többi Királyoktól ingereltetvén, szenvedni éppen nem fognak, és minden' úton módon ezen iga kiütésére törekeshnek, 's így semmi jót és bizonyost köztünk és köztetek nem várhatunk. — Én bátor-ság levél nélkül jöttem ide, bizván erkölcsötökben, bölcsességekben, és emberség-tekben, 's a' mit én akkor magamban képzeltem: most nem csak látom hanem tapogathatom is. Látok itt' nagy elméket, szemlélek nagy szorgalmú Hazafiakat, tapasztalok kegyességet is, melyet azonban nagyobbat reméltem, de tán csekély személyem nem érdemel többet; — még Királyom is nagyobbat várt, a' ki nem is merete vólna gondolni: hogy ő tőle adót fogjanak kérni; mind olly' dolgot, mely a' Császáznak semmi tiszteletet, nékie pedig legnagyobb becstelenséget fogna okozni; mi szükség az ajándékra? mi a' Követekre? minekutánna tudja Királyom Császárod' legnagyobb hatalmát minden földi Fejedelmek közt, ugyan azért az ő barátságát mindeneké elejbe tette, 's nékie kívánt legnagyobb tiszteletet adni, 's nékie fog ezután is tenni; ezen nagy hajlandósága kijelentés végett küldött engem ide, nem is kételkedvén a' győzhetetlen Császártól, mint jó és kegyes Fejedelemtől kedves nem fogadtatásomon. Miért keressetek olly' nagy szorgalommal az adót? miért ismét elváltoztatva ajándékká nevét, olly annyira sürgetitek tőlem azt? bizonyára hatalmas Bassa! az erkölcsök' Ura Istene felfogja mind Uradat, mind Titeket magasztalni, 's jóllehet különbözzünk is hitünkben, mindazonáltal az az Isten uralkodik rajtatok is, a' ki a' kevélyeket és hálaadatlonakat megszokta alázni, sőt abban a' hiszemben vagyok: ha Császárod az ő hatalmas Uraságához alkalmaztatott kegyességgel nem fog viseltetni Királyom eránt, meg fogja bántani az Isteni Felséget. — Dávid a' ti és mi Profétánk éneklé: levette a' hatalmasokat székjeikből, felmagasztalta az alázatosakat; (b) azért úgy tanácskozottak Császártokkal: hogy ne ropogjan hatalmas székje alatta.“

„A' Lengyelek' dolga tökéletes kifejezésére 's Királyom' akarataja vitatására több idő kívántatnék, azért, hogy felelettel adós ne maradjak, mondom ezeket: soha sem adó-zott Tatár Sklávjaiktoknak a' Lengyelek Királya, hanem béres segítségekkel élt, de minekutánna szerencsésen megtörte ellenségeit, szükség nem lévén többé a' Tatár segítség-re, nem is fizetett. A' mint észre veszem, ti a' Lengyeleket fel sem veszitek; gondoljátok meg; sokkal nagyobb azoknak országa, mind a' ti Birodalmatok Európában, kétszer

(a) Úgy is történt, mert nem csak országunkat dőltötte legnagyobb veszedelmében, hanem az egész Kereszténységet megazo-morította cselekedetével: faciliis descensus avium, sed revocare gradum hoc opus hic labor est.

(b) Lucae cap. I. v. 52.

akkora az, mind Magyar ország, úgy hogy jó paripán is nehéz két hónapig által futtatni. Nagy erő van ott' mind lovas mind gyalogságban, — Mátyás Király mindenkor ezekben győzött, 's azért mindég 12000 Lengyel zsoldost tartott. — A' Lengyelek csak mostanában egész Pruszsziát elvették a' Németektől; ők nem egyszer (mind Te mondád) hanem mindenkor hatalmaskodtak a' Moszkákon; szóval, a' hová vezetettek, mindenkor nagy hasznot hajtanak hatalmas fegyvereik által. A' Tatárokat már régen eltörölték volna ők, ha férjfiak 's nem ragadozó farkasok volnának, és inkább keresnek a' tábori dicsőséget, mint az oktan barmok' gulyáját; akármely nagy számmal jöjjenek bár, még is kikerülik a' harczot, mi pedig őket üzében nem vehetjük, mert a' mi paripánk sokkal kényes'bek, hogy sem azon veszedelmes futást kiálhatnak, sőt a' ti lovaitok sokkal könnyebbek, még sem állanák-ki magatokkal együtt azon alkalmatlanságot, melyet a' Tatárok könnyen elviseznek; ezen mesterséggel nem csak barmokat, de sok száz embereket is lopogattak már Orosz országból. — Lengyel vagyok jól tudod, de mi okom is volna hazudni! 's hogy ezek igaz létében meggyőződj, kérdezd a' Moldvai Kereskedőket. — Ezen nyomos okok végett óhajta Királyom a' Lengyelekkel való öszvekapcsoltatásokat, minthogy ő is azokal legnagyobb barátságban él; mit is cselekedjen Királyom körülomben? hiszen most a' Magyarok segítettnek a' Lengyelektől, mind béke társoktól, akarnak tőletek is segítettni a' kötető szakadhatatlan barátság' erejével, a' Magyarok pedig ugyan azon kötés' erejével tartoznának segíteni titeket a' Lengyelek ellen, valamint ezeket is ti ellenetek; — így lehetetlen a' béke 's barátság; mert így magunk magunkat üldöznök."

„Rövid szóllásomat, gyenge okoskodásomat itél-meg bölcsesség szerint, 's tekintsd a' környüállásokat, gondold-meg: hogy hatalmatok, 's nagy birodalmatok nem csak a' Keresztény Fejedelmek', hanem a' Perzsák', kik veletek egy vallásnak kedve ellen is légyen: és ha nem csalnak észrevételeim, nem megvetendő erő készül ellenetek, 's úgy látszik, mintha a' hatalmas Isten igalmazni akarja néktek Királyom' hajlandóságával, a' ki megvetvén a' többi Keresztény Fejedelmeknek tanácsát, mely által Ferdinándal öszve kapcsolatni akarék, inkább a' Ti Császártok barátságát, mint azét választá. Mit itélné Királyom látván az ő hajlandósága' illy' alá való módon viszonztatását? Nagyságos Bassa! itt mutathatod-ki bölcsességedet, midőn t. i. nem tulajdon vagyó'dástok szerint hanem Uratok' méltóságához képpost cselekeszték velem, és ha nem így, bizonyára sűrű fátyolt' vettek annak tündöklő nagyságára, 's jóságára. — Ha egyszer szerencsém lehet velet: megfogom köntösöt, 's addig el sem bocsájtom; míg tükélletes barátságot, mely tisztelettel, 's haszonnal légyen mind a' két részről koronázva, nem kötök Uram és Ó között te; jöllehet tudjam Császárod' nagy lelkűségét, ki inkább a' tiszteletet mintsem a' hasznot keresi; nem is tisztelet az, melyet tess' valaki Urának, hanem csak kötelességből származott megalázódás; ellenben midőn hasonlójától tiszteltetik valaki, 's erre való kötelességet önként megisméri, valódi tiszteletnek lehet állítani: ezt cselekedte mindenkor Királyom, 's akarja is folytatni. — Azért Uráságtok másképp bánjon velem: mert arra van telyes tehetségek, vagy bocsásatok-bé hatalmas Fejedelmek' színe eljeba."

Sok ideig ült a' Bassa göny-kaczgva, 's gondolkodva, ezután mondá: „Barátom! sokkal okosabbá tettél nyomos és hathatós szavaiddal, 's úgy beburkoltál beszéded' módjával, 's újabb okaid' felhozásával, hogy nem csak felelettel maradjak adósd, hanem

Urad eránt égő hajlandóságom' kijelentésére sem vagyok elegendő; elhúszem mind azokat, melyeket mondottál; — így beszéltél Ibrahimmal is?"

Laszky.

"A' tárgyat annak is kijelentettem, de nem illy' világossan; holnap megyek hozzá, 's megfogom mondani mind ezeket nyersen, és egyszer'smind kérni a' Császárhoz bocsájtatásomért." Elől hozata Mustaffa egy sisakot (Helmelin) 's kérdezte: "illy forma fegyveresei hányan vannak Ferdinándnak, vagy hányan lehetnek?" Annyi lehet néki mennyi pénze van, felele Laszky; mert az ő alatt-valói mindenkor parancsolatjára katonáskodni fizetés nélkül nem tartoznak; minthogy pedig jövedelmei nagyok, gondolom 10000 lovast szünet nélkül tarthat; "mind így fegyverkezve?" mind ugymond Laszky; mert a' Németeknél, Franciaáknál, Lengyeleknél, Csehoknél, valamint magok fegyverkeznek, úgy fegyverkeznek zsoldosaik is. Kérdé tovább: "mennyi lehet gyalogsága?" 10000 felele. "És mennyi huszára?" 5000 felele, "melly mezőt válasszát Urad csata piacczának?" felele Laszky: nekünk kedvünkre esne, ha Ferdinánd által menne a' Dunán, hogy a' Tisza 's Duna köz'ti lévő pusztákra szoríthatnók, táborát megfűrasztthatnók, 's meggátolhatnók az élelmet hordó útakat, 's így vélek könnyen bánva mérkőzhetnénk. "Ha mi menének, egygyütt lennénk vagy különösen?" gondolnám jobb volna kétfelé lenniünk, anél is inkább, hogy hitben különbözünk; könnyen történhetne valamely részről győzelem, valamint a' tanácskozásban elkerülhetetlen viszálykodás is; mert ti a' mi akaratunkra nem hajlanátok, valamint mi a' tiéteket nem fogadnók; hanem Királyom minden nap értekezhetne veletek 's néhány bajnokokat híveiből, kik egyszer'smind a' tájékat ismernék, rendelne hozzátok, kiktől vezetethetnének vitézeitek. — "Alkudjunk-meg előbb, azután igyuk-meg az áldomást, (mond a' Bassa) majd gondolkodom holnapig okaidon, ekkor elhurczoltatom magamat a' N. Úrhoz, mert jöhetet Ibrahim igen kedves légyen is a' Császárnál, minthogy szünet nélkül vele társalkodik, a' Hazára nézve pedig igen hasznos tanács-adója Császárunknak, mindazonáltal én is segíthetek Uraidon: mert régi Tanácsos vagyok, és a' Császár' nényét bírom feleségül."

§. XIV.

Laszky Ayásnál.

19. Jan. Ayás Bassánál volt Laszky. Semmi olyast nem kérdezett Ayás, a' minek befolyása lett volna Küvetünk' dolgában: csak mondá: "miként tetszik Ibrahim Bassa? miként Mustaffa? hogy tetszik a' Török szokás? hogy a' hadi készületek?" melyekre jól-lel felelt Laszky. — Ayás Bassává Ibrahim tette, ki minthogy maga hamar kifogyott a' tanács-adásból, mindenben Ibrahim' lépését követte; — nagy lelkűnek írják azonban többnyire, 's jó katonának. 20ban vadászatot tartott a' Császár Ibrahimmal. 21ben engedelmet kért Ibrahim Laszkytól, hogy vele nem értekezhetet a' vendégséghez készület végett. 23ban vendégje volt Ibrahimnak a' Császár, a' hová ez csak titokban ment. 24ben Ibrahimnál nagy vendégség tartott, 25-ben nyilván ment-ki Ibrahim házból a' Császár, 's egyenesen Szent Zsófia templomába (Moché) többféle szertartások köz'ti, imádkozni.

§ XV.

*Laszky Ibrahimnál.**Ibrahim Laszkyhoz:*

„Ügyé bizony más ember volt Mustaffa Bassa most hogy nála voltál, mint az előtt? bezzeg dicsérte szavaidat a' Császár' hallattára, igen helyessen cselekedtél, hogy vele egész küvetséged' terjedésében érteketél.“

Laszky:

„Igaz hogy reménységemen felül másnak találtam, — de nem csudállom — ő olyan, a' milyenné Te akard tenni, mert tapasztalom egészenen tőled függését; ha dicsérte is szavaimat hatalmas Császártok előtt, még sem veszem észre semmi gyümölcsét, nem tapasztalom Uram hajlandóságáért viszonzott hálaadatosságokat: mert Mustaffa is azon harangal csölkönlől fülemben, mellyel Te; nem is csudálhatom elegendőképpen keménységteket, minekutánna tudjátok; melly jót cselekedhetnétek vélem; 's itt' töltetitek híjában az időt, ki akarván belőlem csikarni a' minden évi küvetséget és ajándékot; — igaz valahány ház annyi szokás, de minálunk alávalóságnak tartatnék attól valamit kérni: a' ki bizodalmasát mindenével együtt bennünk helyhezeti. — Bizonyára Méltóságos Bassa! hatalmas Császártok gyalogszájlára szolgáló dolgot kértek, 's a' Ti emberságes hirtelkel éppen nem egyezőt. Viszsa léssen e' így fizetve Uram erántad mutatott szeretete? ezek é az atyafiság' kötele' számai? nem látom mire csodolozál — a' mit megmondottam ismételve mondom: Küvotet ajándékkal nem ígerek minden évben, — sokkal kevesebb léssen a' terh, mellyet önként felvádolunk, 's nagyobb tiszteletére és dicsőségére fog szolgálni Uradnak, minekutánna úgy fog viseltetni Királyom ő eránta, a' mint Ti okaitokkal akarjátok most ő' kényszeríteni. — Az én Uram Császártokat leghalalmas'bnak isméri minden földi Fejedelmek közt, és ha fogja tapasztalni őszve kapcsolatását nékie kedvesnek lenni, nem csak Magyarországot, hanem ősi jussának is felét, sőt vérét és életét kész Császártokért áldozni, mindenkor önkéntes akarattól fellyebb valójának fogja tisztelni. Mit kívánhattok többet Királyomtól? mit kívánhattok többet ő tőle, ki a' feldölt háza' kormányásra éppen most lépett? a' kinek szomorúságát naponként nagyobbítja egyvetlen, 's felejtethetlen átalatok megöletett kedves testvére eleste, kit most is szünet nélkül gyászol?

Fogadjátok-el Uram önkénti hajlandóságát Császártok eránt inkább, mind az erőszakost, elhaltatokat az adóval, csendesodjeteke egyszer már az ajándékkal is; melly név cserélve szint' úgy adó. Ugy cselekedjen N. Uratok, mint az Ó fő méltóságához illendő, fogadjá-el Uram' barátságát, melly most silány ugyan, de rövid idő alatt felettébb haszonhajtó lesz. Bocsásatok-el, mert mintha látnám Királyom vizsgáló szeméit, miképp' vár engem béke-hozóját. — Azért Méltóságos Bassa! bocsás kegyes Császárodhoz, kinek két kézzel ragdom kesztyűjét, 's addig el sem bocsájtom azt, még mindennek végire nem járok. Isméröm én a' Fejedelmek természetét, kik oroszliként a' magok mogalázókat nem tapodják, hanem inkább magasztalják. — Nem jöttem én ide olly' nagy búszaketség-
F. M. Or. Műnerya 3. Ngyed. 1825.

gel és kevelységgel, mellyel szoktanak jönni a' Magyar Követei, mert ez Királyomnak mindenha viszza tetszett, hanem tiszteletet jöttem tenni annak, a' ki igen és igen megérdemli azt; 's ha én békét nem köthetek is véletek, még sem állok-el az igazságtól, mert tudja Királyom: nincs tűndöklőbb Császárodnál e' földön. Bátor miként cselekedjetez velink, ezt fogjuk vallani; — ha barátok leszünk többet fogunk várni, ha ellenségek: fogjuk magunkat ellenetek védni; mint barátságunk győzlőti ellen. — Azért ismét kérem Méltóságos Uraságodat bocsásson Császári Felségéhez, hogy lehessen nékem is Ó magaságával szólni; reménylem Ó Felsége nagyobb kegyességgel fog viseltetni, mint valaki gondolná.“

Ibraim Laszkyhoz:

„Tehát bizol Császárom' kegyességébe? reménylod szavaid' sikere által Urad' silány barátsága elfogadtatását? vakmerő ugyan bizodalmod, — de még is dicseretes. Nem tudom minő lélek ihlése által tanultad-meg Császárom' természetét, mert ő igaz hogy emberséges, kegyes, 's a' benne bizóknak kész elfogadója, sőt azok' szerencséjén többet dolgozik mint a' magán; azért én többé nem tartóztatlak, — szállhatsz holnap véle. Ha bé mensz, ne félj semmit, tedd-meg mély fő hajtásodat, 's mond-el tiszta 's csinos udvariságú beszéded; én leszek a' mellyekes tolmács. — Készülj tehát holnapra, 's várd-meg hivattatásodat, *Zausokkal* (talán udvarnokok) foglak késértetni nagyobb tisztelet adására Uradnak.“

Laszky a' Basszhoz:

„Gyermeki időmből kiléptem olta mindég Fejedelmek' Udvarában forogtam, 's mint-hogy jól ismértem nagy lelkúségeket, semmi zavarodást vagy rettegést nem okoz a' velek való szóllás; 's megfogod tapasztalni minő bátorsággal fogom szóllítani hatalmas Császárod', mert ezt már megszoktam Fejedelmek Udvarában forgódván 's azokkal szabadon szóllni.“ 27. Jan. Laszkyhoz jöttem a' *Zausok* hogy őt a' palotában késérnék, kikkel minek-utánha elmenne le leszálván lováról, vezettetett a' Basszához, kik csak ketten voltak t. i. Ibraim és Ayás Bassa, 's a' Natoliai Beglerbég; ezek több barátságos kérdéseket állítottak, 's kérdezgetölődtek, miképp' fogná szóllítani a' Császárt? a)

Laszky:

„Fogok dicseretet mondani az ég és föld teremti Urának, hogy épen tarcsa-meg Fejedelmeinket, és hogy Ó engem ide vezérelt, 's ezen nemes társaságban lépni engedett.“ Jobb szerencse végett, jobb lábbal lépett-bé a' palota' ajtaján, 's egyget sóhajtott mondván: „Engedd-meg hatalmas Isten, hogy én minden jót végezhessek Ezek, és a' vérben úszó Magyar nemzet között; — Uraságtok pedig ezen cselekedetemben legyenek segítségemre, hathatós szóllások által; mert már csak nem 40. napja itt' léttemnek, 's a' fáradságonnak hatalmas udvarotoknál, b) nem fogok szólni a' győzhetetlen Császár előtt magam'“

a) Hihető, hogy eseket már halgatta Scollinán, és arra készítettez öblakozásá. Lásd *Levelely* Lih. X.

b) Talán nem harazad napra egyet szóllítottat Laszky a' mint *Levelely* tanítja a' fellyebb nevezett könyvében.

's Uram' hajlandósága' kijelentésében, melyet alig várok! mit fogjak szólni miképp' fogjak okoskodni gyözhetetlen Császártokkal a' véletek való társalkodásból elgondolhatjátok; minő tisztellel viseltessek eránta, mit kérjek tőle, már rég' 's igen jól tudjátok; — a' mit ha ismétlenék nem más mint időt vesztve unalmat okoznék. — Továbbá Uram megmagyarázhatatlan hajlandóságát erántatok, mely által nem tsak Országát, nem csak ősi jussát, hanem tulajdon személyét is néktek által adja, és nem akar semmiben különbözni tőletek, csak Hitben. Azért menjünk! nem tudom minő lélek 's tűz gyújtja keblemet annyira: hogy más által lehetetlennek gondolnám annak eloltását, mint Felséges Császártok látásával, a' kiben az erkölcs, kegyesség 's emberség csillogként ragyognak."

Ibraim:

Szokás nálunk: ezen fő gyülekezetben kihagatni tökéletesen a' Követeket, minekelőtte Urunk' színe elejbe bocsájtók őket; mert azok az értekezések, melyeket nálunk tetél, nem olly' nyomóssak, mint ezek mindannyiónk' jelenlétében volnának, de minthogy olly nagy hajlandóságát vitatod Uradnak, félre tévén az ősi szokást (a' mit a' Törökök nem örömiest cselekesznek) menjünk a' N. Úrhoz, a' kit midőn mint isméretlent dicsérsz, éppen nem hibázol, mert ha meglátod, nem foghatod meghatározni tudni, az ő végzetetlen tökéletességeit." Bémentek tehát a' Császárhoz: Ibraim Bassa, Ayás Bassa, Natoliai Beglerbég, Laszky és a' Tolmács.

§ XVI.

Laszky a' Török Császárnál:

Egész bátorsággal nyitá-meg ajkát Laszky mondván: „Udvarlására jövök Császári Felségednek, küldetvén János Herczegtől Magyar- 's a' t. Ország választott, 's megkoronázott Királyától, azon Ország Státussaitól, kiknek törvényes jussa vagyon a' Királyi ág' magva-szakadtával, azzá választani valakit, kit mind erkölcsére, mind szorgalmára nézve arra alkalmasnak vélnék; és hogy a' TE győzdelmes csatáiban Lajos Király elesett: 's benne Királyaink' ágr. Buda elfoglaltatott, 's minden fegyveres őrizet nélkül hagyatott, össze gyülvén az Ország Bárói az egész néppel meghívák Jánost a' Királyságra, ki ez előtt Erdélyi Bán volt, 's különben is nagy uradalmakkal bíró a' mint Felségednek igen is tudva van; több meghívásokra tehát jöllehet kelletlen még is elfogadta ezen megiszteltetést, feltévé magában: hogy mindjárt fog küldeni követséget ezen koronáztatás Veled is megkedveltetése végett; 's egyszer'smind hogy Birodalmát viszonti barátságban 's öszvekapcsoltatásban ajánlaná. Küldött is mindjárt koronáztatása után kettős követséget, de az első megölettetett, a' második pedig Feketétől tartóztatott, a) és azért lehetünk illy' későn Felséged' látogatására. — Útamban elejémb' álltak néhány száz fegyveres gyalogok, kik ugyan éltémtől megnem fosztottak, hanem minden vélem lévő jószágomat vették-el, 's kevésbe múlt, hogy életem is ott gyalázatosan nem végzém; — kész voltam azonban

*) Lásd de Joanne Nigro Levéljyt. Láb. IX.

minden alkalmatlanságokat és veszedelmeket, csak hogy illy' hatalmassághoz lehessen szerencsém, túrni; a' kinél úgy sem újság a' pompás követség; 's inkább jönni, mint vissza térni volt eltkéltett szándékom; és így jóllehet harmadik Követ küldtettem is ide, még is első vagyok, ki Isten nagy kegyelméből láthatom Felsőleges személyedet. Tisztel K'rályom, 's kívánja hogy egésségben sokáig élvén uralkodj, — óhajta: hogy ezen felmagasztalása, 's koronázatása kedvére légyen Császári Felsőgednek, ajánlja nem csak Magyar-Országot, nem csak ősi Birodalmait, hanem tulajon személyét is barátjai segítségével együtt; úgy hogy: magát, Országát, Ősi jussait nem mint övét, hanem mint tulajdonodat tekinthéd; 's úgy akar véled öszve kapcsoltatni, hogy köteleztessen minden ellenségeid ellen segítni; 's olly nagy bizodalmat helyeztetett benned, hogy legnagyobb veszedelmében sem akar senkihez folyamodni, mint a' Te kegyes Személyedhez. — Ugyan azért Tiéd Uram, Tiéd a' Magyarok Királya, Tiéd ennek Országa, Tiéd minden tehetsége; és csak azért: hogy Te magadéneq fogadnád, 's Királynak ismérnéd, kér legnagyobb alázatossággal. Vagynak sok mondani valóim, melyekről tán a' Méltóságos Bassákkal értekezem, hogy Felsőgednek terhére ne légyek: t. i. a' Lengyel Király barátságáról, Ferdinánd ellenségeskedéséről 's a' t. "

Szolimán Laszkyhoz:

„Kedvesen fogadom Urad' erántom mutatott hajlandóságát, kinek Országa az enyém volt, mert hadi jussal 's *sabtyával* kerestem; de minckutánna hallom: az ő bennem helyeztetett nagy bizodalmát, nem csak azon Országot adom nékie, hanem az Osztriai Ferdinánd ellen is óltalmazom; annyira: hogy az egész Ország Őra ő légyen; kedvessen veszem maga megalázását; 's nagyra becsülöm bennem helyeztetett bizodalmát, és minden szükségét magaménak tartom.“ Felele Laszky „Ezen nagy kegyességgel örökre lekütelezed Uramat, minckutánna illy' nagy lelkűséggel fogadod őt, 's neki önként segedelmet ajánlsz. — Igazán úgy cselekedtél, mint nagy lelkű 's hatalmas Császár, — melyért az Őr Isten vég nélkül kedvezzen.“ Ezeket mondván a' Lengyel, kiment és szállásaira vezetetteti ugyan azon *Zausok* által.

§ XVII.

Laszky értekezései Ibraimmal:

28-dik Jan. kérdezte Ibraim Laszkyt: hogy miképp' tetszene a' Császár? ezt a' Követ számtalan dicsőretekkel az egeken felül magasztalta, és mondá Ibraim: „Barátom ezentúl Uradat Királynak nevezétek, és nem Erdélyi Bánnak, már most őt Urunknak ismérjük, most már őt' segéljük; a' mi N. Urunk személtessen fog menni, 's fogja törni ellenségeiteket; mi szükség más? — sem adót sem ajándékot nem kívánunk, és csak azon iparkodunk; hogy mentől előbb csendességbe helyeztethessük felháborodott Uradat; azért kérlek ird-meg néki: hogy a' csatákat mindenhol kikerülje, mert már az ő legkissebb veszedelme a' mi gyalázatunkra is szolgál. Azért megíratom a' béke-levelet, — 's hamar elbocsájtak.“

Laszky:

„Nékem nem látszik helyesnek Ő Császári Felsége személyes menetele Ferdinánd ellen; hanem az én tanácsom volna; hogy ő elmenne Adriánopolisban vadászni, addig itthon tábori készületek lennének, és ha más körülben nem történhetne akkor sietséggel jöjné. — Talán már érzette előre Laszky azon nyomorúságok 's veszedelmek' üsznét, melyek Szolimán' személyes táborával össze valának kapcsolva. — Most azonban küldjétek el a' Janicsárokat a' Szeremi Vár' erősítésére; és hogy minden Sandzások készen legyenek vitézeikkel, várván Királyom' parancsolatját; hogyha t. i. szükséges lesz' véte összekapcsolatások, úgy cselekedjenek; vagy ha más felé lesznek hasznosak, ott teremjenek. Velem most küld-el a' Nikopoli Sandzákat, a' Transalpíni és Moldvai Vajdákat, kikkel én majd hamarjában a' pártosokat engedelmességre hajtom, 's ezen Sereget Uramig elvezetem. Néked pedig 50. nap alatt *Sophiában Epirusban* 's több helyeken kellene lenned. — Királyomnak nincsenek elegendő bombárdjai azért kériek ezt is adjatok húszat kölcsön valamint puskaport és Salétromot is, a' mit könnyen a' Tiszán Uram' fészékébe vihetek. — 'S így ~~vélkedetem szerint ez mostanára elegendő bátorságot okozhat.~~“

Ibrahim:

„Minden helyessen: de Császárom maga akarja tapasztalni Ferdinánd' tehetségét; ezt már annyira várja, hogy helyét sem találja; én is leakartam erről beszélni mondván: hogy nem volna lehetséges akkorra tábor' eltartása; de Ő azt felelte: megakarom mutatni tehetségemet. — Megparancsolta: hogy a' Vlakok Moréában siessenek, hogy Szemendria felé hordjónak gabonát a' Bosnyákok; a' Dunán 150 csajkán életmet vitet Szeremig, 's azután tábori haszonra használja azokat: ~~En el nem állok Uram~~ oldalától, 's a' biztalanra, mint te tanácslád, nem megyek, hanem minden esetre a' Romániai Beglerbéget elküldöm, magam Császárommal maradván. — Nem szunnyadozok Urad' szerencséje' elől-mozdittásában: most minden Sandzákhoz írok: hogy készek legyenek Urad' parancsolatjára; veled küldöm a' Nikopoli Sandzákat, de csak néhány ezerekkel; hogy Radul Vajda induljon, valamint a' Bohdánok is megparancsolom; bombárdákat, melyeket kölcsön kérsz, ajándékok Uradnak, nem húszat, hanem ötven, 500 mázsa Salétromot és puskaport is, mert a' barátoknál minden közös. — Jó hajlandósággal jöttél, meg is nyertél nálunk mindent, a' mint tapasztalod, és valamint minket mindenre rá bírtál, úgy iparkodj ezen barátság tartós voltán is. Mert ha ezután egyenetlenségeket és gyűlölségeket vennék észre, gondolhatod: miképp' felháborodnám ezen hátsadatlanságtokon; én azonban nem kételkedem a' Magyarok állhatatosságában; — a' bombárdákat tehát a' Salétrommal elfogjuk küldeni a' Tiszáig, 's itt által vétetheti Urad.“

Laszky:

„Köszönöm a' bombárdák salétrom és vitézek eránt tett ajánlásodat, melyet Királyom nagy bőkezűséggel és barátsággal fog vissza fizetni. — Hanem valami jutott eszembe: Az Oláhok és Bohdánok adózzók, 's ők nem tartoznak az Országon kívül táborozni, kivált

a' Császár' személye nélkül; azért ha akarjátok, hogy engedelmeskedjenek, kevésítsem meg adójakat, és küldjétek-el velem Radul Vajda fiát, mert szükség, hogy vagy ez atya ott légyen. A' Lengyel Király fegyver-nyugvását hosszabítsátok-meg, hogy a' kisebb gondal jöhessen Uram' segítségére.“

Ibraim:

Csak vedd-fel: az Oláhok és Bohdánok mindég a' Ti, és mi hatalmunk alatt vo és ha Ti néktek nem engedelmeskedtek, nem másért, mint a' bennünk való bizodalot tették; és ha minket megvettetek, Ti érettek cselekedtek. — De most minekután megizenjük, Urad pedig fogja parancsolni, nincs hová folyamodniok; — azért az nem is kisebbítjük-meg. — Radul Vajda fiját az udvarból nem adhatjuk-ki, mert mint tartatik itten, hanem az attyának kell menni. A' Lengyel Király' fegyver-nyugvását esztendővel meghosszabbítom, hogy segítséget hozhasson Uradnak. — Én azonban f iparkodni, hogy Radul Vajda' fia tőlünk elbocsájtassék, 's attyához viszsza küldessék. — dik Jan. vadászatra ment Szolimán. Ez nap jött Szemendriából Török Mihály Török lint szolgálja hírül hozván: Ferdinánd' Esztergomban lőttét, János Podráson tartózkod és hogy egész Erdély-Ország őt' ismérné Urának. 31. Jan. a' Velencei szószóllóhoz h tatott ebédre Laszky, a' ki egyszer'emind Birói hivatalt' is viselt, az ott' lévő keresek közt.

§ XVIII.

Laszky viszontagsdgai: búcsúzdása, betegsége, és Konstantinápoly viszsza jövelele.

1-ő Febr. viszsza tért Szolimán vadászati mulatságáról. — 2-ban melly Szombat és Deuan küldött a' Császár öltözetet Laszkyknak, valamint négy szolgáinak is. 3-ban csúzni ment Követünk Szolimánhoz 's csak nem óra hosszút várákozott, míg végre a' szárhoz bocsájták őt. — kit-ü így szólta: "Nem elegendő nyelvem, 's reszkető szóll: mellyel megköszönhetném voltaképpen győzhetetlen Felséged' kegyességét, mellyel Királyom' barátságát, 's Erántad mutatott hajlandóságát fő nagyságodhoz képest fogabizonyos is lehet Felséged Királyom hálaadatosságában, a' ki kész tiszfeletedért, 's l' nodért, mindenét életével együtt áldozni; 's hogy ezt tapasztaljad, engedje a' Fel: Úr, hogy soká élhess, 's legszerencsésben uralkodhass. — Nékem Sklávódnak pedig ösztönt adtál, kegyességeddel, melly által nem csak felruháztál, hanem még meg is dekoztál gazdagon, hogy Uramnál ezen barátság, és frigy legazentebb megtartás-áb: nevelkedésében eszköz légyek.“

Szolimán Laszkyhoz:

„Tudod mi légyen ezen Urad' barátsága megbizonyíttására szükség? mert ez utá ő minden gondja enyim leszsz, és az enyimnek övének kell lenni. — Azért jóllehet jam, hogy ezen veszedelmes felhők többször megátartták eldődeim homlokát, 's a' N.

homed népét, de még az abban villogva koválygó menkö le nem csaphatott; és ha es tudva nem volna mind nékem, mind elődöeimnek nem lett volna, már rég' mérsékelve bánhattunk volna az emberi nemzettel; de tanácsos'nak tartottuk: azoknak erejét mindenkor letörni, kik ellenünk bátorokdák vakmerően emelkedni. Azért Urad minket az egész Kereszténység' dolgairol tudósítson, legyenek azok bátor nyomossak vagy csekélyek, mert csak így gyökerezeshetik barátságunk. En Uradnak valódi barátja 's szövetségés tár-sa akarok maradni mindenkor, minden ellenségei ellen, erőmmel, és személyemmel kész vagyok segíteni, a' mit is fogadok: minden Profétákra, kivált az Isten' legkedves'b szolgá-jára Mahomedre, Sablyámra, 's a' t."

Laszky.

Nem közönséges újságokat fog hallani Felséged Uramtól, mellyek t. i. a' kereskedők-től mondatnak, hanem legitimos'bakat. — En is esküszöm az élő egy Istenre és az ő Fi-jára Jézusra, a' ki szint' úgy Istenünk, és Megváltónk, 's ígérem: hogy Királyom minden ellenségeid' ellensége (kivéven a' Lengyel Királyt) 's barátjaidnak barátja fog lenni. — Itt Felséged lábainál hagyom Grítt Lajost Királyom parancsolatjából, mint szószóllót és dolgaink' védjét; a' kinek Felséged mindenekben mint nékem hitelt adhat. — Áben bizonyossá tette Laszkyt Ibraim 's Levelek' rövid idő alatt való elkészüléséről, 's még es nap' elment Szolimánnal vadászni. 6ban együtt ebédelt Követünk Grítivel: 's ezután elmentek a' bombárdák' nézésére. 8ban vissza tértek a' vadászatról. 9ben melly Deuan volt, elment Laszky a' Bassához, 's hogy már bocsájtaná-el kérte, de ez monda neki: „Nem szükség sietned, mert a' Vlakok oda vagnak katonaság készítésére, 's jobb is ha itt időszöl, mint máshol várakoznál, a' téged követő vitézek össze-jövetelére.“ Nékem parancsolatom van Királyomtól, hogy innét Moldvába mennék a' Vajdához, és hogy ott' is vitézeket készítsnek, mellyre nézve igen jó volna, ha egy Zaust küldenének velem, hogy annál gyorsabb lenne ő Királyom engedelmességére.“ Megigérte ezt is a' Bassa. 11ben nagy zavarodás volt a' városban, az akkori túzi veszedelem végett. 15ben elküldött Laszky Ibraimhoz, Audientziát kérvén tőle, mellyet akkor megtagadván, harmadnapra hatá-rozott. 16ban tanácskozás napja volt, az az Deuan. 17ben visszazavonta Ibraim harmad-napra határozott rendelését, okúl adván: dolgai sokaságát. 18ban küldött ismét Laszky Ibraimhoz kérvén őt: hogy minekutánna ő vele úgy sem volna semmi értekezések im-már, bocsájtának-el; és mivel az ő várakozása nagy károkat okozna Jánosnak; Ibraim azonban állítá annak lehetetlenségét addig, még a' Császár dolgai elrendeltetnének; kér-dezé Laszky, mellyek volnának? de: semmi közöd hozzá, volt arra a' felelet. Ha sem-mi közüm hozzá, mi szükség itt' tartóztatásom? Azért felele a' Bassa, hogy koránni visz-sza-meneteled által tudtára ne legyen Ferdinándnak N. Urunk' eljövetele. Mi szükség Csá-zárodra addig, még meg nem hívatatik Királyomtól? Egy Török jött most Ferdinánd táborából, hírül hozván: hogy Ferdinánd Várainkat fogja ostromolni; azért mi slattom-ban akarunk cselekedni előbb ostromolván azt, mint ő miénket. Nem sokára elbocsájt-lak, őt, hat nap alatt bizonyosan, mond a' Bassa. De ismét ő veszedelem érte Laszkyt, midőn ez nap' hideglelésbe esett, 's 19től fogva szünet nélkül sanyargatta az 25kg. 26ban

szűnt valamennyire, hanem a' hátán hat veszedelmes kelevény támadt, zöben csak nem elveszett kelevénynei fájdalomában Követünk; mellyeket nem mertek orvosolni addig, míg meg nem érnének. zöben küldött Laszkyhoz Ibrahim két lovat, és ruházatot, 's hivatá egyszer'smind magához, de ezt cselekedni kész lehetetlenség volt a' fájdalmak miatt. zöben megérettek voltak kelevényei, melly nap' el is ment Ibrahimhoz, általvén a' leveleket, megtétetvén mind a' két részről az esküvés is.

Így végezvén Laszky terhes követségét, örömmel tért vissza János Királyhoz, 's mind azokról, mellyeket látott 's hallott tudósította.' Ezen nagy fáradságáért Laszkynek némű-némű-képpen hálaadatos akarván lenni János, a' Dunavecsei várat (melly a' Karpát hegyéből eredett Poprád vize mellett volt) és Késmárk városát ajándékozta nékie; (mindkettő Szepes Vármegyében helyeztetik) 's jöllehet-már Késmárkot oda ajándékozta volt Battyányi Ferencznek Ferdinánd, a' ki Sancon Jánost, Raguzai eredetű helytartóvá is tette ott; de minekutánna megtudták János rendelését a' Késmárkiak, megköztözték Sancont, 's Laszkyt Uroknak fogadák. (a)

§. XIX.

Laszky udvarlásdra megy Mohácsnál Szolimánnak, 's azután - Francia és más Udvarokhoz küldetik.

1520ben aratás után, midőn már csűrben volt a' gabona, szörnyű sokasággal indúlt meg Szolimán 's által jöven a' Száván, kevés jdeig mulatott Szeremben, innét ismét elindulván Eszéknél által lépte a' Drávát, a' nélkül, hogy valaki-útját állotta volna, ért-ül Mohács' mezejére; a' hol János Király Laszkyval legnagyobb alázatossággal válogatott ajándékot vivén, udvarlására ment a' Császárnak számmal tán 6000 emberrel, itt' kezelt fogott Szolimán Zápolyával, mellyel kijelentette kegyességét, 's egyszer'smind jó reménnyel bátorította (b)

Mint hogy a' bárdolatlan Törököknél kényne szerint viselte követségét Laszky, azért, hogy ezen dicsőséget ragyogóbbá tohesse, elküldé János a' Francia Királyhoz önkéntes reménnyel; a' mint írva hagyta Bellay Márton azon századbeli író: „egy időben két Küvetek jöttek Királyunkhoz, kiknek egyike János Magyar Királytól küldetett Lasko Hieronimus t. i. mint udvarának fényve - - - - és ez a' Magyar országai házasságbeli békét óhajtott és pénzbeli segítséget országai szükségéinek enyhítésére, melly a' múlt évi hadakban szörnyen feldúlott, 's Várainak csak hamvai hagytak.“ (c)

1532ben a' Ratisbonai gyűlésre küldetett Laszky, a' mint feljegyzette Seckendorf (d) mondván: „aderant legati a Joanne Vajvoda sive Rege Hungarie Hieronymus a Lasko,

(a) Istvánfy Láb. X. — (b) Ugyan ott.

(c) Maria de Bellay Livré IV. des Mémoires: „Ce temps pendant arrivèrent deux Ambassadeurs vers le Roy, l'un par le Roy Jean de Hongrie qui fut le Seigneur Hieronime de Lasko, principal homme de sa Cour - - - - Celui de Hongrie desirait alliance de mariage et secours d'argent, pour subvenir aux necessitez de son Royaume, qui par les guerres passées avoit esté grandement destruit et les places desolées.“ Paris. Kladó. 1572. — Deákul Francf. 1574. —

(d) Com. H. L. Lib. III. Sect. IV. §. 6-ne. Additiois III. p. 29. —

et Nicolaus a Minkvitz, Solimani etiam Turcarum Imperatoris litteris instructi, quibus profitebatur se eosdem amicos vel inimicos habiturum esse, quos Joannes haberet. Nihilominus in auxilia pro Ferdinando consenserunt Evangelici. Landgravius quidem, eidem Nicolao Minkviczio et aliis ex nobilitate negotium dederat, ut aliquem equitum numerum conscriberent, et Joanni in Hungariam adducerejnt, rogavique Electorem die 6. Julii ut transitum illis praeberet; praetextens, melius esse, ut succubus istis iuvaretur Joannes, quam destitutus ab aliis ad Turcarum societatem compelleretur, sed Elector denegavit: "és így ezen határozással vissza jöven Laszky, semmit sem végzett.

.....1533. Midőn látná János napról napra erejének csüggedését, 's kincs-tárának ürességét fájdalmassan tapasztalta volna, Ferdinánddal való béke-kötést fontolgatta elméjében; és midőn azt mind Gritti, mind más tanácsosai helyben hagyták volna, Laszky Hieronymusra bízott ennek végre-hajtása; parancsolatot vétén: hogy esztendeig tartó fegyvernyugvást eszközölne, vagy ha azt nem, legalább fél esztendeit, 's onnét pedig mindjárt Károly Császárhoz iparkodna, és tökéletes békességet eszközölve térne vissza; mind ezekről tudósított Szoliman és Ibrahim is Tarquillus Andronicus Gritti hív írásza által, 's ezek látásának meg is egyezni János szándékában. Ferdinánd ugyan megengedte az esztendeig tartó fegyvernyugvást, de a Császárhoz nem bocsájtotta, hanem azon úton, mellyen jött, vissza parancsolta; mellyért Zápolya meg is háborodott. (a)

§. XX.

Laszky Palota Vára' ostromlására küldetik.

Hieronymus bölcsességét éppen nem piritották hadi tettei, a' mit-többszöri kormányozónak kineveztetése bőven megmutat; így: minekutánna Moré László meg nem szűnt volna több intések után is garázdálkodni, 's nem csak a' házakat, kastélyokat feldúlni, hanem még az úti bátorságot is eltörölte Péts, Veszprém, és Fehérvár környekein; azért meghatározottat, hogy Laszky válogatott vitézekkel ostromolná őt Palotán, mellyet abban az időben bírt; de minthogy szemlélé lankadni erejét, bő kincset kiosztogató katonái közt; maga pedig az ellántásról gondolkodott; a' mi meg is történt, mert a' várból kötélen leereszkedett, fiát és leányát ott hagyván jelöl vissza-jövetelének; azonban minckelötte ez történt volna, elfoglaltatott Palota Laszky által, és az említett gyermekek Jánoshoz vitettek Budára, 's ott is tartattak fogságban, a' míg csak János élt, a' vár pedig Podmánczy Ráfielnek és Jánosnak adatott Zápolyától. (b)

§. XXI.

Laszky és Verböczy akarattjára Gritti Magyar-Ország Kormányzójává nevezetik.

Moré László által okozott tűz előléta után ugyan azon 1533 évben meghalt Lindvai Bánffy János Szapronczai várában; kiben hiv Palatinusát nagy fájdalommal vesztette-el

(a) Istvánfy Lib. XII. — (b) Ugyan on.

Zápolya; meghallá ezt Laszky és Verbőczy, nem szűntek Gritti Lajost mind nagy katonaságáról, mind jó szívéről, mind halhatatlan cselekedetéről, melyet Szolimánál 's Ibrahimnál tett, dicsérni; míg Jánost arra bírják, hogy Gyűlés alkalmával az Ország' Naggyai ellenére kijelentend: hogy Grittit, mind különös hiv emberét, 's nagy érdemű jöltévőjét, Magyar-orozági kormánnyal akarja megtisztelni, melly akarhatja Jánosnak, éppen nem volt kedvekre 'a jelen lévő Nagyoknak, és jöllehet Laszky és Verbőczy szűnhetetlen iparkodott is az ország' Naggyai' részekre hajtásában, sőt maga Nádasdy is ezen tárgynak határozásában szűrnyen habozna, — 'a' ki minekutánna megkérletteit volna szándéka' kijelentésére, ékes nyelvel ellenezé (megismérvén ugyan Gritti' nagy tetteit) és kéré a' Királyt, hogy szándékát megmásolná (a) — haszontalan volt Nádasdy' velős szóllása és 'a' józanabb rész' morgása, mert János inkább tellyesítette Laszky' 's társai' szándékát, mind azokét; minthogy ugyan akkor kinevezte Grittit kormányozónak, ezen akaratját Verbőczy által fel is olvastatta, és pedig oly' kemény hanggal: hogy minden Erdély- és Magyar-orozági alattvalói úgy engedelmeskedjenek nékie mind tulajdon személyének: 's e' végre levelét is adta önön 's 'a' jelenvalók alá-írásával, melyet azonban sokan nem írtak alá, nevezetesen: Stanisló János Erdélyi Püspök, Várallai Stanisló Fehérvári Prépost, Csibak Imre N. Váradí Püspök, Ártándy Balás, és Pál, Nádasdy 's 'a' t. kiket Gritti jól megjegyezvén magának, meg nem szűnt mind addig, míg ki nem végezte őket ártatlanul e' világból: 'a' mit János mint igazságosan történtnek vélt dolgot fel sem látszatott venni mind addig, még 'a' N. Váradí Püspök orozva történet megöletetését ki nem tanulta; ugyan azért Laszkyt is, mint kedves embere' halála' okozatáról gyanúst Budára vitette, és bészárta; sőt Jóvius írja, hogy kínzások közt vallotta volna meg Grittivel egyes tanácskozását, (b) 'a' mit csak ugyan nem is hiszek; — annál is inkább, hogy Bethlen Farkas éppen ellenkezően ír, mondván: „expeditis ad captivum, tribus de sanctori consilio viris, eius segrum animum consolari iussit, declarareque: Regem maxime invitum tam severe in eum animadvertere; fateri eius dexteritate, Regnum et patriam recepisse, ideoque eximium sibi praestitum officium nulla temporis iniuria oblivioni tradendum, sed potius omni gratitudinis genere esse referendum. Tantae severitatis culpam tribuendam esse potius tempori, quam sibi, cuius ingenium prout ab omni saevitia et crudelitate etiam in eos, qui poenas meruissent, exercenda, alicuissimum semper fuisse, ita vel imprimis ab ingrati animi crimine in optime de se meritos nunquam non abhorruisse; vel ipsimet Laszkyo esse perspectissimum. Persvasum itaque sibi habeat rationes Regni in unius caede summe periclitantis, non vero offensam aliquam debuisse advocare aliquantisper Regis animum, ab insita ipsi clementia; certa tamen spe se ipsum erigat; brevi, sarcinidi istius incommodi voluntatisque Regis erga se propensissimae, ad futuram talem facultatem magno cum suarum tum fortunarum tum dignitatum incremento, credat.“

(a) Istvánfy Lib. XII. — (b) Lib. XXXIII. 'a' hol egyenértelmű elmond Gritti érdeme szerint történt gyálfatos halálát is, hozzá adván Istvánfy Lib. XII.

§. XXII.

Laszky' Budáról szabadulása és Ferdinándhoz pártolása.

Mint hogy malum consilium consultori pessimum, Gritti gyalgatos meggyilkoltatását követte volna hihető Laszky' élet-fonala szakadása is, ha Tarnovi, és Tarloni, Laszky-nak igen jó barátjai nem emlékeztették volna Jánost azon javakra, melyeket nekie tettek nyomorult állapotjában, és eszében nem hozták volna azon fáradozásokat, melyeket Laszky semmi önn' haszon-keresésből, egyedül csak János' boldogságára élete' feláldozásával is végben vitt; melyeket csakugyan midőn szívére vett volna János, tellyesíté azok' akarattját; és Laszky említett barátjaival elköltözött Lengyel-országba, minden dicsőség nélkül ugyan, de még sem szökött, a' mint Jövius tanítja. — Kevés nyugta után Hieronymusnak honjában, szeme előtt repedni látta Zápolya' hálaadatlan tetteit, azért: szíve fájdalomában tollat ragadván, mentő-levelet írt; melyet mennél fontossabb okokkal töltve, annál keményebb kifejezéssel rakva elküldött a' hálaadatlan, 's az ő szerencsésen tett fáradozásai' gyalgatos elfelejtőjének Jánosnak. (a) — Fájalta ezen esetét Laszky-nak, nem csak Zsigmond Lengyel, hanem még Ferencz Francia Király is, ki csak kevésel előbb a' Torquatusok rendével ajándékozá-meg Hieronymust, és egyszer'aminde intette Jánost, és dorgálta: oly' nagy férjfiú eránt végbe-vitt kegyetlenségért, és hálaadatlanságért, kérvén: hogy Laszky becsülete vissza-állítása végett, leveleket küldvén minden birodalmi' részeiben, annak ártatlanságát a' közönségnek kinyilatkoztatná, a' mit János el-seni mulasztott, de Laszky sebes szívének nem volt ez hathatós ír, mert mind maga, mind, mind a' két Király' nagyobb veszedelmére Ferdinándhoz kapcsolta magát.

§. XXIII.

Vizontagságai Ferdinánd' részén Laszky-nak, és szerencsétlen követsége Szolimánudl.

Azon fegyver-nyugvást, mely Ferdinánd és János köz't végzetett, feltörte 1540. 21 Jul. ürtént Zápolya halála; mert midőn ez tudára esett vetélkedő társának, felgyulladván uralkodni vágyó tűzétől, biztattatván Turzó Elektől, Battyányi Ferencztől, Seregy Gáspártól, Bánffy Boldizsártól, Nyáry Ferencztől, hogy ezen kedvező alkalmatosságát használni el ne mulatná, és az özvegy Királynét ha békével nem, tehát fegyeres erőszakkal fosztaná-meg Budától, 's országától. Egy akarattal meggyyeztek a' Német Vezérek is, és a' hadat elmulasztatlannak vitalák addig: míg a' Török kirohanna országából, melyre nézve hizeikdedőleg következett a' tél. — Csak egyedül Laszky volt, ki ezen terhes tárgytól, melytől a' Magyarok és Osztriaiak' szerencséje függött, ellenkezőleg gondolkodott; a' hadat 's emberi vér-ontást gátolni iparkodván, ezen nagy tárgy elintézését inkább elmével, mind fegyverrel állítá tanácsos'bnak; okoskodván Szolimán követlenség-

(a) Lásd Bethlen Pechat pag. 75.

ről, tanácsosai megmagyarázhatatlan pénz-szomjóról, 's az emberi nemzettel baromként lánó tehetetlen táborozásokról; 's azért jobbnak állítá: Szolimántól úgy kérni inkább azon országot, mintsem tán ez'rek' vesztével semmit som nyerni.

Fentolóra vévén Laszky bölcs tanácsait Ferdinánd, előlívni íménti rendelésétől. Szolimánhoz követségben küldeni határozá Laszkyt; a' kit ebben mint jártast, mind a' Császárral, mind Bosszával isméröst, jót végezni nem is kételkedtek. Jó reménnyel indult ugyan Laszky, de már ekkor fordulóba voltak János Király Szvegygye' Követjei, Verlöczy t. i. és Eszék Pécsi Püspök, a' kiknek még minekelötte az udvarhoz ért volna Laszky (egy ideig feltartóztatván betegségétől is) megigérte Szolimán, Ferdinánd ellen a' segítséget; Laszkyt pedig részént álhatalanságáért és hitszegéséért, részént szabad nyelvécért bészáratta, csak kevésben múlt, hogy gyárló életének még kis ideig gondviselője maradhatott; mert Szolimán' Rusthán nevű rokonnyára bízott az ítéllés, a' ki ifjú büszkeséggel azt határozá: „Ultimo suplicio dignum, qui insolenti orationis libertate ceteri vultus Maiesatem offendisset; ludificatusque regem regum, amicitiam peteret, cum interim inpu'denter in Pannonia bellum gereretur.“ (a) Miltán is gyűlölhető ezen követségben Szolimán, mert míg Laszky Konstantinápolyban járt, addig más határozások történtek itthon; minthogy Visegrádot, sőt Budát is ostromolták Ferdinánd' fegyveresei Fejs. vezérsege alatt; azért ebben az esetben nem volt ugyan hibás Laszky, de már-már kézzelített tőltéhez a' mérték.

Semmivel sem volt kisebb Ferdinánd' veszedelme, mint Laszky szerencsétlensége, és jöllehet erre pézve kiderülni látszatott, de csak igen hamar homályos felhő takará-el annak fényét; mert Szolimán vezetvén táborát őseink ellen, Laszkyt kegyelemben vévén magával hozta; de minekutánna meghallotta: Rinco Antal a' Császári Németek által történt megölését, a' ki Szolimánnál követségben volt, 's csak ekkor parancsolatokkal küldetett vissza Ferencz Francia Királyhoz, ismét dühében tömlőczen vettette Laszkyt Nándor Fehérváron, (b) azon halál' gyanújából kimosta Ferdinándot Laszky, 's ez által ismét szabadságot nyert, melly szabadsággal 's a' tirántól nyert ajándékkal a' nélkül, hogy Ferdinándot tudósította volna, testében lelkében betegséget véve, tért vissza honjában; mert Nándor Fehérvári fogságában állítják az Irók, lassanként emésztő tétben vegyített méreggel vendégelték-meg a' Törökök. Így ír Istvánfy (c) „Nem is húzhatta sokáig életét Laszky Lengyel országban vissza menetele után; mert emésztő nyavalyája nem volt a' méreg vétel gyanúja nélkül, a' mit a' Törökök tétben, mellyel gyakran élt, nyújtottak néki, hire volt.“ Hasonló módon írja halálát Jóvius, ha a' 4éj italt kiveszszük (d) midón így ír szabadulásáról Laszkynak: „Ezen jó teteményel sokká nem élhetett Laszky, mert Lengyel országban vissza menetele előtt, nagy betegségben esett; úgy hogy minden udvari németek ezen dolgot irigységre magyaráznák; és napi has-menésben mellyben soká szenvedett, hanem csendessen emésztő méreg által vitétak azt holttnak; holott ezen minden virtusokkal és ekeszségekkel fényeskedő férjjes-hosszabb életet érdemelt volna, 's ezen állapotjában honunknak még a' Királytól is gyászoltatott.“ Bizonyos

(a) Jovius Lib. XXXIX. — (b) Jovius Lib. XL. Lásd Steinhöf comment. Lib. XIV. ad annum 1511. — (c) Lib. XXVI. — (d) Jovius Lib. XI.

is: hogy egész Európa' Fejedelmei szánakodva hallották Laszky' kora, 's gyalázatos halálát, mint olly' férfujét: kihez abban az időben senki, vagy kevesen találkoztak hasonlók minden Királyok Udvaraiban; akár a' terhes dolgok' végre-hajtásában, feltett szándéka állhatatosságában, akár megrettenthetetlen lelkében tekintsük. — Hieronymusunk' haldála, okot adott az akkori tudósoknak tollaik' felemelésére, hogy őt' érdeme szerint dicsérnék; így a' többi között: Melánchton Filep Laszky érdemeivel telyes beszédet adott-ki a' mint észre veszem annak Laszky Jánoshoz írt leveléből. a) Laszky viszontagságokkal telyes életére illik Persius ezen verse:

O curas hominum! o quantum in rebus inane.

Szalay Antal.

13.

Nem a' hely teszi az embert boldoggá.

(Johnson után.)

Strenuus nos exerceat virtus, variisq; abque
Quadruplici petimus lenis vivere: quod petis, hic est!
Est ubique, animus si te non deficiat aequus.
Horat.

Hogy az embernek sohá sem kellene boldogságát a' külső környüállásoktól felfüggeszteni, ez a' Stoikusok' böltselkedésének egyik legfőbb regulája; egy olyan regula, mely ezen magasan repülő felekezetet az emberi élet' állapotján felülvite, 's mennyiben nemtellyek annyira mentek, hogy minden testi fájdalmakat és örömöket méltatlanoknak tartottak a' Böltsnek figyelmére.

Ezen esztelen böltselkedésnek megtáfolására nem szükség, az okokat messze keresni. Azt a' mindennapi tapasztalás könnyen földhez veri, 's a' természet maga szüntelen ellene hartzol: de mind a' mellett nem illetlen arról gondolkodni, mennyiben lehetséges a' léleknek ezen felséges állapotjához közelitenünk, 's mennyiben tehetjük magunkat a' külső környüállásoktól szabadokká. Mert jól lehet tökéletes függetlenséggel kérkedni nevetséges és híjjába való dolog; mindszáttal a' külső dolgok minden bényomásánál való gyáva hajlékonyság 's minden tsekély baj' hatalma előtt való alacsony meghunyászkodás, sem keve-

a) Lásd ut: Thoms epist. Melanchthoni, 1517. Lugduni Batavorum kiadásában.

sobbé illetlen ahoz a lélekhez, mely minden romlottsága 's [erőtlensége mellett is égi ereddettel ékeskedik, 's a véghetetlen valóságtól elváltozhatatlan boldogságot reményl.

Ne vitis pejora fovens
proprium deserat ortum.

Melly igen szükséges légyen az értelem' méltóságának egy bizonyos grádításra felelemkednünk 's az örömmel olyan forrásra szert tennünk, mely a' külső dolgok' hatalmában nintsen egészszen, azt soha sem lehet szembetűnőbben általlátunk, mint akkor, ha azokat vizsgáljuk, kiket a' szerentse a' magok kények szerent hágy élni, kik nem lévén valamely bizonyos, hivatalra, vagy órájknak meghatározott módon való elrendelésére 's eltöltésére szoritva, kénytelenek magok magoknak foglalatosságot 's időtöltést keresni 's ki gondolni: 's kik semmit sem találnak magokban, a' mivel magokat vagy mulathatnák vagy foglalatoskodhatnák, 's azért az idő megöltésére mindenféle mesterségeket próbálni kényszeritettek.

Azon számtalan mesterkedések, mellyekkel az efféle emberek az élet' terhét könnyebíteni igyekeznek, nem igen szebbek 's talán szintén olly szánakozásra méltók, mint azok, mellyekkel a' kereskedők és kalmárok éneik, mikor megbukásokat elkerülhetetlenek látják lenni. Szemeimmel láttam, hogy egykor egy Uri háznak minden tagjait elfoglalta a' komorság és kedvetlenség azért, hogy a' kártyászó társaság, mellyre számot tartottak, elmardott: 's minékutánna azok ezen vesztesség kipótólása eránt ezerféleképen tanátskoztak, 's az inast százfélé is elküldörték, végre mint valamely elkerülhetetlen szerentsétlenségre olly szomorúan 's olly nagy magok meztagadásával szánták-el magokat egy estvét beszélgetéssel tölteni-el. De hirtelen, mikor nem is reménylették, vigasztalást nyújtott nekik egy váratlan látogalás, mely nem kevesebbé örvendeztette-meg őket, mint egy bészár 's ehelhalással küzködő vár' lakosait a' reménytelentl nyert bőséges elesség: 's új erőt adott nekik az inséget más napig eltűrhetni.

Azok, a' kik elégedetlenek 's elégedetlenségeknek okát nem tudják, rendszerént abban keresnek könnyebbséget, hogy helyeket változtatják. Úgy gondolkoznak, hogy bajokat az a' hely okozza, mellyen vagynak, 's úgy igyekeznek az elől elfutni, mint a' gyermekek árnyékaik elől: örömeik helyének változtatásától szüntelen új örömet reménylenek, 's várakozásokban megsalatkozván, szüntelen új ponaszokkal térnek-viszaza.

Az esztelenségnek ezen neméről nem gondolkozhatom a' nélkül, hogy azok eszembe ne jutnának, kik a' dühös kutyák' harapása miatt a' víztől-irtózás' rettenetes nyavalyájában szenvednek. Tudva vagyon, hogy ezen szerentsétlenek kik ámbár a' szomjúságban tsaknem elepednek, még sem tudnak inni, néha testeket sokféleképen hajtogatják és forgatják, ollyan reménységgel lévén, hogy talán egyik helyheztetésben elnyelhetik a' vizet, mellyet a' másikkban ajakok vissza taszit.

Ezen esztelenség pedig nem tsak a' tudatlanoknak tulajdonok, hanem néha ollyan elméket is elfoglal, mellyeket, ha tudományjokat és ítélő tehetségüket tekintjük, attól menteknek lenni gondolhatnánk. 'S valóban a' tudomány és ész' kevelységének nem kicsiny megalázására szolgál az a' tapasztalás, melly gyakran mutatja, 's bizonyítja azt, hogy azok nem mentenek-meg bennünket a' legerőtlenebb 's legalatsnyabb köz-emberek tévelygéseitől is.

Azok, kik valamely nyugtalanságot 's fájdalmat éreznek, rendszerént úgy vélekednek, hogy fájdalmokat más helyen könnyebben elszenvedhetik. Ezekbe sem jut azt gondolni, hogy boldogtalanságoknak oka magokban van, hogy indulataik nintsenek elegendé megzabolázva, 's hogy saját тұrhetetlenségek által zaklattatnak, mely őket mindenüvé kíséri, 's következképen akármely országban is fogná kinóznai. A' tapasztalás előbb vagy utóbb meggyőzheti őket arról, hogy a' 'megelégedés' forrása magában a' szívben vagyon, és hogy az, a' ki boldogságát a' külső dolgoknak 's nem szívének változásában keresi, életét haszontalan próbákban vesztegeti-el, 's fájdalmaít a' helyett, hogy eltávoztatná, inkább megokasítja.

K. S.

14

A' szép könyvek' olvasásáról.

(Funka után.)

A' könyvolvasás egy a' legnemesebb, leghasznosabb és legkellemesebb foglalatosságok között. Mely boldogság a' minden időkbéli legnagyobb elmék' társaságában lenni, halhatatlan munkájukat tsudálni, 's a' ~~velek való~~ barátságos társalkodás által legszebb érzéseiket, gondolataikat és esmérteiket, ezen sok esztendei gondolkodásoknak és tapasztalásoknak gyümöltseit, könnyű munkával magáévá tenni!

Önként értetődik, hogy itt nem az ollyan olvasásról szólok, mely annak, a' ki valamely tudományt jól megakar tanulni, elmulhatatlan kötelessége. Az ollyan olvasásnak különös és meghatározott tsélja lévén, különös regulái is vagynak, melyek a' tudomány' tanulásnak alkalmával előladtnak. Itt tsak az ollyan olvasás tárgyam, mellyel általában az értelmes ember tsak azért foglalatoskodik, hogy általa lelkét hasznos és kellemes esméretekkel gazdagítsa, jónak és szépnek érzését elevenítse, 's szívét nemesítse. Jóllehet az illyen olvasás sok tekintelben igen hasznos, még sem adhat a' léleknek új tehetségeket, hanem a' már meglévőket naponként nagyobb tökéletességre emelheti. A' legnagyobb tapasztalású öreg is tanulhat a' könyvekből, az ifjakat pedig az azokkal okosan való élés idejeket megelőző értelemmel ruházza-fel.

De kevesen nézik az olvasást ezen szempontból; legtöbben sokkal tsekélyebb tsélt akarnak általa elérni, 's azért sokkal kevesebb hasznát is veszik, mint vehetnék. Némelyek azért olvasnak ugyan, hogy lelkeknek esméretekre vágyását kielégítsék; de abban hibáznak, hogy azon étkeknek, mellyek ezen éhséget elvelhetik megválasztásában, inkább arra néznek, mi van inyekre, mint arra, mi szolgál egéségekre; 's fájdalom! a' mai vi-

légbéli szakácsok, sokszor egy készítik az étkeket, hogy azok, mellyek legkevesebbé egészségesek, leginkább hizelkednek az izlésnek. Gyakran pedig izlésünk' romlottósága miatt is a' rosszat a' jónál feljebb betsüljük. Némmelylek tsak ugy tekintenek a' könyvbe, mint sokan szoborújokra; azért, mert mások is tselekszik azt, nem azért, hogy az időt annál gondosabban használják.

Vagynak még ollynnek is kik azért olvasnak könyveket, hogy benne hibákat keresenek; 's kik ugy rohannak azokra, mint a' vámos tisztek arra, a' mit valamely utas a' városba magával visz, tsupán hogy lássák, ha nem találak e benne tiltott portekát.

Az olvasásnál tulajdonképen való tzelünknek annak kellene lenni, hogy általa magunkat jobbtssuk, 's olly tselkellettségeket szerezzünk, mellyek által a' közjót jobban előmozdithassuk. Ha ez igaz (a' mit pedig ki tagadhatna?) a' könyvek betsét nem más határozhatja-meg hanem az ő hasznok; 's az író, ha nemesen gondolközik, nem egyébért kíván munkájának szépséget adni, hanem azért, hogy a' hasznos igazságokat 's nemes érzéseket hozzájuk illendő tsinos köntösbe öltöztesse, 's annál inkább megkedveltesse. Sokkal többször fogja azt kérdezni, mit fog a' Virtus, mint azt, mit fog a' Critica könyveiről itélni. A' ki a' közönség előtt írásával megjelenik, mindenkor készen tarthatja magát erre a' vadra, hogy munkája többb szépségekkel birhatna, mint bir. 'S ettől nints is oka annyira félni, mint a' másik fontosabb vádtól, mely abban áll, hogy nem eléggé nemes tárgyat választott magának. Nem tzelom szokat menteni, kik elégséges-talentomokkal nem birván könyveket írni bátorokodnak, 's azzal akarják magokat védelmezni, hogy használás' kedvéért írnak. De valamint tagadhatlan, hogy az írótól az írásra való talentomot szükségképen meg kell kívánni: úgy bizonyos az is, hogy minden könyv' fő tzeljának az erköltsi haszonnak kell lenni:

Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria.

Phaedr.

A' szép munka erköltsi haszon nélkül ollyan — mint a' szép virág jó illat nélkül, 's az, a' ki azt egy másiknál, mellyben az előadásnak némelly hijánosságai mellett több erköltsi szépségek találtaknak, feljebb betsüli; magát isalatoztítja, 's azt mutatja, hogy az öltözetet tekint, nem az öltözetben lévő embert.

Egy nemes tselekedet sokkal szebb, mint a' mesterségnek akár melly szép műve; 's a' nemes szívű ember is kétség kívül sokkal betsesebb, mint a' tsupa kellemes magaviseletű. Az ollyan író, ki a' jót és hasznost munkájának fő tzeljává teszi, ha szintén előadásában némelly fogyatkozások vagynak is, sokkal nagyobb mértékben megérdemli tehát tiszteletünket, mint az, a' ki a' vétekek' mérgét az elmének minden mesterségei által édes izüvé kívánja tenni.

Azt az ellen-vetést lehetne ugyan így mondani, hogy a' szép mesterségeknek nem a' haszon, hanem a' gyönyörűkötetés fő tzeljok: Fel tévén is, hogy ezen állítás igaz; mi fog belöle következni? Mellyik részt az emberi nemzetnek kívánja a' művész gyönyörűkötetni, a' jobbikat e, vagy a' rosszabbikat; 's mellyik részben akar maga is számláltatni? Mentheti e magát ezzel, hogy a' Virtus' festésében nem olly szerentsés, mint a' vétekekben, vagy némelly haszontalan tsekléségeikben? Nem annyit tenne e ez, mint ha azt mondánák:

hogy tsak a' vétek 's a' haszontalan tsekélységek tudják ötet lelkesíteni? Ki kényszeríti ötet az írásra? jobbitsa 's nemesítse-meg elébb szivét, azután írjon.

Melly sokkal felül-haladnak e' részben sok pogány Irók némelly Kereszttyén Irókat! Xenophon, Cicero, 's Plutarkus, minden századokban elfelejthetetlenek lesznek, 's a' böltsék és jók mindenkor fogják keresni társaságokat. 'S ök azért, hogy hasznos írtak, nem kevesebbé gyönyörködtek.

Egy Romai költőnek azon sokaktól, utána mondott mentsége, hogy a' munkának nem épen szükség fedhetetlen erköltsűnek lenni, tsak írója legyen az, felette nyomorult mentség. Az igazán nemes gondolkozású ember szűgyenl valamit olyt mondani, vagy tsak maga felől gyaníttatni is, a' mit tselekedni szűgyenlenc.

A' költőknek legkiváltképen ilyen gondolkozásúaknak kellene lenni. A' költői munkák nagyobb erővel hatnak a' szivre, mint egyéb írások; 's a' mi itt különös figyelmet érdemel, főképen a' fiatalok' számára irattatnak. Mert hányadik öreg gyönyörködik tsak felnyire a' Poesisban, mint a' fiatalok! melly könnyen lehet pedig az ifúság' szivében, melly még-a' jóban nints megerősödv, sok olyannak is káros következése, a' mi az ülepedettebb gondolkozásúaknak nem veszedelmes.

Vagnak viszont olyan emberek, kik az elől-adás' minden szépségeit, a' vallási és erköltsi tárgyaktól egészen ki akarják rekeszteni, 's kik az olyan könyveket, mellyek efféle kellemmel bírnak, épen nem olvassák. Ez a' bal vélekedés sem kevésé ártalmas. De ha az illyenek meggondolnák, hogy szépen írni nem egyebet tesz, mint gondolatjait világosan, helyesen, természeti renddel és nemesen elől-adni: vallyon buzgólkodhatnának e a' szép írás ellen? Kérdést sem szenvedhet, hogy jobb a' hasznos és szívet tárgyazó igasságot kellemes és szeretetre méltó ábrázatban mutatni; mint hűvegen szárazon rendetlenül 's alacsony módon elől-adni. Ha az emberek munkájúknak valami szépséget adhatnak; mi érdemli azt meg jobban, mint a' jó, és hasznos?

Vallyon a' bölts Teremtő a' napot, azért, hogy az reánk nézve az égi testek között legszűkségesebb, kevesebbé szépnak alkotta e?

Némellyeknek épen nints tehetségek az elme munkájúknak szépségeit érezhetni; jóllehet különbben rendkívül valój talentomokkal bírhatnak 's az emberi társaságnak igen hasznos tagjai lehetnek. Az az egykori *Mathematikus* nem tsufolat, hanem azánakozást érdemel, ki Virgilius' Aeneisét tsak azért olvasta, hogy Aeneas utazását a' Mappán kikeressé. Az ő lelke nem ugy volt alkotva, hogy ezen jeles költőnek szépségeit érezhette volna.

Még mások vagnak, kik nem minden szépséget kárhoztatnak az elme' munkájúban, hanem tsak a' szépségnek némelly nemeit; minthogy magok tsak némelly nemeit tudják érezni. Nem lehetne őket vádolni, ha tsak ezt mondanák: ez én reám nézve nem szép. De többnyire tovább mennek. Ha valamely felségeset olvasnak, nem jut eszükbe azt gyanítani, hogy az a' munka az ő látások' határán túl vagon, hanem azt egy általán fogva felpuffadtak és érthetetlenek nevezik. Az ilyen gántsolók nem kevesebbé neveltségek, mint az volna, a' ki erősen azt állítaná, hogy a' Sas nem repül magasabban, mint a' szelid Lúd, tsupán azért, minthogy erőtlen szemei a' Jupiter' madarát nem érnék utól.

Még egy nagy elme-se volt, melly minden nemekben egyeránt nagy lett volna. Sokrates nem volt egyszer'smind Homerus is, Demosthenes nem Sokrates is, Aesopus nem F. M. Or. Minerva 3. Negyed. 1825.

Sophokles is; mindazáltal egyik sem vetette-meg ezek közül a' maga előtt élöket. A' nagy lelkek mindenkor betsülnek más nagy lelkeket, 's tsudálják azoknak nagy tökéletességeit, ha szintén a' magok nemek szerént különböznek is. Minden szépet szépek találának, ha bár attól a' széptől, mely az ő talentomok' körébe tartozik, nagyobb mértékben elragadtatnak is. Középszerű lelkek azok, kik tsupán egy vagy két nemű szépséget tudnak érezni, 's a' többi hidegen megvetik.

K. S.

15.

Némelly elmésen gúnyoló jegyzések Lichtenbergből.

A' n a g y e m b e r .

A' legnagyobb emberek' tulajdonsági egysülve voltak nála; félre tartotta a' fejét mint Nagy Sándor; mindég a' hajában bibirkélt mint Julius Caesar; annyi kávét tudott inni mint Leibnitz, 's ha bele vette magát ülő székébe, ételt italt elfelejtett mint Newton, 's ötet is mint ezt fel kellett költeni; parókáját ugy viselte mint Johnson, 's egy nadrág-gombja mindég nyitva volt mint Cervantesnek.

Hogyhogy? Hát értenünk kellene a' dolgot, ha róla disputálni akarunk? Én a' disputációhoz elmulthatatlanul szükségesnek tartom, hogy legalább egyik ne értse a' dolgot, a' mellyről szó vagyon; sőt az igazán elevén disputációnak legnagyobb tökéletességében egyik résznek sem kell semmit is a' dologból érteni, 's azt sem kell tudniok mit beszélnek magok. Ez Lullusnak * egész mestersége: nem arcanum, hanem találós mese: ő a' világot bolonddái tette, mint sok Philosophus előtte és utánna. Ezen mesterséggel mindnyájan bírunk, 's az már a' prózában beszélés' mesterségében is benne vagyon. Nem mesterség valamit röviden mondani, ha valami mondani való vagyon, mint Tacitusnak. De ha valakinek semmi mondani valója nints, 's még is egy könyvet ír, 's az igazságot magát az ő *ex nihilo nihilo fit*-jével mintegy hazugságban hagyja, azt már mesterségnek tartom.

* Az Lullus minden dolgokról értelem nélkül való beszélgetések mestersége. Lullus Raymondusnak a' XIII-dik század' egyik híres Scholasticusának találmánya.

16.

A' CSALÁRDHOZ.

Meis ego mendacem stultissimam usque paellem
Ad mediam noctem exspecto:

Hesst.

Már több ízben e' Nyirjesbe
Magadat megígérted,
Én hívó a' Szerelmesbe *)
Siettem csupán értesed.
De megcsalál és nem jöttél,
Remélve kerestelek,
Lágy szívembe kint töltöttél,
Mert schol se leltelek,
Mért nem hiszsz szívnek, szónak;
Miért kegyetlenkedel
A' nyilt szívű sóhajtónak
Kemény! mért nem engedél?
Száz fül' s szemek ott' vigyáznak
Minden ajtó nyikorog
Ott' falak köz't szívek fáznak
Mindenütt irigy forog.
De itt' gallyas árnyékokban,
Keblen a' természetnek,
Sűrűn bús vad bokrokban
Minden élők szeretnek
Vak és néma Nyirjesemnek
Minden boga meg ága,
Csak hév szívem' s szerelmemnek
Lészz' tanúbizonysága.
Nem fog e' szív elárúlni,
Nem kell azt hát szaggatni,
Mint e' fák úgy tudok gyűlni,
Mint árnyékjok halgatni.

Gr. D. J.

*) Így nevezték (de nem mondom, hol) a' szőlész alkalmattól Nyirjes Erdőcské.

PÉCZELI ÖRÖMINNEM.

Vándor.

Merre, hová, fiatal lyánkák, koszorúkkal övedzve?
Mért van ez innepi fény? mért van ez édes öröm?

Az első lyány.

Eggy magos Éneklő' születését Péczeli tájunk
Szent hódulattal mai napon idvezeli.

A második lyány.

Kypria 's Ámor, Apoll 's az három Grátia, Bakchusz,
'S a' Nymphák' serege drága mezőnkre siet.

Az harmadik lyány.

Pásztoraink hálás dalokat zengnek, 's az havas nyáj
Zöld bársonygyepeken könnyen ugorva vigad.
És Szemerét, 's Szemerét harsognak az illatos erdők,
'S a' kristálycsermely visszazugatja megint.

Mind az három lyány.

Fő gyönyörünk, örvendni ezekkel! Azért, ki szeliden
Érezve ömled, mint isteni Harmonia.
'S míg az olymposzi kar csókkal koronázza Művésznünk'.
Ennek mi nyujtunk zsenge virágfüzetet.

POKOLAI TÁRSASÁG JÓZSER.

AZ ÉLET' BÖLCSESSÉGE.

Örvendj, ne szomorkodj, hogy szíved érzékeny,
Eszed érzésidet csak olykor bojjassa;

Éld a' jelenlévő jót bár töredékeny,
A' jövendő, a' múlt, azt ne fogyasztgassa;

'S valamint a' gyors méh mindegyik virágból,
Kis vagy nagy mértékben az édest kihívja;

Úgy ne múlt-ki soha semmi boldogságból,
'S minden párad minden tárgyból a' méz't szívja.

Az ég a' harmatot csak cseppenként hinti,
Pokol annak a' föld, ki végig tekinti.

Gr. D. J.

A' SZEGÉNY PÁR.

(R o m á n o s.)

„Jő leányka, csónakom kész,
Nincs mit félni: távol a' vész,
Csendes a' tó, kék az ég —
Od'át leszünk estve még.“

„Kedves! kék bár mostan az ég,
Ki tudhatja — estve mincs még!
Bennem bú és gond vagyok —
Félek félek én nagyon.“

„Illyen hamar a' természet
Fel nem tűrja az egészszet:
Messze még a' zivatar —
Szökj sajkamba, szökj hamar.“

„Kedves! kisdéd ez a' csónak,
Ne eressed csalfa tónak.
Védje, vítorlója nincs —
Ne hij, ne hij, drága kincs.“

„Ne félj; ne félj: bátor vagyok,
Mert előttem Isten ragyog:
Biztos útra serkent ő —
Ez a' boldog jövőd.“

„Szót fogadok noha félve,
'S véled megyek, néked élve!“
Partról szálltak szegények —
Ám de át nem jövének.

Gyenge csónak! vihar talált,
Olcsón adja sors a' halált.
Szép és jámbor volt e' pár —
Remény remény csapodár!

SÉDL.

A' MÓDI. VOLTÉR (Voltaire) UTÁN.

Protheusz' lyánya, de nem Isten Aszszony ó,
 Csapodár ó kenyérér' —
 A' változó módi egy csudálatos Nő,
 Mindég megy, jó, jár, megtér,
 Mindene mindég új, állhatatlan egy fő,
 Sokba kerül, kicsit ér.

Gr. D. J.

S Z E P E S V Á R.

Némülök 's egy hév könnyű csillong arczomon. Elhúnyt
 Nagy 's hős nemzetiség' törzhelye, széke, Szepes! —
 Elhúnyt ez! Honom ah rendül — te azonban' kipusztulsz —
 'S veszni eredt az erő, 's véle a' nemzeti-lét.
 Vajmi szerencsés vagy, szép rom! nincs érzeted, élted:
 Nyúgatos felségben állva tekintesz alá.

Sédel. *)

*) Szoros értelem értettem meg, azon kiadás tréfának, mely tölen a' Minerva' VI-dik Füzetében áll, ezen érdek Folyó-irás' TT. Redakciójától származhat. Mint írottam lehet legény, meg nem foghatom: mert a' mennyire az I-és Negyedik fejeletre emlékeztem, az alkalmatlanság, sőtőt lehetetlennek tartom. 'Szécsit műkaszkunk látom, magamat ugyan ezen Minerva'ban a' kinyilatkoztatás: hogy az említett Dialóg még a' Minerva' kiűvettele előtt íratott, 's valóban egy más Folyó-írásra csatlakozott. *) Néha a' Dialóg egy kerül két számára, 's csak egyszer felolvasásra készült; mindazáltal később még látszik, hogy bizonyos embereket meggyőződésre bírta, 's ha csak lap-pótléknak is, egyebek között egyike a' Minerva' Redakciójának felkiáltása: — Ezen kinyilatkoztatással tartoztam, mind a' Minervának, de bár azt állapítván vádát éppen nem érkeztél, annak szemlély' nem lehetnek: mind magannak is, de főképp' magamnak, hogy a' valódi érdemet az látszom meg nem becsüli, 's hogy a' utyra egy magamra visszat ne háríthjon.

*) Akár mellyik Folyó-írás elcsúszott a' tréfa, szerette volna talán az olvasó közhetség az elől hordott vádakkal, ha tréfa különben is valamiképpen bebizonyítható. A' mi pl. o. a' plagiatust illeti, ha mind azon írók plagiatúza, ki a' mások idejű' hazánjánál által valamelyik tégyat, vagy jobban kimagyarád, vagy nagyobb világosságra viszen, vagy más nyelvről a' maga nemzeti' vagy külföldi' számára, és gyonosszerű képpel fordítva, vagy mások' idejű' új találmányok vetve, új eredményeket hoz-ki. Egy állg. értelembe nem plagiatúznak lenni, a' befolyt a' tiszonyosok század után következő XIX-ikben 's így a' jelenkor több fejelek legnagyobb hibájak lenne, hogy sem előbb jöttek a' világba, valamit következőknek, hogy még emre későbbiek is később támadtak. — Hány idő percek, mennyi vá csoppek, mennyi gondolatok és ideák folynak-e ezen, a' végzettségű'ek rövid, de az emberi élet keskenységű'ek képpel, feletté hozzára nyúl idő szakában: sem természet e hát? hogy a' külön időben és helyeken élő jó felek, a' nélkül, hogy egyik a' másik gondolatját csak ismerik is, minden legkisebb megfogás nélkül, néha hasonló, vagy pedig éppen egy azon akár azpa, akár egészen idejükre bukjanak, és olykor még ezeknek hasonló-állatásban is egymástól ne különbözzenek? Mennyi hang-harsz-teretek találhatók Hajden', Mádér', Cimárón', Párá', muskás dalakban, mellyek Lul-linál, Mendelnél, és Glucknál is már elő fordultak. Valamint egészen határozottan csak, plagiatúza a' valaki, vagy sem? —

A' Red.

Foglalatja a' 3.^{dik} Negyednek.

Galanthai Eszterházy Pál, Római Sz. Bir. Herczegnek, Aranygyapjas Vitéznek, Magyar-oroszgi Nádornak 's Kúnok' birájának emléke.	Lep. 263
--	-------------

Hetedik Füzet. Juliusz.

1. Wieland Adelung ellen: Mi a' tiszta Németség? (<i>Wielands Werke. Supplem. VI. Band</i>) — Tükörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdeztetik: Mi a' tiszta Magyarország? — 's intésül a' szere felett merészeknek. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	269
2. A' Magány. — <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	286
3. Némelly elmésen gunyoló Jegyzések Lichtenbergből. — <i>K. L.</i>	288
4. Sándor Leopold a' Nádor, és Birkenstok Menyhért. — <i>Dulházy Mihály.</i>	289

Nyolczadik Füzet. Augusztusz.

5. Laszky Hieronymus' Élete, 's titkos Követsége Szolimán Török Császárnál. <i>Szalay Antal.</i>	301
6. Álom. <i>Törödék.</i> — <i>Kalman János, Kolozsvárról.</i>	320
7. A' régi; és mai Poésis között való külömbsegről közönségesen. — <i>Mokry Benjámin, volt Professor.</i>	323
8. Az Adonyi Éjazaka. <i>Eredeti Rege.</i> — <i>Jakab István.</i>	334
9. A' Nemességről. — <i>K. S.</i>	343
10. A' Czel. <i>Dr. Thott József.</i> — Hunyadi Székely János', Magyar-Országgi kormányzó' és Erdélyi Vajda' sírjénél (Károlyvárat, Erdélyben) — <i>Ponori Theuresch József.</i> — Amor a' Remény' blén. <i>N. A. Kiss Sámuel.</i>	345—548

Kilenczedik Füzet. Szeptember.

11. Udvari-Tanácsos Szirmai Szirmay Antal Úr' Élete. Tulajdon jegyzései után. — <i>Kazinczy Ferencz.</i>	349
12. Laszky Hieronymus' Élete 's titkos követsége Szolimán Török Császárnál. <i>Folytatás.</i> — <i>Szalay Antal.</i>	354
13. Nem a' holy teszi az embert boldoggá. (<i>Johnson után</i>) — <i>K. S.</i>	377
14. A' szép könyvek' olvasásáról. (<i>Funke után</i>) — <i>K. S.</i>	379
15. Némelly elmésen gunyoló jegyzések Lichtenbergből	382
16. A' Csalárdhoz. <i>Gr. D. J.</i> — Péczeli Öröminnep. <i>Ponori Theuresch József.</i> — Az élet' bölcsessége. <i>Gr. D. J.</i> — A' szegény Pár. (<i>Romancoz</i>) <i>Sédel.</i> — A' Módi. Voltér (Voltaire) után. <i>Gr. D. J.</i> — Szepesvár. <i>Sédel.</i>	383—386

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁRA
Lel. 657 / 1980.

Minden Cs. Kir. Posta-hivatalokon kívül, a' következendő helyeken, és TT. Uraknál előre fizetni lehet, a' kik erre nézve alázatos bizodalommal meg is kéretnek, úgy mint:

Aradon: T. Perecsenyi Nagy László Úr, T. Ns. Arad Várm. Fő Szolga-Bírája.
Bécsben: TT. Schaumburg Károly Úr, Könyváros, T. Igaz Sámuel Úr, és T. Józsa Sigmund Úr, felesküdt Prokátor.
Békés Vármegyében: T. Hóldmázesi Kornély Ambrus Úr, T. Békés Várm. Gener. Perceptor.
Budán: T. Kászony János Úr, több Tek. Familiák' Agense.
Beregszász: TT. Beregszászi Nagy Pál Úr, Böltselkedés Doktora, és több T. Várm. Tábla-Bírája.
Debreczenben: Fő Tiszt. Buday Ézsaiás Úr, Tiszántúli lévő Ref. Superintendens, Tiszt. T. Professor Sávváry Pál Úr, és Nzetes Tóth Mihály Úr, Könyváros.
Egerben: Tek. Ivánszky Antal Úr, a' Magyar Nyelv és Literatura' Tanítója.
Eperjesen: Tek. Assalay Sámuel Úr, Prokátor, és több T. Nemes Várm. Tábla-Bírája.
Észtergomban: Szigler János Úr Könyváros.
Féjérvárattn: Lang Adám Úr Könyváros.
Győrött: Tek. Szánthó Mihály Úr, Fő Fiskális, és Könyváros Schwaiger Úr.
Halason: T. Peterka Sebestyén Úr, a' két Kún Kerületek' Fő Orvosa.
Hajdú Városokban: Tek. Kasap Péter Úr, a' Hajdú Városok' Tábla-Bírája.
Jászberényben: Tek. Mihalkovits József Úr, a' Jász és Kún Kerületek' Districtuális Fő Notáriussa.
Kalotán: N. Tiszt. Wagner Tóbiás Úr, Kalocsai Érseki Megye Sz. Szék' Jegyzője.
Köllében: T. Kriston János Úr, Cs. Kir. Kamarás Vay Abraham Úr Ngs. Jóságai' Directora.
Késmárkon: TT. Mihálik Dániel Úr, Theol. és Phil. Doct. és Prof.
Kecskeméten: Tek. Ladányi Sándor Úr, Kecskemét Város Fő Notáriussa.
Körmörcsamban: TT. Aló-Szopori Nagy Pál Úr, Rv. Prédikátor.
Köszegen: Engel Pál Úr, Könyváros.
K. Lomnitzon: TT. Melcaer Jakab Úr, Evang. Prédikátor.
Lótsón: T. Fridmánszky Ferencz Tanácsos Úr.
Miskolcon: TT. Dunay Imre Úr, Professor.
Munkácson: TT. Balajthy József Úr, Ref. és Evang. Prédikátor.
N. Váradon: Nagytiszteltű Huszly Károly Úr, Sz. Szék' Jegyzője.
Nagy-Szombaton: T. Oskai Oskay Gáspár Tanácsos Úr.
Nyíregyházán: Kollár Károly Úr, Könyváros.
Nógrád Vármegyében: T. Pili és Szilasi Saitassy József Úr, Fő Biztos.
Pápán: T. Pápay Sámuel Úr, Tábla Bíró és Uradalmi Fiskális.
Pannon-kalmán: Nagytiszteltű Gazmics Iszidor Úr, Theol. Doct. és Professor.
Péttett: Nagytiszteltű Farkas József Úr, Theol. Doct. és Szemináriumbeli Professor.
Pesten: T. Fáti Fáy András Úr, több T. N. Várm. Tábla-Bírája. T. Spech Lajos Úr, a' T. Kir. Tábla felesk. Jur. Notár. és Eggenberger József Úr's a' többi Könyváros Urak.
Pozsonyban: Landes és Schwaiger Könyváros Urak.
Roznyón: Fő Tiszt. Nagy István Semináriumbeli Rector Úr.
S. N. Patakon: Tek. Kézay Mó'ses Úr, Fizikát és Mathezist tanító Professor.
Sopronyban: Fő Tiszt. Kis János Úr, Dunántúli lévő Evang. Superintendens.
Somogy Vármegyében: T. Buday Pál Úr, N. Bajomi Ref. Prédik. és Tóbi János Úr, Könyváros.
Szathmár Vármegyében: Tek. Váczai János Úr, az Erdődi Uradalom Orvosa.
Szathmár Nemzetiben: T. György József Úr, Ref. Prédikátor.
Szabadkán: T. Budafai Vermes Lajos Úr, Fő Biztos.
Szegeden: T. Bene Károly Úr, T. Csongrád Vármegye Fiskálissa.
Torna Vármegyében: Tek. Komjátly Sámuel Úr, Al-Jegyző.
Tömörváron: T. Desselw (fy Antal Úr, Fő Sz. Bíró és T. Klapka Úr, Polgár-Mester, és az ott helyben lévő Typographia' tulajdonosa.
Ungváron: TT. Nagy József Úr, Ref. Prédikátor.
Ujhelyben: Tek. Csabai Dókus László Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Fő-Jegyzője és Tek. Papp István Úr, T. Ns. Zemplén Várm. Al-Fiskálissa.
Veszprémben: TT. Flizár György Úr, Theol. Doctor és Professor.
Erdélyben, Nagy Enyedén: Tek. Baticz János Úr, Orr. Doct. és Professor.
Erd. Kolozváron: TT. Méhes Sámuel Professor Úr, és Nzetes. Guttmann János Úr Könyváros.
Erd. M. Vadsárhelyen: T. Szigethy Gy. Mó'ses Úr, felesküdt Ugyész.
Erd. Szebenben: T. Hochmeister Márton Úr, Városi Polgár-Mester, és Typograph.'s Könyváros.

Megkérettetnek a' TT. Előfizető Urak, méltóztassanak vezeték és kereszt neveiket, titulusaikat, és lakhelyeiket közleni, azon TT. Urakkal a' kinnél előre fizetni méltóztatnak.

KASSÁN, Oktober 1-jén 1825.

